NİMET ARZIK

Tek at, Tek mızrak Anılar-2

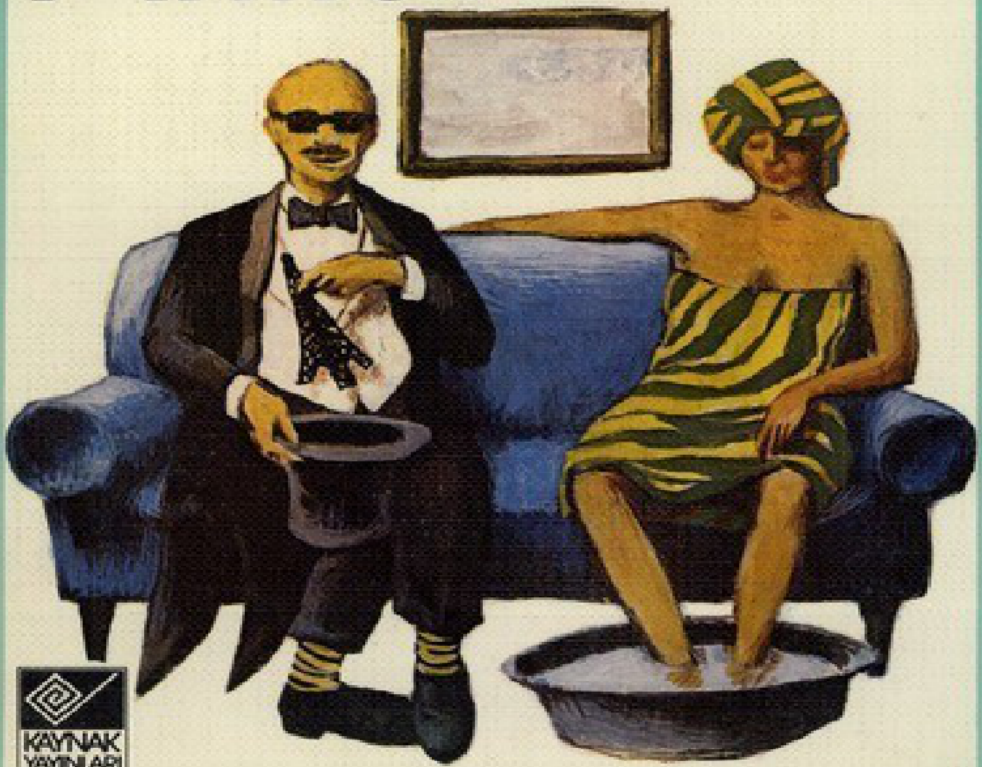

KAYNAK YAYINLARI

Tek At, Tek Mızrak

{Anılar 2}

Nimet Arzık

Kaynak Yayınları - 1984

Nimet Arzık

Gazeteci-yazar (D. 1921, Bornova / İzmir - Ö. 27 Temmuz 1989). İzmir Notre Dame de Sion Fransız Kız Lisesinde başladığı lise öğrenimini Polonya'da tamamladı. İkinci Dünya Savaşı'nın ilk yılını da bu ülkede geçirdi. Annesi Polonyalı, babası Türk olan ailesinden yirmi üç kişi İkinci Dünya Savaşı'nda hayatını yitirdi ve Arzık, Türkiye'ye döndü. Yükseköğrenimini Ankara Üniversitesi DTCF'nin Fransız Filolojisi Bölümünde tamamladı. Üniversite Senatosunun aldığı karar uyarınca dört yıllık bölümün sınavlarını bir yılda verdi ve mezun oldu.

Ermeniler tarafından öldürülen Büyükelçi Taha Carım'ın kardeşi olan Nimet Arzık, eşini de uçak kazasında kaybetti. Eşi, Anadolu Ajansı Genel Müdürü olan Şefik Arzık, dönemin Başbakanı Adnan Menderes ile 1959 yılında Kıbrıs sorununun çözümü için İngiltere'ye gitmiş, Menderes'in de içinde bulunduğu uçağın düşmesi sonunda hayatını yitirmişti.

Başta Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü olmak üzere resmî ve özel basın yayın kuruluşlarında çalışan,Yön'ün çıkarılışına katılan ve her dönemde muhalefet kanadında yer alarak çok sayıda dergi ve gazetede yazar olarak görev yapan Nimet Arzık'ın basılmış 41 kitabı vardır.

Başlıca eserleri:

Araştırma-İnceleme: Ak Altın-ın Ağası, Yunus Emre Şiirleri, Menderesi İpe Götürenler, Eskişiler Zinciri, Çetin Altan'dan Demirel'e, Bitmeyen Kavga İsmet İnönü (1966), Türkiyem... Türkiyem... (Bizansı Unutun Fransua!, 1968), Demirel'in İçi-Dışı (1985), Atatürk et son Oeuvre dans la Poesie Turque d'Aujourd'hui (1981).

Anı: Uç Beyleri (Biyografiler ve Anılar, 1972), Tek At Tek Mızrak (3 cilt, 1983).

Antoloji: Anthologie de la Poésie Turque (1968), Yunus Emre Poemes

(Güldeste, Fransızca, 1990).

Başlarken

Tek At, Tek Mızrak 1'in kapağını beğendiniz mi? Ben çoook! Esat Tekand arkadaşımıza borçluyuz bu cıvıl cıvıllığı.

Bu kitabın yayımlanmasında, tanıtılmasında en çok genç kuşaktan yardım gördüm, Ajans-Türk basımevinin sahibi Necdet Evliyagil ve Anadolu Gazetecileri Birliği başkanı sayın Müftügil dışında.

Onlara, Halil Berktay'a, İlber Ortaylı'ya, Durul Salman'a, Baki Özilhan'a, Ahmet Kahraman'a, Uygur Kocabaşoğlu'na, Turgut Er'e, bütün emeği geçenlere, ayrıca Kadınca ve Nokta dergilerine teşekkür ederim. Bütün Anadolu gazetelerine de!

Yıl '46. Demokrat Parti kurulmuş. Almanya teslim olmuş. İyi ki bu kez yanında değiliz ve geçen kez olduğu gibi, yenilmemiş olduğumuz halde onun yenilgisi bize sıçramadı.

CHP çift partiye güç alışıyor. Kilit noktalarındaki kodamanlarının bazıları hâlâ ebediyete oynuyorsa da, zaman zaman yürekleri endişe yoklamıyor değil: "Ya ebedi değilsem?"

Ama gene 66'ya bağlanan (Demokrat Parti, 1946 seçiminde 66 sandalye alacaktı) seçim, günlük hayatı pek sarsmıyor.

SEÇİME BEŞ KALA

O zamanlar Çankaya Köşkü daha girdili çıktılıydı.

- Belki sen o çevreye daha yakındın.

- Yo yooo... 20 yaşından sonra, ben hiçbir çevreye yakın olmadım, ne beyince, ne gönülce.

Tek partinin kayıtsız şartsız liderinin eşi Mevhibe İnönü, teke tek ziyaretler kabul eder ve hafta sektirmeden iade ederdi. Bırakın, Yunanistan'da büyükelçimiz Ruşen Eşref'in eşi Saliha Ünaydın'ı; bırakın, İsviçre büyükelçisi Yakup Kadri'nin eşi Leman Karaosmanoğlu'nu. Onlar eski tanıdıklardı. Zamanın vücut mezuralarına uygun yeni diplomat eşleri, deve gibi yüklü gardroplarla ve "İstil" eşyalarla yurda döndüklerinde, soluklarını Çankaya'da alırlardı. Çok nazikti Mevhibe İnönü. Kolay randevu verirdi.

Eşya da "istil"di hani. Üstelik Aubusson'la kaplı.

Kalıbımı basarım ki, Fransız tahta ustalarının yarısı, ömrünü ve cebini, bizlere sahte stil mobilya hazırlamakla dolduruyordu. Şimdi bizim pazarda İtalya önde gidiyor, tutkalı talaşa karıştırıp.

Tahtaları değişik çilelerde pişirirler, eski görünsünler diye. Özel tabancayla da kollarına butlarına koltukların, kurt yeniği zımbalarlar. İşsizliğe mahkûm edilir böylece gerçek tahta kurtçukları.

"Hariciyun" hatun kişilerden söz ediyorum; müze gezdirir gibi evlerini gezdirirlerdi.

- Bakın, otantik... Kurt yeniklerinden belli!

Burunlarından kıl aldırmayanlar, o kadar ve bu kadardı!

İnönü, eşi ve kızıyla at yarışlarına gelirdi. Uslu küçük kız hasır şapkasıyla şeref locasında, 13 yaşlarında Özden İnönü gözümün önünde. Herkes şapkalıydı o devirde. Sonra nedense herkes yalın ayak, başı kabaklığı seçti. O ne uçuşan tüllerdi! O ne saydam vuallerdi! O ne tepeleme çiçeklerdi, beyinlerin üstünde! Sonra ucuzlasın, kitlelere yayılsın dediler, otomobillerin tavanlarını basıklaştırdılar, motorlarını küçülttüler ve herkesi o tepelerindeki anıtlardan vazgeçirdiler. Teknolojinin cilveleri. Hayatın tadını kaçıran ve insanlar arasındaki farkı önleyen böyle bir sürü icad çıkıyordu.

Yarışlarda ben, Yugoslavya büyükelçisinin çocuklarıyla, şeref locasına yapışık kordiplomatik locasında bulunurdum: Milorad, Oli Miya. Ne yaman biniciydi Miya, koca koca atların üstünde tüy gibi hafifti.

İnönü konserlere de giderdi. Yalnız kafasındaki büyük adam imajına uymak için değil. Zevk alırdı. Üstelik, Atatürk'le birlikte çok sesli müziğin resmiyete dökülmesine önder olmuştu. Tiyatro veya konserde gözükmesi bambaşka anlam taşırdı. Kurduğunu korumak ve sürdürmek.

Kulaklıklı bir koltuğu vardı. İktidardan düşünce dört ayaklının biri o araçları sökmek istemişti koltuktan, kime yaranacağını ummuşsa. Yıllar sonra gene dört ayaklının biri, daha kötüsünü yapmıştı. Halkevinde bir konserde, koskoca İnönü'yü yerinden kaldırmış, daha arkalara oturtmuştu. Yuh be!

İnönü eşiyle büyük balolara da katılırdı. Çocuk Esirgeme, Veremle Savaş, Basın Balosu en görkemlileriydi. Hükümetler tam takım ve büyükelçiler gene tam takım üçüne de katılırlardı. Geriledin basın, itibarda!

İnönü, halka ister uzak ola ister olmıya, öyle üstünden şimşekler eksik olmıyan Çin Seddi yükseltmezdi insanlarla arasında. Tanrının tanrılığını kabul eden, kolayca huzuruna varırdı. Cengiz Han, şahları padişahları kırk adım dizüstü süründürürmüş çadırına varıncaya kadar. İçerde, eşit muamele edermiş. Diz, herhalde burun yerine geçermiş. Demokrasi dallanmağa budaklanmağa başlayınca bir katı protokol dallandı budaklandı, bürokratların katkısıyla. Baştakilere, törensel hayattan başka davranış bırakmadılar, "emniyet mülâhazasıyla". Bu sözcüğü bürokratlar çok tutuyorlardı.

Elbette Çankaya Köşkü daha girdili çıktılıydı o zamanlar. Ev sahipleri, İnönü, Bayar, Atatürk'ün yakınlarıydı. Atatürk'ün halka açıklığını sürdürüyorlardı, bazan şeklen de olsa. Bürokratlar Atatürk'e "Şunu göreceksin, bunu görmiyeceksin" diyemezlerdi elbette.

Hattâ bir gün bir garden parti vermek için Celâl Bayar'dan, Çankaya Köşkünün bahçesini istemiştik. Vermişti...

"Göreceksiniz şu Demokratlar ne kadar hüsrana uğrayacaklar" diye sözler dolaşıyordu.

Peki, onların hüsranından CHP'lilere ne yazardı ki?

... Yazarlarımız, İnönü'yü sulu mürekkeple çizmişlerdir, ama ne sulu! Bir takım sıfatlar sayıp dökmüşlerdir. Kavi, iradeli, musir... En çok

kullandıkları sıfat da, kindar'dı. Bir zamanlar ben de öyle sanmıştım. Değildi, değildi. Kindar olmak için, insanlardan başka erdemler beklemeliydi, İnönü'nün beklediğinden. İhanet edeni, iyi araç sayarsa, İnönü fütursuz kullanırdı, geçmiş ihanetini düşünmeden. Bir de İngiliz kraliyet ressamı Winterhalter'in idealize portreleri gibi çizenler vardı, İsmet Paşa'yı.

Benim çizeceğim portre de eksik, çünkü verilerim eksik. Dünyasına o kadar yabancıyım ki! Çocukluğu, mütevazi koşullarda geçmiş olmalı. Bana hep, en görkemli zamanında, hizmetçisinin yediği köfteyi sayabilen, Müfide Ferit'in darelliliğini anımsatırdı tutumluluğu.

Şu anda TRT, '83 seçimlerinin sonuçlarını son derece düzgün bir biçimde veriyor. '46 seçimlerinin sonuçları radyoda verilmişti. Kimbilir, kaç gönüllü ulak girmiş çıkmıştı huzura, Çankaya'da, birbirini tepeliyen haberler vermek için.

'50'de de öyle olmuştu. Üfliyerek veriliyordu haberler. Üç davarı olan bir köyde CHP kazanmışsa, bangır bangır veriliyordu. Spikerler yazık, dolaysız şeflerine itaat ediyorlardı. Zaten o devirde itaat erdemlerin en başında gelirdi. Benim için, merkepcağızın inadı tutmadığında en önde gelen özelliğiydi itaat. Artık gençlik mi dersiniz, ne derseniz deyin.

'50'de de öyle yapılacaktı son dakikaya kadar. Artık görmüş geçirmiş yaşlı İnönü'yü kollamak için değil; paniklemekten. Fikir ufkunda herşeyin yenisinden korkulur. İnönü'nün de "nankörler, nankörler" diye bağırdığı söylenir. Sanmam. Çok mesafeliydi İnönü, böyle amiyâne bir boşalma için. Belki kendi yandaşları için söylüyordu. Kendi yandaşlarıyla uğraşmak, hasım tarafla uğraşmaktan daha zordu, yenilgiden sonra.

Bu yaz, elime incecik bir kitap geçti : Grup psikolojisi. İnönü'nün büyük bir özelliğini düşündürdü bana. Eğitimi, temel olarak düşmana karşı saldırı ve savunuyu içeriyordu. Savaş yokken düşman kavramı neydi?

İnönü, saldırı ve savunu taktisyenliğini çoktan aşmıştı. Tıpkı Atatürk gibi. İkisinde de sivil toplum kavramı gelişmişti. Yani zıt fikirlerin barınabileceği, fikir azınlığının fikir çoğunluğunun yanında zedelenmeden yaşıyabileceği bir site toplumu. Bu, İnönü'nün en büyük yanlarından biridir.

İkinci büyük yanı, rakibe alışmaktır. Geç olmuştur, güç olmuştur. Hem de uzun zaman gölgede tutmuş olduğu bir rakibe, Celâl Bayar'a. Evet,

evet, Demokrat Parti kurulduğunda Celâl Bayar, kaim kaşlarını kaldıra kaldıra, ölçü alır gibi bakışıyla, "değişmez Cumhurbaşkanımız sizsiniz" demişti. Belki Pater Patriae İsmet İnönü'nün pederşahiliği, bu sözlere inanmıştı. Sonucu tam hesaplıyamazdı. Hesaplasaydı rakibinin yolunu kesmeğe kalkar mıydı? Dişli tırnaklı küçük adamlar kendisine "neticeyi değiştirelim" dediklerinde, reddetmişti. Kabul edebilir miydi, öz özüne karşı, ülkeye karşı, dünyaya karşı? Büyük geçmişi, vicdanının ekranına yansımıştır ve küçük şeytancıkların çağrısına uymamıştır. Gerçekçiliği de rol oynamıştır bunda. Yıllar önce yazmış olduğum Bitmiyen Kavga: İsmet İnönü'den şu satırları aktarıyorum: "CHP'ye duyulan nefret bir heyelandı. Koca parti tam çözüm halindeydi. Öyle bir alandır ki bu, en ufak bir sarsıntınızda babanızın merhabası bile ılıklaşır... Azrailin bile işlediği suçlar, İsmet Paşa'ya yükleniyordu. Kazanan taraf İnönü'yü o kadar hırpalamazdı eğer zamanında Atatürk'ü hırpalıyabilseydi... İsmet İnönü bir tek kez 'Ben suçsuzum' demedi. CHP fırtınada şapkasını kaybetmiş adama benziyordu. İnönü için iktidardan olmak güçtü. Ama o gene son padişahtı."

İradesiyle yatıştırdığı iç fırtınasının şiddetini bir küçük olaydan anlamak mümkün. Seçimi kaybettikten birkaç gün sonra "Hayatım tehlikede" diye, İsmet Paşa yeni Cumhurbaşkanı Celâl Bayar'dan randevu istemişti. Hayatı umurunda değildi. Ölümden hiç korkmamıştı ömründe. Bir tek şeyden korkmuştu, aklî melekelerinin zayıflamasından. Yıllarca ev sahipliğini yaptığı Çankaya'da Bayar'la buluştular. Konuşma dışarıya sızmadı. O kadar insanî bir davranıştı ki bu. İnönü yüzer gezer bir boşluktaydı. İçi daha Çankaya'yı terketmemişti. Yerinde durduğunu görünce elbette yüreğine su serpilmiştir. Herşeyin kendisiyle kaim olmadığmı görmek iyi şey! Bunları saygıyla söylüyorum. Zaaf anları olmıyan insan, ne kadar insandır?

Ve İnönü öz özünü yendi. Göktaşı gibi alanına düşen Bayar'ı içine sindirdi, eritme zamanını bekliyerek. (Eriteceği anda, hayat çelişkilidir, rakibinin imdadına 27 Mayıs yetişti.) Şekilperestliği de yardım etti kendisine. Kitabında, durumuna uygun maddeler buldu. Herşeye karşın "tarihî kişiliği, über alles"di. Yaşlı lider yeniden savaş zırhını kuşandığında iç uğultular dindi, zırha çarpıp. En uzun savaşını verecekti, Üçüncü İnönü savaşını. En büyük muhalefet lideri olacaktı. Sabırlı, hedefini iyi seçen, soğukkanlı, aşındırıcı. Yetmişine merdiven dayamıştı.

Kayda değer bir tarafı da, ailesine derin bağlılığıydı. Bu kadar dağdağalı bir ömürde, insan çevresinden çok ihanet görür ve ... ihanet de eder çevresine. Kendininkilere "alî menfaat" ismini takar. İnsan,

ikbal dağıtan, o ikballeri dilediğinde toplayabilen, canlıları sıfırdan tepeye ve tepeden sıfıra fırlatabilen kişi olunca, güvenilecek neyi kalır dünyada? Dar bir uzantısı saydığı aile ocağı. Kendinin bir parçasıdır o!

Nice tepeye varsalar, insanlar ruhlarında ilkellikler taşıyabilirler. Bu ilkellikler, kişiliklerini böler. Aile babası olarak, sonsuz muhabbetlidirler de, başkasının doğurduğuna karşı acımasız olabilirler... Bu kişilik bölünmesi çok irkildiğim bir girdap olmuştur insanlarda!

O acımasız oluşlarında da içlerinde sızı yok mudur? Vardır, ama başta olunca, bu sızıyı itiraf edeceğiniz eşitleriniz yoktur ki... Kim bilir İnönü, içine gömdüğü kaç sızı götürmüştür mezara, söylemeği düşünmediği bile!

Bir noktaya daha dikkatinizi çekerim: Geçici haleflerinden, palazlanmağa başladıklarında kurtulmuştur. Çünkü hiçbir zaman İnönü, kendisini gösterdiği kadar güçlü hissetmemiştir. Kimse gösterdiği güçte değildir zaten.

Nice başbakanlar harcamıştır iktidardayken ve nice genel sekreter, sadece parti başkanıyken... Bir kendini, "bensiz olmaz" saydı!... Çok yaşlılığında da, "acemiler" tarafından harcanmıştır.

- Yani?

- Sait Faik'in bir öyküsü vardır, ismini unuttum. Çok yaşlı, çok kurnaz bir balık bir gölde yaşar. Hiçbir usta balıkçı onu oltasının ucunda göremez. Uzun zaman kendisini korur. Sonunda, ilk kez balık avlıyan bir aceminin, regulasızoltasına takılır ve burnuna geçen halkadan değil, acemi oğlana yakalanmanın kahrından ölür!

Yaşamın cilveleri işte.

... Geriye boynumu uzatarak kafamı geçmişe sokuyorum. İster istemez olanı biteni değerlendirmeğe çalışıyorum. O zaman daha zekiydim galiba. Tecrübeler geldi, kireçlendirdi beynimi.

Atatürk yaşarken çocuktum. Sonra ülkeyi terketmiştim. Onu tanımamıştım. İnönü'nün büyük şanssızlığı, cılız bir ikiz muamelesi görmekti insanlardan, Atatürk'ün yamacında yaşadığı için. Ondan sonraki büyük hizmetlerini bile insanlar hafifsediler.

İkinci Dünya Savaşı patladığı zaman, "ah Atatürk olsaydı böyle pasif mi kalırdı" diye yakınanlar oldu. İnönü'nün politikası belki büyük politika değildi. Uzlaşma politikasıydı. Atatürk yaşasaydı belki büyük

politikası olurdu, hiçbir ödün vermezdi ama, Avrupa'nın yakıldığı yıkıldığı gibi Türkiye'yi yakacak yıkacak bir savaşa da girmezdi. Boşuna "yurtta sulh, cihanda sulh" dememişti... İsmet İnönü savaşa katılmamak için, içten dıştan baskılara dayandı. İçerde, CHP'nin sinesinde şiddetle Almanya taraftarı bir grup vardı. Düveli Muazzama deyince, aklına Almanya gelirdi bu grubun. Devlet deyince de, çatık kaşlı Nazi devleti kavramı yaşardı beyninde. Maliyeci denince, Doktor Schacht yaşardı imgelemlerinde. İkili anlaşmalara filan girmiyeceğim. Bunlar alanımın dışında. Ama söylediklerim, o devirde sokakta konuşulandı. Almanya zaten bizim sınırlarımıza dayanmıştı.

Bir tarih kongresini anımsıyorum, ırkçılığın alabildiğine gemi azıya aldığı, kan gruplarından, kafataslarının ölçüsünden söz edildiği...

İnönü bu baskıya dayandı.

Müttefikler Türkiye'nin savaşa girmesini istediler, kendi yanlarında. İnönü savaşmış askerdi. Savaşın fecaatini biliyordu. Hep istekler, önlemler öne sürdü, savsakladı.

Savaştan sonra da elini kolunu bağlatmadı, elinde kolunda olduğu kadar. Anlaşmalar falan tamam da, savaştan yengin ve zengin çıkan Amerika'nın önünde hiçbir zaman eğilmedi. 68'de Johnson'un kaba mektubunu anımsayın!

Savaş sonrasını hatırlıyorum; öbür fukaralar, Fransa, İngiltere falan, yengin oldukları halde yenilmiş gibiydiler. Büyük devlet olmamanın simgesini taşıyorlardı, bütün yaygara edebiyatlarına karşın. Biz savaşa girseydik ne hale gelirdik, hiç düşündünüz mü? İnönü bizi o hale gelmekten korumuştu.

Bir şeyin üstünde de duracağım, önemsiz gibi görünen. Atatürk'ün dışarıya yolculukları, gençliğinde ataşeliklerinden başka cepheden cepheye yolculuklardı. İnönü, kırk dünya turlanmasına bedel Lozan konferansından sonra, bir Kahire'ye, dünya büyükleriyle zirve toplantısına gitmişti. İkisi de ülkeden çıkmamış sayılırlardı cumhurbaşkanı olduktan sonra. Bu bir politikaydı kuşkusuz. Dünyanın saygısını kazanmış olmakla beraber, dünya onları reddetmese bile ikisi de bağrına basmadığı adamlardı. Niçin bağrına bassındı? Düveli Muazzama'yı kılıçlarıyla yenmişlerdi. Hesaplarını boşa çıkarmışlardı. Mazlum uluslar için, özgürlüğe giden yolun öncüsü olmuşlardı. Beni bazan, ulusum büyük saatler yaşadığı için, durup dururken, vahşi bir sevinç sarar. Toplumlara büyük haysiyet anları yaşatanlara karşı başka türlü minnettarlık duyarım. Evet, büyük devletlerin Atatürk'e ve İnönü'ye hiç bravolar çekesi yoktu!

Dışarıya adım atmamak, bir eğitimin de sonucuydu, bir sürü felâketin perçinlediği. Çok büyük bir geçmişten geliyordu ikisi de. Atatürk ve İnönü hiçbir şeyi tepki olarak yapmadılar. Nişanları, ölümden dönen ve döndüren barut çemberinin nişanlarıydı. Hiçbir şeyi kurdukları cumhuriyetten esirgeyemezlerdi. Ağırlık vermiş oldukları hiçbir şeyden vazgeçemezlerdi. Aynı kuşaktan Bayar'ın tutumu bambaşkaydı. Tangırı tunguru bir Amerika yolculuğu yapmıştı ki, demegitsin. İki ay sürmüştü bu yolculuk. Neye yaradı? Ne getirdi? "Yahu ülkenin içinde işi yok muydu ki" dedirtti kuşkusuz.

Gücüme gitmişti o yolculuk vatandaş olarak. Güle oynıya Amerika'nın hegemonyasına girdiğimizi ilân etmek gibi bir şeydi. İkinci eşim Şerif Arzık da görevli olarak gitmişti, görevine bayıla bayıla! New York senin, Las Vegas benim! Ve Bayar Amerika'ya gittiğinde, Amerika'nın borusu öte öte, yeni bir dünya nizamı kurulmuştu. Bütün getirdiği paylaşım savaşlarıyla beraber.

Amma nankörüm! Bu yolculuk ne getirdi diyebiliyorum! Bana, hâlâ eskimek bilmiyen bir kastorfüme kürk, bir beyaz rönar etol getirdi. İkisi de Jandel imzasını taşıyordu : Washington'un en büyük kürkçüsü. İkisi de bolluk ülkesinin bolluğuyla kesilmişti. Kaç hayvan katledilmişti acaba?

O zaman o kastorfümecağız 1500 dolar tutmuştu. Eh, Anadolu Ajansı genel müdürünün hanımına bu kadarı gelirse, daha kodamanlarının hanımlarına ne gelir onu düşünün!

İnönü'nün masum ilkellikleri de vardı. Geçenlerde, Fikret Otyam'ın anılarında okudum. O el şakaları neydi? Burun sıkmalar. Kulak çekmeler. Şimdiye kadar sunduğum görüntüye uymuyor. Belki iletişim eksikliğindendir. Belki, yaşanmamış bir çocukluktan gelen davranıştır. Belki, Napolyon'da da bu gibi "İltifatlar" olduğunu bir yerde okumuştur. Eh, Napolyon da mütevazi koşullarda yetişmişti. İmparator doğmamıştı ki!

Küçüklüğünde belki büyükleri tarafından kendisine de böyle iltifat edilmişti...

Birinci kitapta bir deyim kullandım : Omnipotence infantile. Hani küçük bir çocuk, her şeyi yaparım sanır ya! Vurur, kırar. Sınırsız bir güç denemesine girişir... Bu devir mutlaka yaşanmalıdır. Ama bizde çoğunlukla yaşanmaz! "Dur, sus"lar içinde büyür çocuk. Eline güç geçince, bazan ellisinden sonra da, bu omnipotence infantile'ı yaşar. İsmet İnönü, belki eziciydi ama hiçbir zaman bu tıfıl şımarıklığını yaşamamıştır. Üstün taraflarından biri de budur.

- Sen tarih mi yazıyorsun, anılarını mı?

- İkisi de içiçe. Ben burada Cumhuriyetin kurucularından, koskoca İsmet İnönü'den söz ediyorum; paytoncu Kirkor'dan değil.

AÇIL KARA KUTU AÇIL (Ağabeyimin Düğünü)

Demiştim ki sizlere, ağabeyimin düğününü anlatmak, zamanın endişeli bürokrasisini bütün yanardönerliğiyle yansıtmaktır. Bu tür bir şey demiştim, değil mi birinci ciltte? Evet! Fikirsizlik, oportünizm, inançsızlık... zamanın antresindeki aynada yansıyan, bunlardı.

Düğün savaş planlanır gibi planlanmıştı. Fikirler ortaya konmuş, fikirler ortadan kaldırılmıştı. Eninde sonunda, elbette bir şaheser plan meydana çıkacaktı.

Men-i îsraf diye yüzü gülmez bir kanun vardı; Süreyya Lokali kapatılamamıştı. Bir-iki masa boş bırakılmıştı. Zaten düğünün içine düşen müşteriler, yangından kaçar gibi kaçmışlardı.

- Bir kadeh şampanya, gri havyarlı küçük kanapeler, çok havalı bir atmosfer yaratır, fikri ön plana çıkmıştı. Sonra, arka plana itilmişti.

İtilmişti, çünkü geleneklerimizzz... Geleneklerimizzz... N'olacaktı? Bu gelenek sözü kimin ağzından çıkarsa, saygınlığını, dut yaprağı yemiş ipek böceği gibi bir milim şişiriyordu.

Geleneklerimizzz, yani zerde-pilav mıydı? Yüzgörümlüğü müydü? Mihr-i müeccel miydi?

- Zerde-pilav çok "orijinal" olurdu, diye ikinci teklif çıktı ön plana, sonra arka plana itildi o da.

Bizim hariciyun, zerde-pilavı, ilk kez görmüşcesine, goril onomatopeleriyle ve misk kaşığıyla tadardı: mımm mımm!

Neyse, geleneklerimizzz ve modern dünyanın koşulları, tahinpekmez gibi karıştırıldı ve bir orta yol seçildi. Şükür ki, Night-Club eğitimimiz tamamdı.

"Chez Serge" küçük masalara bölünmüştük düğünde. Kız ve erkek ailelerinden bireyler, soğan başı gibi, her masanın başında bulunacaktı. Onur masası, o apayrıydı. Daha fazla kız ailesinin egemenliğindeydi. Onur konuklarıyla, itibarlı yakınlar vardı, artı yüksek bürokrasi. Upuzundu. Şeref konukları, zamanın dışişleri bakanı Hasan Saka ve eşiydi. Kimler mi vardı daha? Genel Sekreter Cevat

Açıkalın ve eşi, birinci yardımcı Feridun Cemal ve eşi, iki Emerler (Fatin Zorlu'nunki ve Seyfullah Esin'inki), Mina Türkmen'in babası ve anası Fikret ve Nüzhet Özdoğancı, gelinin ana ve babası Tiynet ve Kenan Gökart. Sonradan, Tiynet Gökart büyükelçi Kemal Nejat Kavur'la evlenecekti ve Mina'nın anası Nüzhet Özdoğancı, Kenan Gökart'la. Kâğıt üzerinde karışık görünüyor ama değil. İki çift de, yeni evlenmelerinde son derece mutlu olmuşlardı.

Uçaklar parçalanınca, herkes fellik fellik parçalanmanın nedenini bulmak için kara kutuyu arar. Benim beynimin içindeki kara kutuda, yaşadığım zamanların paslanmaz aynaları yığılıdır. Daha yeşermemiş olan geleceğin tohumlarıyla.

...Sırayı şaşırmıyalım. Evet, önce Refik Saydam vardı. "A'dan Z'ye kadar herşey bozuk" formülünü resmiyete ilk döken; ama onu tanımamıştım. Şanslıymış ki, bir tek alfabe onun zamanında bütün bozuklukları içerebiliyordu. Ondan sonra, dâvetlerde sık sık gördüğüm efelerin efesi, Şükrü Saraçoğlu getirilmiştir başbakanlığa. Neden onu o kadar efelediler, bilemem. Öbür efeler dağa çıkmışken, o uslu uslu İsviçre'de tahsilini sürdürmüştü. Prusyalı dikliğinde RecepPeker, babacan Hasan Saka, Şemsettin Günaltay onu izlediler.

Şemsettin Günaltay... Hani, Fuat Carım'ın genel sekreterlikten Brezilya'ya postalanmasına neden, olan kişi. Sen, İnönü gibi formalist bir adamın önünde, seçtiği ve henüz vazgeçmediği adamdan, "herif" ve "tabur imamı" diye söz et ve hayır bekle!

Gene yumuşak bir silinişti bu. Çöpçülüğe gitmiyordu ki amcam Brezilya'ya; dünyanın bütün tantanasıyla büyükelçiliğe gidiyordu. Onun üzüntüsü, yaşamında ikinci kez ard plana itilmesiydi!

Sekiz yıl kaldı Brezilya'da. Oysa paraların kasalarda küflendiği o rutubetli iklimde, elçileri sadece iki yıl bırakıyorlardı. Gık dememeyi gurur bildi. Ne garip davranış! Dünya kimin tapulu malıydı ki?

"Sambaaaa..." Dar pistin dörtte birini orkestra platformu yiyiyordu. Bizler, yirmisinden yetmişine, kuyruk sokumumuza kadar omuzsuz giysilerle, giderayak (Yunanistan'a, Ruşen Eşref'in yanına Birinci Kâtip atanmıştı) karar vermiş ağabeyim Taha Carım'ın dünyaevine girmesini kutluyorduk. Düşündükçe hâlâ gülüyorum. İsteği üzre ben gidip istemiştim. Gençlikte herşey yapılıyor. Siyahlar içindeydim. Bir tarafı basık, yüksek tavanlı, yumuşak fötrden bir şapka kondurmuştum başıma, Floransa konspicatörleri stilinde. Nice memnundum. Şapkama sarmalanmış geniş bir kurdele, sokakta rüzgârla oynaşıyordu. Bir de turvakar rönararjante'm vardı. Sadece bizdeki o tilki tüketimi ile, nasıl

tek bir tilki kuyruğu barınabildi dünyada? Özelce ve güzelce giyinmiş, gittim istedim gelini. "Düşünelim" gibi numara yapmadı kimse. Kıza sordular, boynuma sarıldı.

- Cevabını tenis kulüpte bekliyor, dedim.

Uçtu gitti.

Taha Carım Dışişlerinin en yakışıklı gençlerinden biriydi.

Analar bana kur yapardı... Burada öyle çöpçatanlık çabalan olmamıştı. Aşk girmişti arenaya.

-Yaşamaya zorunlu olduğum bu çevrede, tek bir inancımın yeri yoktu. Tepki üzre kımıldıyordum. Kadınların süsünden sümüğünden, çuval geçirip sokaklara fırlıyasım geliyordu. Ama gençtim; coşup zil taktığım, gül taktığım oldu!

"Rumbaa..." Pistte, saltanat çadırınca bol etekler birbirlerine sarılıyordu. Piguet'siydi, Schiaparelli'siydi, Dior'uydu, Lanvin'iydi. Sönük altın pullar, yanık altın pullar birbirlerine karışıyordu. Ağabeyimin bana armağan ettiği Piguet'in deniz mavisi atlas giysisi, hâlâ dolabımda. "Yahu, bu nikâh halkası gibi bele, ben mi girdim" diye şaşarım. Yumuşak karınlı ecüc-mecüc kavalyem, dansımızı Kırkpınar güreşine çevirmişti. Danslar, Clemenceau'nun "neden ayakta?" dediği cinstendi hep, çağdaşlık uğruna. Üstüne üstlük bir cheek-to-cheek tutturulmuştu (yanak yanağa). Eski filmleri görmüşsünüzdür televizyonda, yanak yanağa, yarı kapalı baygın gözlü dansları...

Kaba efekt üzre bir dünyaydı, benim bütün değerlerimi çiğniyen. Bugün İstanbul'un Mafya aristokrasisinin ikinci kuşağı belki daha fıttırık bir dünyada yaşıyordur ama, bu sözünü ettiğim, bürokrasinin saygın kesimiydi.

Hepsi, yapay bir dünyanın gönüllü teşrifatçılarıydı.

Bugün Ankara'da büyük ve çirkin butikler vardır, garip Hassoların, Memoların satış yaptığı. Hassolar ve Memolar, Tanju veya Tolga olmuşlardır. Köy şivelerini, "şışışı" diye bir yozlukta boğarlar : "Hoş geldiniz efendim. Bu yıl tweed'lerimiz Londra'nınkinden daha frapan. Kreatörlerimiz daha büyük desenleri denedi." Oysa o garipler eski doğalarım konuştursa müşteriye şunu derlerdi : "L'an, serseri misin cıbıl, bu partallarla kendini ne diye kazıklatıyorsun?"

Patron zekidir. Amacı müşteriye kendini sakil hissettirmektir. İşte bu Hassolar Memolar gibi, bizim çevreninkiler, böyle olmıyan bir

dünyanın gönüllü teşrifatçılarıydılar. Kimse de onlara "sayı ile kendine gel" demiyordu.

...Kavalyemin boğa güreşi bana soluk verdiğinde, olanı biteni gözlemeğe çalışıyordum. Serin bir memnunluk vardı içimde. Ağabeyim evleniyordu. Hep korkular geçirirdim hayatı için. Onlar, üç-beş arkadaş, bir tek garsoniyerin kirasını paylaşıyorlardı. Birinden biri içerde "tatlı bir muhabbette" olduğunda, merdivende ayak sesleri duyunca ısrarlı öksürük parolasını kullanırdı. Hep, namus belâsı biri ağabeyimi vurur diye endişelenirdim. O bu korkumu bilmezdi. Neyse, böyle belâlı çıkmadı. Kaderi kuş tüyü aşk yatağında değil, beton kaldırımın üstünde vurulmakmış Roma'da, bir Ermeni militanı tarafından.

Yerin darlığından, savaştan sonra Ankara'ya varan sönük gavurcuklar çağnlmamıştı. Oysa onlarla alışverişimiz vardı. Resmiyet dışında da görüşürdük, ama "aile arasında" oluyordu düğün.

Aile, Dışişleri ailesiydi, Bakanlığın yüksek mensuplarıydı ve orta karar bir iki arkadaş.

Antre, Dışişleri; esas yemek, Dışişleri; kafe filtr, Dışişleri; eti budu, teli pulu Dışişleri.

Kafe filtr dedim de... O zamanlar, o alevin kaidelerini yaladığı araç ve gereçlerle hazırlanan Kafe filtr'siz hiçbir yemeğe nokta konulmazdı Süreyya'da. Gözlerde görgülü gülümsemeler doğururdu o alev. Tabak çanak bile, daha ev alamıyan Dışişleri mensuplarının Süreyya'ya sattıkları Limoges porselenleri veya Bohemya kristalleriydi. Yarı göçebeydik daha. Gelirken getirdiğimizi, giderken okutmaya aşağı yukarı zorunluyduk. Kâr ediyorsak da, kâr etmek ayıp değildi!

Süreyya bu satışları atmaca gibi izlerdi.

Zaten yarı göçebe olduğumuz için, varımızı yoğumuzu üstümüzde taşıyorduk. Dâvet öyle, evlâtlığı, dadıyı, tayayı bağrına basan geniş yürekli bir davet değildi. Aile bireylerinden bile, az buçuk prezantabl sayılanlar çağrılmıştı. Söyledim mi söylemedim mi unuttum, erkek tarafından bir ben vardım. Kız tarafının bol akrabası İstanbul'da yaşıyordu, teyzeleri falan. Bir teyzenin adı Mepşure'ydi... Ben de şeref masasında değildim tabiî. Giriş kapısının ağzına kemik atılır gibi atılmıştım. Beni o sultanî masaya istemiyen biri, herhalde bu pratik çözümü bulmuştu: Familya'nın her bir bireyi, bir masanın onur mevkiinde bulunacak.

Sempatik bir masa, gençlik masasıydı, çınlıyan kahkahalı. Mina

Türkmen gözümün önünde. O zamanlar Mina Özdoğacı'ydı. Daha yirmi beş yıl İlter Türkmen'e eşlik etmemişti. Gözlerinde o ince ve gülümser şikâyet yoktu. Lâcivert kadife korsajı, bol büzgülü beyaz tül eteği, altın sarısı saçları ile hâlâ gözümün önünde. Eşim de 37 yaşında bir vatandaş olduğu halde, düşünülmüş düşünülmüş, gençlik masasına dahil edilmişti. Şikâyetçi değildi halinden.

Geçerli ölçülere göre havalı bir resepsiyondu, siz bana bakmayın! Aksilik bu ya, amcam Cidde'de büyükelçiydi. Karısı ölür ölmez elçiliğe ulaşmıştı.

Gelinin büyükannesi, Süreyya'nın havasızlığını kaldıramıyacağı için evinden çıkmamıştı. Bayılıyorum alaturka formüllere.

(Tek At, Tek Mızrak 2'yi çok kolay yazacağımı sanmıştım. Gözlerini kapayıp, delice bir velositeyle kendinden geçen piyanist gibi. Ne gezer! Vicdanım geldi, tepeme oturdu: "Sakın iyiye veya kötüye süsleme arkadaş, o zamanlar bilincin yerindeydi" diye.

- Get be, vicdan mısın nesin!

Ama aldırmadı!)

Hani bizden de bir ambasadörrr ambasadörrr ambasadörrr olsaydı dâvette, fena olmazdı. Azıcık daha itibarlı olurduk.

Düğün, CHP'nin bütün koskoslanmalarına karşın âcizleşmiş zamanına raslamıştı. CHP'nin akordu bozulmuştu ve geleceğe göre akord edilemiyordu. Kuruluşlar eskir.

Partinin başında bin yılda bir dünyaya gelen beyin yoktu ki artık. Toplum küskündü. Sanki sıkıntılı bir buluğ çağından bir türlü çıkamıyordu.

Artık yoksulların coşkusunu seferber edemezdiniz! Lider, karizmatik değil bürokratikti. Destanların yerini, jandarma ve tahsildarın imajı almıştı.

Bizim "pöh, bir zamanlar efendileriydik" diye dudak büktüğümüz ülkeler, ister geri kalmış olalar, ister tersi, daha kesin bir tutumdaydılar yaşayışlarında. Seçkinler çevreleri öyle şizofrenik ikilikler taşımıyordu.

"Rumbaaaa..."

Pistteki pul enflasyonu göz kamaştırıyordu. Orkestra tarihî bir gece

yaşıyor ve yaşatıyordu.

Amma çok kumaş kullanılıyordu o zamanlar; bir eteğin çevresi onbeş metre olabiliyordu kloş kesilmişliğinde. Sonra bütün sosyete basmadan tuvaletlere zıpladı, yerli malı.

Vücutlar daha başkaydı. Bel daha ince, kalça daha dolgundu ama sinema hortlak manken tipleri salmıştı; bizimkiler taklitçilikte önde giden oldukları için, Almanya'lara varıp zayıflama işkencelerine katlanıyorlardı. Daralmış, erimiş dönüyorlardı; öylesine ki, derileri sarkıyordu, insanın kemiklerinin etrafına fiyonglamak istediği... Siluet önemliydi, siluet.

Kimse, Dörtlü Takriri verenlerin tekini çağırmamıştı.

- Başımıza iş mi açalım?

Demokrat Parti iktidara geldikten sonra, aynı davranış bu kez İnönü'ye karşı olacaktı.

İki örnek vermiştim, bu tutumu belirtmek için ama onlar özelde kalıyordu. Kaba bir gayretkeşlikten ibaretti. Koskoca protokol, koskoca paşayı bir devlet davetinde, yemekten sonra biz çoluk çocuğun çağrılmış olduğumuz resepsiyona çağırmıştı. Azıcık azıcık zorlayın belleklerinizi!

İnönü gitmedi. Yerinde olsam, gider, bütün türedileri dalkavukları ile birlikte yerle bir ederdim. O, ölçülü adamdı.

Başlarına iş açmak istemiyenler, DP iktidara gelince, haldır haldır DP'lilerin peşinden koşacaklardı.

Bana, erkek tarafıydım, söz düşmüyordu davetin organizasyonunda. Sadece bir yabancıydım. "Kimi çağırmak istiyorsunuz" diye sorulmamıştı bile, nezaketen bana. Dörtlü Takriri verenler yıllanmış CHP'lilerdi: Bayar, Menderes, Köprülü, Koraltan. Bir selin başına geçmişlerdi. CHP artık âcizdi dedik ya! O akımı, o seli, baskıyla yok etmek için gücü yoktu. Kendi sularına da katamıyordu. Rıza göstermekten başka çare yoktu bu doğuma, hattâ doğumu çocuk azıcık cılız doğsun diye erkenleştirmek bile fena olmazdı. DP, Pater Patriae İsmet İnönü'nün izni ile kuruldu. İlk önce Rauf Bey'e teklif edilmişti böyle bir partinin kuruculuğu. Reddetmişti. Sonra Celâl Bayar'a. O da epey nazlandıktan sonra kabul etmişti. Ne billûrlaşmamış bir düşünce ve davranış akışımız vardı!

Benim bulunduğum çevre, artık üçüncü küme seçkinlerdi. Onikinci

kümeye kadar varacaktık. Yavaş yavaş göçebelikten çıkılacaktı. Kıbrıs'ta bile yaz evi satın alan diplomatımız olacaktı sonradan. Olay bu, yargısız konuşuyorum.

Bu bizim üçüncü küme eliti, babadan oğula geçen aristokrasi değildi. Endüstri imparatorluklarının yedi göbek varisi değildi. Şimdi bile son alanda, zar zor ikibuçukuncu göbekteyiz.

...Ağabeyim, görevliymişçesine, bütün ütüsü bozuk ve ütüsü düzgün (derilerinden söz ediyorum) hanımları dansa kaldırıyordu. Ne kadar yakışıklıydı o zaman, hayalî İskender profiliyle. Biliyorsunuz, İskender çiçek bozuğuymuş ve koca burunlunun biriymiş.

Kardeşim olduğu için belki, düzgün hatları bana bir şey söylemiyordu ama, yamru yumruluklarını iyi örtmüş kadınlar yanında komplekse kapılırlar, ona karşı ille bir üstünlük yakalamak isterlerdi. Örneğin hayranlarının sayısının gardroplarındaki giysi sayısından daha kalabalık olması gibi. Genel olarak konuşuyorum.

İki öksüz evleniyordu. Ağabeyim anasız babasız öksüzdü. Eşi Nazan Gökart, analı-babalı öksüzdü, daha kötü bir öksüzlük. Sonradan iki anası iki babası olacaktı, ama durumu değişmiyordu. O zamanın Dışişleri Bakanlığı mensuplarının çoğunun çocukları çok yalnızdı.

Ailesi dışarda ömür geçirmişti, ama liseyi bile bitirtmemişlerdi ona. Oysa zekiydi. "Savaş vardı, bilmem ne yoktu" diye karşıma çıkacaklar. Kim neye önem veriyorsa onu yapıyordu; savaş var diye, yorgan döşek giysilerden kimse vazgeçmedi. Tahsilden kolayca vazgeçildi. Savaş bitmişti oysa...

Kadın kavramı, daha boğazda kalıyordu. Beyni içermiyordu. Kadının ilk ödev ve görevi bir kalantorca iki ayaklı tavlamaktı. Resmen söylenmiyordu ama bu böyleydi. Boşuna bana uzaktan, öfkeli protestolar çekmeyin! O çevrede analık ellisinden sonra uyanıyor galiba, çocuklar esaslı mevki sahibi olunca, köstek değil destek olacak yaşa gelince.

Nazan'ın zekâsı o yokluklar dünyasında boğulmadı, harem zekâsına çevrildi, "Kösem'leşti". Zaten değişik ve üstün tarafını gören yoktu. Gördükleri anda sırt çeviririlerdi ondan. Gördüler de, ama o zaman, iki oturaklı evlenme yapmıştı. Ağabeyimle, yirmi yıl büyükelçi eşi olacaktı. İkinci kocası Adil Fansa'yla da milyoner eşi. Üstelik ikisi de, kaşı gözü yerinde adamlardı, kendilerine göre zekâları olan.

Nazan da çevresine bir yaşama tarzı dikte edecekti, icad ettiği değil, öğrendiği bir yaşama tarzı.

Güzelliklerini yeni keşfeden, Hariciye çevresinin analarının çocukları yetimdiler. Anaları gençliklerini de keşfetmişlerdi, yaşamadıkları. Çocuk, nursery'de (çocuk yuvası) kalmalıydı, veya daha sevecen akrabalarının yanına sık sık gönderilirdi. İstisnalar da vardı.

Ama, "totom... popom... nonoşum... minnoşum... şekerim..."ler yerindeydi. Bir şeye daha şaşardım. Şaş dur işin yoksa! Sanki tiyatro, millî bir taammış gibi, hep tiyatrodan konuşulurdu, havuç, patates, çamaşır yerine. Tıpkı, vitrinine saat koyan sünnetçi örneği.

Gelinimize ömrüm boyunca güven duymadım, çok sevdim uzun zaman. Onunla hiç sıkılmazdım. Kımıldanışlarının çoğunun tepki olduğunu biliyordum. Nice bolluk içinde yüzse, bir blucin ve bluzla yetinirdi. Bu bir tepkiydi çevresinin aşırı süsüne. O sade kıyafetler, ona çok yakışırdı da. Mizah gücü de vardı; yalnız, ölüm yatağınızda, size kimsenin bakamıyacağı kadar iyi bakar, sıhhat ve özgürlüğünüze kavuşunca kendinizi başarıyla tanrıya emanet edebilirdiniz!

O gün anasının bir giysisini giymişti, Lanvin'in, beyaz organza. Aynı renkte arabesklerle işlenmiş, farenin bile yolunu şaşırtacak biçimde. Giysinin koleksiyondaki ismi "arabesk"ti zaten. "Anasına daha çok yakışıyor" diyorlardı. Yok canım, anasının stili daha trajikti. Anası çok alımlıydı ve çok suskun. Beğenilmek için konuşması gerekmiyordu. Çevre ona Tinto derdi. Kendi kuşağının okkalı isimlerinden birini taşıyordu, Tiynet. Bir de gelinin teyzesi vardı, Tetiş. O da alaturka alaturka Rehide'ydi. Hafifden Greta Garbo'ya benziyordu ve bu benzeyişi ısrarla çiziyordu makyajında, yürüyüşünde. O da, kalınca yapısına, Gres'nin zenci kafası renginde bir drapesini kılıflamıştı. Modada kullanılan deyimleri kullanıyorum. Kendisine bir janr vermişti. Dümdüz omuzlarına kadar inen parlak siyah saçlarıyla, çok ince hilâlleştirilmiş kaşlarıyla, cömertçe kalınlaştırdığı dudaklarıyla. Kocası Celâl Örge'ydi. "Öööge" derdi o. Celâl bey uzun zaman, İlter Türkmen'in babası Behçet Türkmen'in yardımcısı olmuştu Milli Emniyette. Değişik yerlerde ataşemiliterlik yapmıştı. Bir zamanlar doğuya, Erzurum'a gönderilmişti. Aydınlık yüzlü bir adamdı. Karısına âşıktı. Saygılıydı, entrika bilmezdi. Rehide -Tetiş- vezir eden eşlerdendi, kendine göre. Kocasının şefinin eşi Nuriye hanıma hergün uzun uzun, dostluk tazeleme telefonları ederdi. Nuriye hanım neden hoşlanıyorsa o konu konuşulurdu. Nuriye hanım çok güzeldi. Hâlâ güzeldir. Siz İlter Türkmen'e bakmayın. Bütün güzelliğini eşim Şerif Arzık'la Londra uçak kazasında ölen küçük oğlu Güner'e aktarmıştı. Üstelik Güner iyiydi, espriliydi, sıcaktı, nâzikti, insan kırmazdı. Tanrı ondan rahmetini elbette esirgemez.

...Genç gelin kendi düğününde (yahu nişan mıydı, düğün müydü

karıştırıyorum, ne farkeder?) azıcık terkedilmiş hissediyordu kendisini. Kocası hâlâ "güzellik tarafında bezim var" diyenleri ve demiyenleri hop hop hoplatıyordu. Başka ne yapabilirdi!

Ona da Nana diyorlardı. Oysa asıl adı Nazan, ne kadar güzeldi. Kadınların çoğu sanki kısırdılar. Hayatlarının bir aşamasında çocuk doğurmuş cam tüplerdi sanki! Ağabeyimin ölümünden sonra kâğıtlarını tasfiye ederken, çocuklarının küçükken yazmış oldukları pusulaları buldum : "Bonsuvar mama, bonsuvar papa" (iyi geceler anne, iyi geceler baba). Demek ki aile, birbiriyle az görüşebiliyordu, Karakas'ta olsun, Pakistan'da olsun, Kanada'da olsun, İran'da olsun...

Ömürler galalarda, kokteyllerde geçiyordu. Mesleğin icabıydı belki. Ama huylarına, sularına ve işlerine gelmese, gönülleri rüzgâra karşı hiç olmazsa yelkenlerin en küçüğünü açardı.

- Peki, düğünde teller pullar arasında tepin tepin tepinirken böyle düşünceler mi geziniyordu kafanda?

- Aşağı yukarı böyle düşünceler. Çünkü derinden derinden kızgındım. Gençtim, daha omuz silkmesini bilmiyordum. Merdivenden gelen soğuk vuruyordu aralıksız benim yüzüme, karşımdakilerin kürek kemiklerine.

Karşımda Dışişlerinin en güzel kadını, Bayan Belbez oturuyordu. Kocası benim yanımdaydı. Bayan Belbez'in yanında Mazlum Ataman ve Sevim Ataman vardı. Sonradan ticaret müsteşarı olacaktı Mazlum Ataman. O gün müsteşar olsaydı, şanına daha lâyık bir yere oturtulurdu elbette.

Durmadan söyleniyordu :

"Neredeyse bizi dışarıya atacaklardı!" (Tam dibindeydik girişin.)

...Körpe çağlarında aldıkları eğitim, çoğunun beynini tıpalamıştı sanki. İngiltere'de Kraliçenin terzisi Roman Hartnel'den 400 dolara tayyör ısmarlarlardı. Kuyruk sokumlarına üç tüy takmak gerekiyorsa, neredeyse iyi dursun diye derilerine saplamağa hazırdılar. Bir reverans yaparlardı ki deme gitsin. Oysa biz genç bir Cumhuriyettik. Kendi kurallarımızı kendimiz çizmiştik...

Bir de, ülkemizi tanıtıyoruz diye, herkes coşar taşardı. Tanımadığın, benimsemeğe güçlük çektiğin ülkeyi nasıl tanıtırsın.

Dikkat ettiniz mi sevgili okurlarım, süper süper devletlerin temsilcilerinin eşlerine böyle uyduruk kaydırık görevler düşmez.

Büyük devletleri zaten bütün dünya tanır. İnsanın içinde başka türlü şovenizm uyanıyordu.

Kimse "Ben üç çocuklu bir anayım, evim var, huysuz bir kocam var, ben varım, her türlü eğitimim eksik, ama bu küçük dünyanın yöneticisiyim" demiyordu. Deselerdi dünyaları büyürdü zaten. Ama onlara, dediğim gibi, olmayan bir dünyanın gönüllü teşrifatçıları olmak daha çekici geliyordu.

Rumbalar, sambalar, valsler sıralanıyordu.

Bu rumbalar, sambalar, valsler arasında bir de konuşma zorunluğu vardı. O dans denilen boğuşmada, yumuşak karınlı kavalyem bana Paris'i anlatıyordu, damağında kalmış tadıyla. Bir de eveleme geveleme bir tekerlemesi vardı :

"Biz onlar gibi olabilir miyiz?... Biz onlar gibi olabilir miyiz?"

Bütün çiftler seslerini müzikten kurtarmak için çok yüksek perdeden söyleşiyorlardı. Guruldıyan Fransızcalar, biftek keser gibi "yes"ler kulağıma çarpıyordu. Başımı çevirmek istiyordum: Ense kökümde tepeden tırnağa kadar Arpej kokusunda banyo yapmış bir hanım, İngilizce:

- "Please don't, please don't" diyordu (lütfen yapmayın, lütfen yapmayın).

Ne yapılıyordu ki ona?

- E, hani ecnebi yoktu?

Canım, bizler yeter derecede ecnebicilik oynuyorduk. Dedim ya, kordiplomatik falan çağrılmamıştı. Oysa ilişkilerimiz onlarla bugünkünden çok daha sıkı fıkıydı. O kadar sıkı fıkıydı ki... başıma gelen iki öyküyü anlatayım.

Bir İsviçreli büyükelçi vardı: Gorge. Küçük küçük enayi piyesler yazar, bize oynatırdı. Bana hep kraliçe falan rolleri düşerdi, dil bildiğimden. O piyeslerin birinde Fransız başkâtibi Süzini kral rolünü oynuyordu, yani benim kocam. Galiba işi ciddiye aldı. Bir gün İsviçre elçiliğinden çıktık, beni Elmadağı'na doğru sürükledi otomobilinde. Bir suyun kenarında kel kel ağaçlar vardı. Otomobil yolu terketti, o kel dalların arasına daldık. Ne kadar gülmüştük sonradan arkadaşlarla. Öyle bir an geldi ki, elinden kurtulmam gerekmişti. Gökler gibi masum gözlerle gözlerine baktım:

- "Sizi çok beğeniyorum ama, benim dinim, sizinle herhangi bir ilişkide bulunmama izin vermez" dedim ve vartayı atlattım.

Voltaire'den miras, bütün inançlara saygısı olan Süzini, elimi saygıyla öptü ve beni evime bıraktı.

İnsan gençlikte başına ne gelse, güzel güzel gülebiliyor.

İkinci öykü daha az şairane. Hırt yakışıklı bir İranlı ataşe vardı. Grene bir suareden beni eve bırakacağına fikir değiştirdi ve Gölbaşı'na saptı. Gölbaşı o zamanlar ıssızdı, suyun kenarında tek yapı yoktu. Zınk diye durmuştu araba, tarlaların ortasında. Ayışığı Shakespeare'in Elsinore şatosuna lâyıktı. Kulağımın dibinde nefesi konuşuyordu :

- Madam "evet" derseniz size bir yılan derisi çanta armağan ederim.

Sustuğumu görünce, çantayı yetersiz bulduğumu sandı ve ekledi :

- Bir çift de yılan derisi papuç.

Yılana mı düşkündü ne? Neredeyse bütün Afrika'nın yılanlarını getirecekti zehirli zehirsiz. O Süzini gibi el falan da öpmedi. Namusuna dokunmuşum gibi ter ter tepiniyordu, "böyle rezalet de başıma gelecekmiş" diye. Otomobilini sert sert sürdü, evin önünde beni çuval boşaltır gibi boşalttı.

Şükür gene kurtulmuştum. Ama bana Polonya oyun oynuyordu. Kavalyelerimiz bizleri, bir eğlenceden çıktığımızda, etiket icabı kolumuza girip evimize bırakırlardı, son bir kraliyet el öpmesi ile. Hay allah! Neden böyle yabancılar tersten alev alırlardı ki? Belki âdetleri öyleydi.

...Ağabeyim, Feridun Cemal'in eşi ile dans ediyordu, güle konuşa. Çok güzel kadındı Mukaddes hanım. Giysisinin üstünde puldan yanar döner toplar hopluyordu. Saçı kızıldı. Bu satırları hanımlar için yazıyorum.

Bir de, bir olay yüzünden hiç unutamıyacağım Portekiz maslahatgüzarı vardı, tiyatro oyunlarına lâyık isimli : Emilyo Dispinei Patricio. Birden onu anımsamıştım, ağabeyimin Arjantin apaşı tangosuna bakarak. Yapışkan kavalyemden kurtulmuş, yerime oturmuş olmamn keyfini tadıyordum.

Bir arkadaşımıza âşıktı. Platonik bir aşk. Daha az platonikliğe gerek duyduğu için, ağabeyime bazı adresler sormuştu.

Son derece şakacı olan ağabeyim ona bir adres vermişti. Büyükelçi Kemal Nejat Kavur'un eviydi bu adres. Dışişlerinde ona, arkasından, yanakları kırmızı diye "Roza" (gül) derlerdi.

Ağabeyim sıkı sıkı öğütlemişti :

- Kapıyı üç kez vurun, açana üç kez Roza Roza Roza diye fısıldayın.

Patricio hemen girişimde bulunmuştu. Soysal apartmanı vardı Kızılay'da, bugün yıkıldı. O apartmanda işte, verilen numarayı çalmıştı. İçerden bir davetin bal yapmıyan arı kovanı uğultusu geliyormuş. Memnun ve gülümser, kapıyı açan aksi suratlı uşağa :

- Roza, roza, roza, diye fısıldamış.

- Ne, diye şaşmış uşak.

- Roza, roza, roza...

Uşak ev sahibinin yanında tvoluğu almış :

- Beyfendi, bir deli bir şey ter söylüyor kapıda. Hırsız mı ne?

- Sav!

- Gitmiyor... Rozhaaa, rozhaaa... rozhaaa, diye söylenip duruyor.

Koşmuş Kemal Nejat kapıya... Tabii tanışıyorlarmış, buyur etmiş... Büyük itibarlarla.

Küstüydü adam ağabeyime bir süre.

İnsan kaderinin ne olacağını bilmez ki!... Roza, yani gül, öyle bir lekeydi yanağında, Ermeni militanının ilk kurşunu. Bir ömrü devirmeğe iki tek kurşun yetmişti.

Tekrar ediyorum, daha al takke ver külâhlıydık yabancılarla o yıllarda. Yalnız, bizi ayaklarına kara sular inerek, kapılarında karşılamazlardı bir tahtaya dizilip.

...Ağbeyim dans ederken, dudaklarını ısırır gibi, düini yanağının bir tarafında sivriltirdi. O kurşun yemiş yaralı yanağını... Silindi dâvet... Gözümün önüne geldi cansız vücudu. Başka türlü kor düştü içime. 1977-1983, altı yıl aktı değil mi ölümünden! Demek ki, o uzun boylu, dar kalçalı, İskender profilli genç adam, şu kadarcık, donuk gri maden parçasının elindeymiş. İnsanı yıllar değil, acı anılar yıpratıyor. Ölümle aramda kalan tek aile büyüğüydü. Evlendikten sonra erkekler

kızkardeşlerine yabancılaşırlar, ama görünmez bağ en umulmadık anda meydana çıkar. Kardeş... Ne uzun, ne avantür lü bir yolculuk yaptık yüzyıllar boyunca karından karma, kardeş olmak için. Roma'dan uçakla onu ağır, süslü bir tabutta getirmişlerdi. Hacettepe'de isteğim üzerine buzluktan kaydırdılar. İnşallah beni öyle yerlere tıkmazlar bir gün. Ya uyanırsam o soğuk karanlıkta? Birinci tabuttan, üstü kurşun kaplı ikinci bir tabut çıkmıştı. Hırlıyordu alev, metali yumuşatmak için. Kocaman makaslarla kaplamayı kestiler.

...Süreyya'da yalak bir alev, kafe filtrin altında yanıyordu. Ne uzun sürmüştü Mukaddes hanımın yanar döner toplarıyla ağabeyimle dansı. Neler anlatmıyordu Mukaddes hamm! Güzel sesi vardı. Şarkı söylerdi. Bir opera kişiliğini seçmişti. Yakışıyordu bu kişilik ona.

"Piyanoda oturuyordum, başımı arkaya atmış gözlerimi yummuştum, müziğe öyle dalmıştım ki... Birden bir gölge yaklaşır gibi oldu, açtım gözlerimi, meğerse hayalmiş."

Benim gençliğimde olgun kadınların ilginç konuşmaları böyleydi. Nihayet damını döne döne onur masasına götürdü, oturttu. Sanki, ölümün eşiğine döne döne varmak için acele ediyordu.

Evet, kocaman makaslarla kesiliyordu ikinci tabutun kurşunu ve altından, gelinin giysisinden beyaz, inanılmaz beyazlıkta kefen çıkıyordu. Bir kabarıklığın üstüne örtülmüş. Tahnide benzer bir şey yapmış olacaklardı. Ölü sanki diriydi. O sararmış huzurunda ne kadar güzeldi! Kendisini görebilseydi, "Benden güzel ölü olamaz" diye beğenirdi. Öksüz olduğu için, hep kendi kendini beğenmek ve beğendirmek istiyordu,

...Rukiye Hanım'ın sırasıydı, genel sekreter Cevat Açıkalın'ın hanımı. Onun mevkii apayrıydı. Hissettiriyordu. Atatürk'ün yarı-kalmış bir akrabalığı vardı. Çok zengindi. Oturmuştu zenginliğinde. Karşısındakini komplekse sokuyordu. İster altmdakinin, ister üstündekinin eşi ola. Sivri çizgiliydi. Çıtı-pıtıydı, öyle deli deli süslü değildi. Açıkalın'ların sağlam bir aile hayatı vardı. Otomobil kazasmda beraber öldüler birkaç yü önce. Rukiye hanım son yıllarında hastaydı. Sefire olduğu Roma'da bile artık konuklara çıkmıyordu. Biliyorsunuz, sonradan kontenjan senatörü oldu Cevat Açıkalm. Gösterdiğinden çok daha zekiydi. Görgüsü herşeyi yumuşatıyordu. Ciddi iş için beraber yola çıkılabilecek adamdı.

Rukiye hanımın dünyadan çekilişi, yalnız hastalıktan olmasa gerek. Lâtife hanım da öyle yapmamış mıydı? Herhalde aileye özgü bir davranıştı. Ringden çekilme gibi, tiyatro sahnesinden çekilme gibi,

belleklerde yansıyan son görüntüsünü genç ve güzel bırakarak.

Rukiye hanım, o zamanlar Paris'in yeğ tuttuğu rengi yeğ tutardı: siyah. Amerikalıların kızılderili tarafı, savaş açtı siyaha ve insanları ebemkuşağmın bütün renklerine sarmaladı.

Ağır krepten siyah giysisinin üstüne, uzun kollu, altın, eflâtun bordo pullu, kısa bir bolero geçirmişti; bizim gibi kuyruk sokumuna kadar dekolte değildi. Boyun çizgisine kadar kapalıydı.

Ağabeyim en saygılı, en konvansiyonel yüzünü takındı ve Arjantinli apaşı başka bir hanım için içinde sakladı.

Birden kapıya gözlerimi kaldırdım. Dünyanın bütün süsüyle süslü manikürcüm Melâhat görünmüştü kapıda, sırtında ödünç bir vizon etol. Çok gençti ve orada bulunanlardan daha güzeldi. Dore bir gece çantasını midesine sıkı sıkı yapıştırmıştı, iki eliyle.

Beni görmesini sağladım. Kaçak bir konuktu. îlle daveti görmek istemişti ama bana yüz vermedikleri için bu konuda hiç kimseye açılamamıştım, ağabeyime bile... hele ağabeyime!

Bir yakınımız için "giriş" istediğimde, çok insan tarafları, bir de yüzde yirmi Dışişleri Bakanlığı mensubu tarafları olan ağabeyim, en özürsüz Fransızcası ile ve giyotin düşürür gibi :

- "Elle ne ferait pas bien" demişti (Yakışmazlar).

Zaten sonradan evde verilen davete kocam ve ben bile çağrılmamıştık. Belki herkes, belki değil muhakkak, "Elle ne ferait pas bien" diye düşünüyordu.

Haklıydılar. Benim ne kadar o çevreye sempatim varsa, onlarm da bana karşı eşit miktarda sempatisi olmalıydı!

İnsan denen yaratık zayıf olur. Kurtlarla ulur, meleklerle kanatlanır.

"Elle ne ferait pas bien" diye kestirip atabiliyordu ağabeyim !

Elâlem işi gücü, protokolü, yağ çekmesiyle meşgulken, bizim manikürcü, cennetin yedinci katındaydı. Tırnak sanatında kese biçe, daha bir iki el katletmişti. Melâhat hanımın "tırnakçısı" olmak en üstün amacıydı.

- Çok vatansever bir hanım, bütün entarilerini (entari diyordu), burada diktirir gündelikçisine.

- Ya kürkleri?

- Kürkler bizde iyi çalışılmıyor. Tıkız oluyor!

Nerden yanımızda bittiyse, bir yaşlı bey onu baygın bir tangoya kaldırdı. Dansın bitmiyeceğini sanmıştım. Niye korkuyordum be? Ağabeyimden bir zaparta yemekten korkuyordum; daha kötüsü, karşılık vermekten, olanca tersliğimle!

Bir duvara dayalı, İnönü'nün göndermiş olduğu çiçekleri gördü.

O zaman çelenkler, idam sehpası üzerine oturtulmuş, iki kez hiç olmazsa mezara girmiş çıkmış çiçeklerden yapılmazdı, çiçek mafyasmca. Zarif örülürlerdi.

- Bu İnönü'den mi? diye sordu.

- Evet.

- Bir de adama hasis diye iftira ederler. Şu "yeniler" ortaya çıkalı, iftiralar da arttı.

Ağabeyim o arada kayınvalidesi Tiynet Gökart'la zıplıyordu :

- Bambaaa... Yaşa be samba! Kabine üyeleri de hoplarlardı o zamanlar. Sonra, dünya fazla hopladı ki yerinden, onlar vazgeçtiler.

Tiynet, siluetini muhafaza etmek için, yıllarca bir kaşık bal karıştırıp yoğurt yedi. Dâvetlerde, yer gibi yapardı. Güzelliği kımıldamaz bir güzellikti. Aşka sımsıkı inanırdı. Buldu da! En şatafatlı giysi onunkiydi, galiba Piguet'nin; karpuz kollu, solgun pembe tafta plüm, gümüş payetlerle işlemeli. Üç saltanat çadırı genişliğinde, büzgülü bir eteği vardı.

Ağabeyim artık Nazan'la dansediyordu, biri yirmi iki yaşındaydı, biri otuz bir. O mutlu ifadeli profilli genç adam mıydı, yıllar sonra törenle Cebeci'ye yatıracağımız, uçağıyla yere çakılmış şehit genç bir teğmenin yambaşmda. (Gece birbirlerine askerlik anılarını anlatıyorlardır. En çok gene ağabeyim konuşuyordur ya! Kırklareli'nde üç yıl askerlik yapmıştı ya. Askerlik dersi vermeğe kalkıyordur herhalde genç teğmene.)

Amma şişiriyordu yanağını dilinin ucuyla, yıllar sonra gelecek kurşuna hedef gösterircesine!

Bizim manikürcüye "Toz ol" dedim. Hayran hayran, ağzı bir karış açık,

Nüzhet Özdoğancı'nın Schiaparelli'den döpiyesinden gözlerini ayıramıyordu.

O toz olduktan sonra hafifledim. Gene Hasan Saka, yanında bir yardakçı, danseden eşini seyrediyordu. Çenesine varan bir adamın, kollarında diyemiyeceğim, karşısında. Pire kadardı kavalye; kendisi, dikeyine bir zelzeleye tutulmuş, bir taşı bile düşmeden hoplıyan bir burç gibiydi.

Şampanyalar patlıyordu. Ağabeyimi öldüren tabanca sessiz görmüştü işini. Roma'da başmm altına bir yastık kıstırılmıştı. Diplomatik yüzü onu terketmişti. Ölümün eşiğinde, yıllarca unuttuğu beyliği gelmiş, çizgilerine oturmuştu. Ellerini kavuşturmuştu. îçinden kelime-i şehadet getirdiği belliydi. Bütün geme azıya gelmiyen cedleri, onu karşılamışlardır.

Ve... yetimliği bitti.

Yıkamak için götürdüler. Kalkacak gibiydi. Bıçak saplar gibi üzerinde bakışlarımı gezdirdim, beynime nakşolsun diye. Kendimi teselli etmek için kötü anılarımı aklıma getirdim.

...Şampanyalar (köpüklü şarap değil) neden durmadan patlıyordu? Bir kıymık koyuyordu Süreyya, büyük rahip gibi son derece fısıltılı ve törensel. Manastır mırıltılarıyla emir alıyor, emir veriyordu.

Avrupa'nın en büyük cerrahları üstüne eğilmişler. Papa tarafından gönderilmiş bir kardinal, başucunda dua ediyormuş. Ameliyat beş saat sürmüş, başarıya ulaşmış ama kalp durmuş.

Ölümünden sonra dünyanın her tarafından telgraf yağmıştı. İran'dan, sonradan kurşuna dizilecek Hüveyda'mn uzun ve duygulu telgrafını anımsıyorum. Hüveyda ona, İran'ı terkederken zümrüt fonlu bir halı armağan etmişti. Çevrem nice ölülerle dolu. Azınlıkta kaldım.

- Ne olacak bu Demokratlarla?

Ayaklarımız Strauss'u ezberlemişti.

- Cevap vermiyorsunuz!

- Canım yeni iktidarla da anlaşırsınız, icabında. Aranızda özel husumet yoksa. Siz memursunuz; iktidarların değil devletin hizmetindesiniz.

Bu formül çok tutuyordu. Adam müthiş ferahladı ve orkestranın desteğiyle valsimiz daha uçuşur bir hal aldı. Arkamda gıy gıy bir

Fransızca duydum; gelinin teyzesiydi. Dil bagajı hafifti, ama o hafif bagajı iyi kullanıyordu. Vücuduna kavisler çizdirerek gözleri yarıkapalı dalgalanıyordu. Dünya yıkılmıştı, yıkılmamıştı, ne gam.

- Ne kadar oy alırlar dersiniz?

- Bilmem. Ancak iki yüz yetmiş küsur aday gösterebiliyorlar.

- Paşa varken on sandalye alamazlar... Kavalyem bir cevher daha yumurtladı ağlamaklı :

- Onlar da vatandaşımız!

"Şükür ki anladın" diye düşündüm.

- Eğer hile yapılmazsa...

Sanki hile kelimesini ilk kez ağzımdan duyuyordu. Gavurcası imdadına yetişti :

- İsviçre'den başka her ülkede hile yapılır der Fransızlar ya!

Eh, madem ki Fransızlar demişti... mesele yoktu!

Bilinçlenmek mi insana dünyayı başka bir biçimde gösteriyor? Neydi o delilik? Neydi o zamanın şımarıklığı?

...Ankara dolaylarında bir kaza. Perişan bir otobüs, içinde tıklım tıklım yolcularla bekliyor. Neyi bekliyor? Küçük bir görevlinin keyfini. 0 da evinin balkonunda rahat rahat kahvaltısını ediyor. Sigarasını tüttürüyor. Eşi ile çocuklarıyla gerine gerine veda ediyor. Otobüs tam bir saat bekliyor. Yok, CHP'nin defteri uzun zaman için dürülecekti. Nasıl unutsun bir toplum bunları?

Sonradan, bir ocak başkanının şikâyeti üzerine bir yönetici soluğu vekâlet emrinde aldığında, vaveylâlar koptu. Ama işin öncesi vardı, öncesi.

Sonradan ocak başkanları coşacaktı ya!

Dünya zor değişiyor.

Bakın, bu daveti yazarken kararıma sadık kalamadım. O günden bugüne atlayıp duruyorum. O gün yazsaydım başka türlü yazardım, böyle yargı doldurmazdım.

Kafamdaki orkestra ölüm marşını çalıyor benim için. Onu şehitliğe, o

süslü tabutta bir süre Mehmetçikler götürdü, ağırlığın altında ezilerek.

...Konuşma sürüp gidiyordu kavalyemle, "tararara... tara tara" diye, Mavi Tuna'nın dalgaları arasında.

Masada, Mazlum Ataman söyleniyordu :

- Artık gitsek. Bu giysiler birer servet. Mütevazi bürokrasi bu parayı nasıl verir, bu paçavralara. Evet, biliyorum, burada moda kreatörü yok, konfeksiyon bile yok ama...

Dediği gerçekti, ilk konfeksiyon mağazasını ortaklaşa kim açmıştı Beyoğlu'nda, biliyor musunuz? Sonradan CHP genel sekreteri olan Kasım Gülek. Ne çirkin asılmıştı elbiseler dışarısına, tıkış tıkış!

Saat ilerlemişti. Garsonlar gitmemiz için gözümüzün içine bakıyorlardı. Saka çifti kalkınca, bütün masa ayağa kalktı. Ve otomobile kadar geçirdi.

Ağabeyim beni kucakladı :

- Görüşürüz, diye.

Onu ölüm ötesindeymiş gibi uzak hissettim. Maç-muç herkesle öpüştük. Yanağıma sakal batarsa erkek, batmazsa kadın olduğunu anlıyordum.

Davet bu maç-muçla bitti.

- Böyle ayrılmıyalım, demişti Çağlayangil, ağabeyimin mezarından dönerken. Gelin Washington'a, onun en sevdiği yemekleri yiyelim, bizimle berabermiş gibi.

Herşey bitti. Bir masal gibi. Dâvet de. Onun hayatı da : Bir varmış, bir yokmuş.

66 SANDALYA

Demokrat Parti'nin en büyük propagandacısı, Cumhuriyet Halk Partisi'nin uzun yıllar süren tekliği olmuştur.

Yoksa, 46 seçimlerinde, Dörtlü Takriri verenler daha hafiften hafiften kıpırdanıyorlardı. Kimse ne son kurşununu yakıyordu henüz, ne kendisini!

Arada bir, CHP'nin genel sekreteri Memduh Şevket Esendal gibi sağduyuya çağıran oluyordu politikacıları, ama partinin kilit mevkiinde olanları pek etkilemiyordu, hele ebediyete oynıyan gurubu. Şimdi müze olan, Ulus'taki tek katlı CHP binasında, uyumsuz renklerle kaplı ampir stili odasını anımsıyorum.

Bürokrasi endişeliydi. Bir grup politikacı da öyle, ama en kodamanlar bir ikinci parti kurmanın "küstahlığını" pek önemsemiyorlardı. Seçimden sonra, bunlar koskoca bir toplumun ihtarını yeter derecede anlamadılar.

21 Temmuz 1946... O gün, değişmez Büyükada'nın değişmez Nizam Caddesi'nin tepelerinde, sosyetenin tavanlarının süsüne bayıldığı Cemil Paşa Köşkünün (hangi Cemil Paşaysa) yaldızlı yüksek tavanlarına bakarak, o yandan çarklı poh poh vapurların biriyle Bostancı'ya geçmeyi düşünüyordum. İktisat Vekili Hüsnü Çakır ailesine varmak istiyordum, seçimin gelişmesi hakkında bilgi edinmek için. Küçük oğlumu omuzlarıma oturttum ve caddeye indim.

Belki Ankara daha hareketliydi, ama burada, Büyükada'da bayram ziyareti yapar gibi, toplumun CHP'den usanmış olduğu kadar birbirlerinden usanmış çiftler, oy atmağa gidiyorlardı. Oy sandığının Nizam'da bulunduğu yer, büyük, ahşap kaymakamlık konağıydı ki, kalabalık önünde yoğunlaşıyordu. Hep o konak yüzünden, Adalar kaymakamı olmak isterdim. Oysa, kaymakamın özel dairesi, iki küçük odacıkmış. Öyle diyorlardı!

Güneşli ve kokulu havada, şan olsun diye, kırbaçlar şaklıyordu. Gerek yoktu kırbaca. Arabaların mütevekkil atları, yolu ezberlemekten bıkmışlardı, deli fiyakası idare etmeğe alışık!

Oy yerim Ankara'ydı. O zaman öyle oy atmama cezası falan da yoktu. Gelen gideni izliyordum, CHP'yi içimdeki en sivri kayalara çarpa çarpa, ahtapot gibi! Politikaya batmak çıkmak, muhalefette olmak

gerekli değildi, bu duyguyu taşımak için.

Bostancı'ya, ancak birkaç gün sonra seçim sonucu belli olunca varabildim, Hüsnü beyin değişmez villasının, değişmez bahçesine. Gene o büyük incir ağacının altı pat pat düşen ballı, patlamış incirlerle serpiliydi. Gene kızlar taraçada örgü örüyorlardı. Birinin kucağında koyu bordo bir yün uzuyordu.

Demokrat Parti 66 sandalya almıştı. CHP 274 mü, 294 mü, öyle bir şey... unuttum!

"Ezici bir zafer, oh olsun, onlara ders oldu" diye koskoslanmıştı tam iki gün süreyle bazı tanıdıklar. O koşullarda 66 sandalya büyük işti.

Gelecek şamarın ilk ve hatırlı fiskesiydi. Halkın umudu ve umutsuzluğu, Demokrat Partiyi dört yıl sonra iktidara oturtacaktı.

CHP için hırçınlık, falsolar devri başladı. Seçim hilelerinden hurdalarından söz edilmesini istemiyordu CHP. Etmeme kararı alındı Partice. Nedeni? İnönü, denetiminden birçok şey kaçtığını taştığını görmüştü. Örtbas etmekten başka çaresi kalmamıştı. Gürültü büyüyecekti çok, aksi takdirde.

Anadolu'yu tahmin etmek kolay, eğer Bostancı'da, İstanbul'un göbeğinde, gördüğüm kadar pervâsızca davranılabilirse...

Tok sözlü Nigâr Hanım (Hüsnü Çakır'ın eşi), öfkeden tütüyordu.

Semtin muhtarına karşı ateş püskürüyordu. Sandık camideymiş veya avlusunda. Sonuç bir türlü ilân edilmiyormuş. Tasnif gizliydi. Bir hayli "operasyona" yatkındı, oy pusulaları.

Canı burnunda muhtar, terslenmiş miş:

- Hanımefendi, hanımefendi, sizler için çalışıyoruz!

Eh, Karayazı'da, veya Dımışkı'da, gizli tasnifte "kadere yardım" olanağını bir düşünün!

Gene de sonuç 66 sandalye vermişti. Bu sandalya sahipleri, ister hakkedeler, ister etmiyeler, uzun yıllar omuzlarda taşınacaklardı, omuzları çökertinceye kadar.

Sözü edilen "el çabuklukları" yapılmış mıydı? Yapılmışsa, seçimin kesin sonucunu ne dereceye kadar etkilemişti?

"Bütün plebisitlere hile karışır, İsviçre'dekilerden başka" sözü ağızlarda

dolaşıyordu. İsviçre... o bile bugün, saatları kadar muntazam işlemiyor!...

Seçim yüzde yüz dürüst yapılmış olsaydı... belki Demokratlar otuz kırk sandalya daha fazla kazanırlardı; 66 olacaklarına, yüz olurlardı.

Ama gene CHP'ye minnettarlık duymalıydılar. '50 seçiminin bunca süme süpürme aleyhlerine sonuçlanmasında, 46 seçiminin hile hurdasının hıncı da vardı.

'50'de, içimin derinliklerinde bunu duydum. Belki oy atmağa üşenecektim bile... ama "bir oy, bir oydur" deyip, Kızılay'da, Soysal apartmanının altındaki sandığa attım oyumu, kalabalıkla bütünleşe bütünleşe... Muhtardan başka bütün gördüklerim, bu duyguyu paylaşıyordu. Hattâ muhtar beni azarladı:

- Tesir ediyorsunuz efendim, tesir ediyorsunuz susun, diye.

Hatâlar başlamıyagörsün, artar. CHP pazarlığa oturdu DP ile. Aracı, Halide Adıvar'ın, dünyasından artık geçmiş eşi, Adnan Adıvar'dı. CHP, DP'nin, edepli edepli, "hile" değil "bazı yanlışlıklar oldu" demesini istiyordu. Hâlâ kendini emir ve kumanda mevkiinde sanıyordu. Eski İşçileri Bakanı, çatık fizikli Hilmi Uran ve filozof Faik Ahmed Barutçu pazarlık masasının bir tarafına; Menderes'le Köprülü öbür tarafına oturdular. Sonuç alınmadı, ama CHP ölümcül bir yara almıştı. Toplumun dört yılda bir "beylerbeyliğime darbe vurmuştu, derin antipati yaratan, 46 seçimlerinden sonra, zelzele olsa, CHP'den ve imgelemlerde, ona özdeş İsmet İnönü'den biliniyordu.

Türkiye'yi savaşa sokmamasını bile hafifsiyeceklerdi.

DP'nin "başüstüne"siz davranışı, CHP'yi şaşırttı, pazarlığı kesti.

Bir güzel de susturdular basını. Kapıkulluk devrinden, küçük bir zümreden başka herkesin usandığının hâlâ farkında değillerdi. "Halka rağmen, halk için" sloganları ancak öfke doğuruyordu, öfke!'

Coşacak taşacak neden yoktu, yoksul bir ulusu Kurtuluş Savaşlarına seferber edebilen. Savaş fetişizmi de yoktu ortalıkta.

CHP, kabuğunun kımıldanışını kısıtladığı, atıhmını sınırlıyan bir kaplumbağaya benziyordu.

46 seçimlerinin getirdiği şuydu: Devlet ve Parti içiçe değildi artık.

Yeni kadro, '50'de kurtarıcı olarak gelecekti.

(On yıl sonra gene kurtarıcı bir kadro gelecekti ama. Şimdilik:)

Tek parti... finiii...

Astığı astık, kestiği kestik valiler devri, finiii...

Yerel güçlerin onlara hesap sorduğu olacaktı sonradan, evire çevire.

- Gerçekten "finiii... mi (bitti)?

- Öyle sanılıyordu.

Demokrat Parti'ye gelince, Demokrat mıydı?

Demokrasi... bolluk ve kültür rejimidir, bildiğimiz kadar!

Demokrat Parti, toplumda, bâtıl ne varsa ona seslenmişti. Bir yanıyla, CHP daha ilericiydi. Mumyalaşmıştı ama.

Celâl Bayar başını çekiyordu, Dörtlü Takrircilerin.

"Hizip başı" diye adlandırmışlardı onu, CHP'liler!

İlginç dokusunun üzerine kimse pek eğilmedi şimdiye değin.

En büyük başarısı, İnönü'yü, kendinden önce toprağa vermek oldu. Kendine böyle bir söz mü vermişti? Amansız ikili yarış, bitmişti kendiliğinden.

Genç bir arkadaş bana Bayar'ı kendine göre anlatmıştı. Yanında çalışıyordu. Hayranlığımı alevlendirmek için ona karşı, çok uğraşmıştı:

"Bayar, benim için, bütün olarak duran yüz parçalık bir ayna gibidir, istediği parçasını, istediği zaman yansıtır."

Her insanın birçok veçhesi vardır. Bayar'm, yüz tane:

Tohumdan fışkıran kişiliği.

Atatürkün hâlesinde ve çevresinde yaşamış ve onu taklid eden kişiliği.

İttihat ve Terakki'cilerle yeşermiş ve gelişmiş "komitacı" kişiliği.

Bu kişiliklere, iktidarın tepesinde olmanın verdiği kişilik ekleniyordu.

Boyluydu, soyluydu, kaviydi diye sıfat sayıp dökeceğime hiç yorumlamadan, ona ait birkaç öykücük sunacağım sizlere.

Birinci öykü.

DP de son yıllarına yaklaşıyordu, aceleci adımlarla.

İktidar-muhalefet kavgası, gene kıyasıya boğuşmaya dönüşmüştü.

İzmir valisi, Hadimli, Kemal miydi adı? Bir rapor döşenmişti Bayar'a.

CHP'lilerin taşkınlıklarının nasıl karakolda bastırıldığını anlatıyordu, kıvançlar içinde!

Bu tür rapor, tek miydi? Aynı kıvançları duyan başka meslektaşları olmalıydı.

Sekretarya şaşkındı. Rapor elleri yakıyordu. Genel Sekreter Munis Faik Ozansoy, götürmeğe yaklaşmıyordu raporu Bayar'a. Öfkesinden korkuyordu. "Bana ait değil" diye kesti attı; "cennetten çıkma" tam tekmili, baş yaver Faik Berkol götürdü huzura!

Kopmasını bekledikleri fırtına kopmadı. En azından merkeze alınacağını Hadımlı'nın düşünenler vardı kalemde, gençten!

Kalemde herkes nefesini tutuyordu. Rapor, sessiz sakin geri geldi ve dosyalanmasını bekledi, masalarda sürünerek.

Çalışanlardan hiçbiri dosyalamak istemiyordu.

Galiba, 27 Mayıs'tan az önce kayıplara karıştı.

Ozansoy'dan başka, bütün tanıklar hayattadırlar!

Birkaç gün sonra Bayar valileri topladı.

Aheste beste seslenişiyle, büyük vekar içinde şunları söylüyordu:

- Siz iktidarların değil, devletin valilerisiniz!

Kimse, üç gün önce o "sopalı" raporu gönderene ne yaptın demedi!

Çağlayangil birşeyler demiş ama, tamı tamına bilmiyorum.

Genç arkadaşın tarifini kabul ediyorum çaresiz... Kendini bölmüş, büyük bir aynaydı Celâl Bayar, gâh nalı, gâh mıhı yansıtan.

Güçtür, bıçak sırtında yaşamak!

Bir İkinci Öykü.

Her yıl yazlarının büyük bir kısmını, Celâl Bayar, Florya Deniz Köşkünde geçirirdi. Bana "Komşu" derdi. "Komşu beni niye aramadı?" Dedim ya, ilişkiler daha aldılı ver diliydi, Çankaya'yla.

Emektarı Emin efendi onu iyice yağlarken, her konudan konuşurduk. Halk toplanırdı.

Bayar düşünceliydi. Kendi güneşlenirken, karşısındakini pişirmek istemezdi kızgın kumda. Kocaman bir çadır kurdurmuştu kıyıda; 'girişinde otururduk bizler, çadırın.

Geçenlerde Florya'ya gittim. O kadar değişmişti ki... Bunca yıl oturduğum Belediye Evlerine varan yolu bulamadım.

Her tarafta, denizin soluğunu kesen evler sıralanmıştı, zevksiz, yoz.

Geçmiş bir ezgi gibiydi içimde. Köşke varsam, doğru yürüyüp, evleri bulacaktım; içimden gelmedi.

Florya... O kadar yer tutmuştu hayatımda, yedi yaz...

Yedi yaz, devlet büyüklerinin "yamacında" geçmişti. Basık ve tek düze kıyı, basık ve tek düze evler... Ve başka türlü sıkıcı bir yaşayış, benim olmıyan! Bugün öyle salgınlar yok. Striptiz salgını Florya'ya kadar varmıştı o günlerde. Oradaki üç salaş gazinoda bile striptiz sunulurdu. Eh, meraklıydık... Merakın yaşın, başıı, makamın olmaz!

Bir de yorumlar yapılırdı:

"Striptiz sanat mı, sanat değil mi?" diye. Sonunda beyler, tarikat kafa sallayışlarıyla "Sanat" derlerdi. Hanımlar o kadar emin değildiler.

Söze dökülünce, büsbütün komikleşen avanaklıklar!

... Salaş gazinolardan birinin önü kalabalık ve koşuşmalıydı. Neden herkes koşuşur, bir makam sahibi, bir yere vardığında? Görevli olmıyanlar da gönüllü koşuşur, haldır haldır, nedense.

Masaların birinde, Celâl Bayar, damadı Ahmed Gürsoy, kızı orada mıydı unuttum ve tanıdığım bir Dil-Tarih mensubu oturuyordu.

Ahmed Gürsoy dedim de, unutmıyayım diye, çıkaracağım aklımda olanı. Kütahya milletvekiliydi. Gediz'den mi geçiyordu ne? Orada işte, bir lâf etmişti, işitenlerin kolay kolay unutmıyacakları. "Herkes okursa, sapanı kim sürecek" demişti. Öyle bir sivri tarafı yoktu Ahmed Gürsoy'un, damatlıktan başka, ama bu sözler, bir çevrenin görüşünü

yansıttığı için önemliydi.

Bunca umudu, umutsuzluğu sel halinde biriktirip, kocca bir kadroyu iktidara getirenler hakkında, beslenen parlak fikir bu muydu?

- Bunu niye kişisel bir "inci" diye almıyorsun?

- Öyle almak daha iyi, değil mi?

... Bir kadıncağız, fırladı ortalara. Daha giyimliydi. Celâl Bayar'ın masasına yaklaşıp, ucu boyalı sigarasını yaktırmak için dirseğini dayadı masaya. Sonradan övüneceği, ticarî değerini arttıracak bir olay peşindeydi oncağız. "Benim cıgaramı kimler kimler yakmadı, prensler, devlet yöneticileri..."

Ama o cesareti bulması benim gücüme gitti. Şükür kibrit yoktu veya çakmak Celâl Bayar'da; yâver buldu buluşturdu, striptizcinin sigarasını yaktı.

Bu... hoşgörüyü, kimse için hoş görmüyorum; siz?

En yüksek mevki, belki geniş olanaklar verir bazı alanlarda ama, bazı davranışları da kısıtlar doğrusu. Niye o olayda kimse tavır koymadı ki?

Üçüncü öykücük, şirin ve düşündürücü.

Zamanında, Ekrem Alican anlattı bir yakınıma. Bir dil toplantısı... Kürsüde Besim Atalay hoca... Belleten kelimesine karşı çıkıyor.

Bayar'm, kendine göre kelimeleri kullanış tarzı vardı. Prestije, örneğin, "perestij" derdi. Bülten, belleten olmuş; ne gam!

Bir bülten mi ne çıkarmışlardı. Belleten deyip duruyorlardı. Besim Atalay, direniyordu, "böyle uydurma kelime olmaz" diye... Celâl Bayar ayağa kalktı:

- Hoca, dedi, on yıl önce bu kelimenin altına imzanı atamıştın.

Besim Atalay allak bullak oldu ve kıstı sesini. Belleten, belleten diye geçti (tutmadı sonradan, o başka!).

Ekrem Alican sonradan sormuşmuş Bayar'a:

- Sahi imzasını mı atmıştı, diye.

Bayar, omuzunu silkerek gülmüş:

- Hafızasının zayıf olduğunu biliyordum. Öyle birşey yoktu. Ama şaşaladı: delip geçtim.

Ân'ı kazanmayı bilmek... Delip geçmek!

Ah, îttihat ve Terakki!

Dördüncü öykücük.

Nurettin Fuad Alpkartal, uzun zaman yâverlik etti. Demokrat Partinin son döneminde Meclise girdi, Çanakkale milletvekili olarak. Dürüst adamdı. Korekt adamdı. Hiyerarşiye son derece saygılı adamdı. O kadar ki, birgün, Çankaya'da, sekiz on kişi, taraçada yemek yiyorduk. Önümüzde Ankara'nın bir ilkbahar gecesi uzanıyordu, insanı iyi düşlere daldıran. O, dimdik, görevinin başında, ayaktaydı.

Ben tabîi, kendimi yaşadığım için, dünyanın farkında değildim gene.

- Ay Nurettin bey, şu geceye bakın, ne güzel, diye coşup taşıyordum. O put gibiydi. Sanki bir heykelle konuşuyordum. Yanıtlamak değil, dudağının ucuyla bile gülümsemedi. Biri beni çekiştirdi ve, şef, hiyerarşi, şatafat, tekrar girdi dünyama. Ama, Ankara gecesi o kadar güzeldi ki...

O törensel Nurettin Fuad Alpkartal, milletvekili olarak,

Celâl Bayar'daıı randevu ister. İçi endişelerle doludur. 27 Mayıs, yaklaşmaktadır.

En saygılı stilinde, endişelerinden söz eder... "Tabiî siz, daha iyi bilirsiniz"leri esirgememiştir, tanıdığım Nurettin bey.

Bayar ses etmeden dinler, dinler... Dinleme hassası müthişti. Bir tek cümleyle yanıtlar:

- Nurettin bey, bakın, Çankaya'nın bahçelerinde, güller ne güzel kokuyor!

Bu, "sus, dinlemek istemiyorum böyle şeyleri" demenin zarif bir formülüydü. O güller ama, 27 Mayıs günü de, tarif edilmez biçimde güzel kokmağa devam ediyorlardı.

Bir öykücük daha, ama çoook sonraya ait.

Bir politikacı gider, Celâl Bayar'ı Çiftehavuzlar'daki evinde bulur. Demokrasi savaşında, kendilerine yardımcı olmasını ister.

Bayar'ın yanıtı :

- Ben, demokrasi savaşma başladığımda, karşımda sadece İsmet İnönü vardı. Şimdiyse, enternasyonal komünizm var.

Buraya kadar diyecek yok.

Bu konuşmayı, selâmlık kahkahalarıyla karşılayan birine anlatmıştır. (Bandı vardı!)

Bayar'ın yerinde ben de olsam, uzun yaşamışlığımdan, ağırlığımdan, ismimden yararlanmak istiyen politikacıları oyalardım. Niçin onların flâması olayım? Ne diye özüme değil onlara hizmet edeyim?

Demokratik Partinin bu konudaki bön davranışı aklıma geliyor da hâlâ şaşıyorum: Kaç gram iz'an vardı bunlarda, diye!

Üstelik hiçbir zaman şişmiyecek, ipince bir balona benziyordu o sıralarda Demokratik Parti. Daha oturmuş partilerin başındakiler de, ayni hatâya düştüler. Bayar'm prestijinden yararlanmak, yahut dengelemek!

Bayar kimseye ihanet etmedi. O, kendini yaşadı. Herkesin neden kapısını aşındırdığını biliyordu, Hacca gider gibi!

"Niye yutmuyor" diye kızmak, çocuksu bir davranış!

Geçelim son öykücüğe. Dolaysız tanığıyım.

Sanatseverler Kulübü. O zaman şık bir yer. Gümüş mangallı (Yümnü Sedes o mangalı ödünç vermişti). Bu gün parkesi bile kıymık kıymık isyan halinde!

Konserler, temsiller verilirdi durmadan. Kimse artık kendisini Devlet sanmıyordu ama bazı alışkanlıklar sürüyordu.

Biliyor musunuz, CHP'nin son yıllarına kadar, bir bakanın oğluna "ne olmak istiyorsun" diye sorulduğunda, kallavi kallavi cevap verirdi bebe:

- Babam gibi bakan olacağım.

Bir valinin oğluna "ne olmak istiyorsun" diye sorulduğunda, o da aynı kallavilikle yanıtlardı:

- Babam gibi vali olacağım.

Herkes de, dört köşe olurdu zevkten, hele mutlu baba...

Dinasti kavramıydı bu, doğal hak gibi yerleşmiş. Eh, dalkavuklar da, körüklüyorlardı şu kadarcık bebede bu kavramı...

Bayar'ın oğullarını tanımadım. Kızı Nilüfer, üniversitede asistandı, klâsik filolojide. Sonradan milletvekili oldu ama doçent olamadı: Fazla meşguldü. Esmerdi, tombalaktı. Beni oltalıyan tarafı yoktu. Protokolde, kocasının makamına göre değil, Bayarın kızı muamelesini görüyordu. Özden İnönü çok farklıydı....

Sanatseverlerde müzik faslı bitmişti. İki yaldızlı koltuk koymuşlardı, herkesten bir adım öne... Bir tanesi Nilüfer'indi.

Fasıldan sonra, ferforje bir panonun ayırdığı yan bölmeye geçildi.

CHP'nin, İnönü'nün duldasında fena halde dirildiği zamandı. Çevredeki başsallıyanlar Bayar'a ne demişlerdi, işitemedim. Yanıtını işittim, ferforjeli bölmeye girerken.

"İnce demokrasiden çınlamayız. İcabederse kan dökeceğiz."

Ürpermiştim.

"Komitacı" derlerdi ona. Hoşuna da giderdi. İsmet Paşayla bir farkı da buydu. İsmet Paşa koskoca ordudan geliyordu. Buysa, komitacılıktan. Evet, İttihat ve Terakki'cilerin hemen hemen hepsi cesurdu, mayalarına fazla A-B düşmemişti. Katıydılar... İsmet Paşa böyle bir şeyi düşünebilirdi, ama ölse söze dökmezdi.

Uf... birdenbire, tâ Kafkaslardan kalkmış, umutlar içinde, yurda varmış o ikiyüz perişan kişiyi anımsadım, İsmet Paşa deyince. Onları kaderlerine iade etmişti, tınmadan. Artık hangi anlaşmaya riayet etmişse, veya hangi pazarlıktan çıkmışsa. Bana öyle geliyor ki, Atatürk onları geri vermezdi Sovyetlere... Her zaman, büyük davranışları ve büyük politikası olmuştur, her zaman!

Gündelik yaşamında, nâzik adamdı Bayar. Hizmet etmek kolaydı ona. Vakitli, saatli, programlıydı. Şakacıydı da, sempatikti de, ama bu görünüş gene parçacıklara ayrılmış büyük aynanın bir yansısıydı.

Değeri olmalıydı ki... İş Bankasını bir hallere getirdi. Değeri olmalıydı ki, "özel tahsille" İktisat Vekili oldu. Değeri olmalıydı ki, başbakanlığa ulaştı, İsmet Paşaya alternatif olarak.

Yalnız,., bir öykücük daha anlatacağım...

Pakistan'da, bir arkadaşımızı aramaya Savarona yatına gitmiştik, sonradan Anadolu Ajansı Genel Müdürü olacak Erdoğan Ulus'la. O zaman genç bir muhabirdi. Bir gemide yolunu bulmak zordur. Savarona da büyüktü epey. Celâl Bayarın "dairesinin" önünden geçerken, sesini duyduk:

"Mıymıntı..."

Karşısındaki kim olabilirdi?... Biz Erdoğan'la kendimizi, ilk bulduğumuz kabine attık, boş dolu bilmiyorduk, işitmemiş olmak için... Demek ki... Tepkilerini saldığında, farksızdı, Ahmet'ten Mehmet'ten. Neden olmasın?

Biraz sonra çıktığını duyduk ve uzun zaman kabinde yapışmış kaldık.

- Bunu unutalım, dedi Erdoğan Ulus.

- Bunu unutalım, dedim ben de...

Yirmialtı, yirmiyedi yıl... unuttuk. Ama hep kulaklarımdadır: "Mıymıntı"!

Herhangi bir portreyi yaparken, gözlemlerine güvendiğim insanlarla da konuşurum, bazı son fırça darbelerini vurmak için.

Bir başka dostum:

- Bir insanı tanımak için doğaya bakmalı, dedi.

Çocukluğunda, doğayla alıp verdisi çok olmuştu:

- Tohumdan fışkıran ağaçlar vardır, filiz vermez... Çam ağacı gibi. Dikkat et, çam ormanında, ancak çam barınır. Kıştan yazdan etkilenmez. Yaprak dökmez. Filiz vermez. Filiz veren ağaçlar, filizleri kendi boylarına gelince, çürür giderler, ömürlerini tamamlamış sayıp. Çam, yüzyıllarca yaşar. Çevresi boştur; yaşamak için başka ağaç pek yetiştirmez yakınında. Yalnız on gün sonra çürüyecek mantarlar, alt dallarının gölgesinde barınır... Ben Celâl Bayan çam ağacına benzetiyorum.

Gösterişlidir çam ağacı...

Bana çok yabancı bu adamlar; dokuları yabancı. "Oyunsuz adam"a susamışlığım var. Hulus içinde adama; hesap içinde hücreleri ters büyümemiş adamlara gereksinim duyuyorum.

Durmadan kendini kalıptan kalıba devredenlerden bıktım.

Güttükleri dâvânın adamı görmediklerimden bıktım!

Dörtlerin, dördü de "alaylı"ydı. Normal bir eğitimin aşamalarından geçmemişlerdi. Profesör Fuad Köprülü dahil!

Akademik kariyerden profesör değildi... Eert değil ama, kader işte, büyük "alaylı"ları bir araya getirmişti: Bayar, Köprülü, Menderes, Koraltan.

Köprülü, ufak tefekliğiyle, Prens dö Gal ceketleriyle, gri flanel pantalonlarıyla gözümün önünde; Charlie Chaplin ile kendisi arasında bir muvazaaydı sanki. Yüzüne, ortadan bir çizgi çekseniz, fazlaca asimetrikti her iki taraf... Tıpkı düşüncesi, davranışı gibi profesörün.

Bugünün genç tarihçileri, onu neden o kadar değerli bulurlar, bilemem. İyi yazar değil. Düşüncesi nice değerli olsa da, eserleri, üzerlerine döküle döküle okunmuyor!

Benim bir tarafım çarpık ki, bir türlü zevkine varamıyorum araştırmalarının.

Eski öğrencileri de onu uzun uzun övüyorlar: "Bir Batılı tarafı vardı. Bir babacan tarafı vardı. Çevresinde insan yetişmesine karşı çıkmıyordu."

Ne kadar az şey bekliyoruz insanlardan!

İnsan yetişmesine karşı çıkmıyor... güzel de, peki nerde bu süper-yetişmiş insanlar? Pek pasif bir karşı-çıkmamak bu!

Nerde o adamlar, nerde eserleri, nerde bir yaralı toplumun yaralarını sarmaya katkıları?

Benim gördüğüm, bir "elense" tarafı vardı, "babacan" diye nitelendirdikleri Köprülü'nün. Benim gördüğüm, araştırmacıydı. Çıkardığı ipuçlarını değerlendirecek kadar da zekiydi. Belki azdır o türden bilgin bizde... değeri bu azlıktan doğuyor.

Osmanlı devrini iyi tartmıştı. Bizansla ilişkilerini iyi saptamıştı. Osmanlı edebiyatını da iyi biliyordu. Atatürke pek ulaşmamıştı, bana göre!

Ünü de seviyordu. Dışişleri Bakanlığı, lâmbasını söndürdü. Bir gün, bir resmigeçitte, asker selâmı vermişti önünden geçen gruplara. Günlerce sözü edilmişti. Gülümsenecek şeydi aslında....

Halkın umut selinin üstüne ufacık teknesini oturtanlardan biriydi.

... Adnan Menderese gelelim.

Elli yılından sonra, başbakan olduğu için, hakkında çok şey anlatılabilirdi. Ama daha önceki kişiliğini deşmek zordu. İnsanlar bizde, ödünç alma davranışlarla kımıldanırlar. Kilitlerinin anahtarını derin sulara atmışlardır sanki! Onları tanımak için, yeniden, inşa etmelisiniz kafanızda.

Arkeolojik kalıntıları, malzeme dayanıksızlığından yok olmuş kentlere benzerler.

"Bu da nerden çıktı?" diyordu sonradan secdeye varacak "elit tabaka". O zamana kadar "silik kişiliği" meydandaydı. Ama yamacında, dikeyine dikeyine, nöbet bekliyen bir ikinci kişilik vardı. Fırsat çıkınca, birincisinin yerine geçti.

Tenhada, dikeyine nefes alıp vermiştir bu ikinci kişilik, birincisinin bütün açlıklarıyla beslenip. Nice sessiz, silik, mahcup kişilerde, böyle dramatik değişikliklere tanık olduk!

Hayat rast gittiğinde, çıkar meydana bu ikinci kişilik ve egemen olur, ve bir sivrilmiş sırık gibi, birincisinin yerine kayar.

Bütünlük içindedir de!

Yirmi yıldan fazla zaman aktı Menderesin ölümünden. Hâlâ, ufak tefekliği, yanık pekmez saçları, fazla inceltilmiş kaşları, çizgisiz yüzü gözümün önünde. Hesap defterimi kapayamadım.

Saltanat devri, yarı-saltanat devri; İkincisi daha taşra havasında bir saltanat... Bu ikinci saltanat'da saldırgan benliği gelişecek; öbürü nöbete geçecekti.

İktidar, "ben herşeyim" diyenlerin elinden alınmıştı. Biyolojik bir değişiklik geçirmeliydi insan bazı koşullarda.

Menderes hakkında, "iyi" diye değerlendirilen yazılar yazdım. Şimdi okumak bile istemiyorum: Nice yüzeysel bu yazılarım!

O, olgun yaşında dört şok geçirmiştir, varlığını biçimlendiren :

Birincisi, muhalefetin fiilî liderliği şoku ki, diline vurmuştur. O sessiz adam, susamış halkların önünde, bütün kendi susamışlığıyla konuşmuş, konuşmuş, konuşmuştur.

İkinci şok, iktidar şokuydu : "Herşey benim" dedirten.

Çok gecikmiş bir şoktu. Çok erken yaşta kapışılan adam olmak var... Bu, yazık, altmışına merdiven dayadığında kapışılan adam olmuş!

Üçüncü şok : Londra uçak kazası. Sen göklerden yerlere çakıl ve ölme! Ölmezlik ve tanrısallık duygusu nasıl uyanmasın o garip içinde?

Son şok : Yassıada. Birdenbire bütün arkaik görkemin yokolması ve kalan... huzurâuzluk dolu, yanık pekmez saçh, yolunmadığı için artık kalın kaşlı bir adam. Silik benlik sırığı, yeniden öbürüyle nöbet değiştirmiş!

Alkış yok! Sevgisizliğin boşluğunu halkın sevgisi doldurmuyor artık. Halk uzaktaaaa! Hattâ, var mı?

Dışardan hiçbir ısı gelmiyor. Kendi ısınla yetineceksin!

Brigitte Bardot'yu anımsıyorum. Her sevgilisinden her dakka ilânı aşk beklermiş. Olmazsa, yokolmuş sanırmış kendini!

Onun da özelliği sevememek! Sevgiyi kendi içinden alamamak!

Sevgiyle saygınlık elde etmek, ne zor! Alkış bitince, insanın da bitmesi ne korkunç!

"Bu kadar büyük bir felâketten sonra, ne kaldı elinizde" diye sorulur piyesin kahramanına

Kendim, diye yanıtlar.

Temelden güven duygusu taşımayan insan, elbette bunu diyemez.

Alkış, ona fiziğini bile inkâr ettirmişti: Kaplan derisi taklidi sliplerle Florya'da dolaşabilmesinin nedeni bu!

Kendi kendine kalınca, ölümünü büyük yaşıyamadı. Politika yaptığı gibi ölemedi. Varlığı, zaten ölümü inkâr üzreydi.

Geriye, neden efsane kaldı ve sürüklendi yıllarca?

Bir kez, asıldığı için! Efsaneyi de, ondan önceki İnönü'ye borçlu! İsmet Paşa'nın önünde halk saatlerce el öpüyordu. Menderes, halka atıldı; belki "beni koruyun" demek istiyordu ve diyemiyordu. Efsane neden mi sürdü? Menderes ulusun hazırlıksız dönemine rastladı, kültürde, politikada, ekonomide. O da hiçbir şeyi derisinde denememişti. Kendisini karşılayanlar kadar hazırlıksızdı. Onlardan biriydi, en garibi.

Menderes'in çocuklarını gözünüzün önüne getirin; Menderes'i görürsünüz.

Aman tanrım, nelerini övüp durdular!

- Bağdat'tan telefon etti, İstanbul'da Belediye Başkamın aradı, falan sokak yıkılsın diye emir verdi...

Bu atmosferi yaratan kendisi değildi; onun kullarıydı!

O Dördüncü Murat'ın, kardeşi Bayezit için, Van'dan mı, Revan'dan mı, "Ölsün" diye emir vermesini düşünüyorum. Onun gene tutarlı tarafı vardı. Anasının sitemlerini, yalvarışlarını önlemek isteyebilirdi. Burada... saflık vardı, çocukluk vardı! Gene ve gene "omnipotence infantile" vardı.

Efsane neden mi sürdü? Çıkarcılar yüzünden! Bir başka takımı beslemek için. O takım, neyin üstüne bina edecekti kendini? Efsane, biçiimiş temeldi.

... Tam anlamıyla yetimdi Menderes. Üstelik Ankara, onun barınabileceği ana kucağı değildi. Ankara, onun gözünde İsmet İnönü'nün eviydi.

Kaçtı Ankara'dan kaçabildiği kadar!

Kendisine mekân seçti : Park Otel. Burada istediği kadar yalnız, istediği kadar çevresinin içindeydi. Beraberinde taşıdığı çevre otelin üçte birini işgal ederdi. Kendisini ısıtan ortamı oluşturmuştu Park Otelde. Garsonundan politikacısına, hep onun adamıydı.

Burada, ne İnönü vardı, ne onu ipine sapına kadar tanıyan Bayar.

Son dakikada, bağdan üzüm yolar gibi, pasaportsuz, senetsiz, sepetsiz, "sen, sen, ben" diye adam götürmesi de, gittiği yerde bir Adnanistamn oluşması içindi. Bir de "iltifat" etmek için.

Çok serinkanlı incelemeli; ne övgü dizip, ne suçlayıp!

Bir insan tipi vardır : Ne tarafını yoklasa, zorlaşa, kendini beğenecek malzeme çıkaramaz. Kendisiyle geçinmek için, eksiklerine karşı, çarpıtılmış bir narsisizm duyar. Buruşukluklarını yoketmek için şişirir ha şişirir egosunu.

İstanbul, imparatorluktu gözünde. İstanbul valisi Fahrettin Kerim Gökay'a çok itibar gösterirdi, "imparatorluk valisi" diye. Bir adım

daha, kendisi de imparatordu demek! Yedi tepeyi altüst edebilirdi...

"Ave Caesar İmperator "Morituri te salutant"

Uğultuları varken iyiydi de, kesilince, masal... masala dönecekti. "Bütün bu görkem gerçekten var mıydı," diye düşünmüş olmalı ara sıra Yassıada'da.

Londra'dan dönüşünü bütün ömrüm unutmıyacağım. Bizimkiler, yarıya yakını yanmışlardı, alevi sindire sindire, kemerlerine tersten asılı. Uçak tersine dönmüştü... Küçük, hain, kırmızı diller, dökülen içki dereciklerini kuruta kuruta, yaklaşmışlardı kendilerine. Menderes ayağından asılı kalmıştı. Onu kırk yıllık arkadaşı Rifat Kadızade kurtarmıştı.

Cenaze töreni falan iyi de... Menderes daha geç dönmüştü tabutlardan. Londra'da tedavi görüyordu. Sırtında iki ekimoz vardı.

Döndüğünde, sanki yalnız kendisi kazaya uğramış gibi davrandı.

Unutmak için, Meclise taşındı. Arkadaşlarını unutmak için değil, öyle söylüyorduysa da... Ölümün yakınında kanat çırpmış olmasına tahammülü yoktu. Herşeyi, ölmezlik üzre kurulmuştu ya!

Onun kurtulması sanki öbürlerinin ölmesinden daha önemliydi.

İstanbul-Ankara yolunda, en küçük istasyonlarda meşaleler karanlıkta daireler çiziyordu. Develer boyunlarından çifte testereyle kesildi. Danaların kanı akıtıldı. Muhalefet lideri İnönü, onu istasyonda karşıladı. Umur görmüş adamdı İnönü.

İnönü'nün istasyona gelmesi, Menderes için, Azrailin dize gelmiş olmasıydı. Bütün bu efsaneyi nefesiyle söndürebilecek Azrailin! Onun için, partiler arasındaki çekişme boğuşmaya dönüşmüştü: Azraille boğuşuluyordu kendilerince.

Tarihte bu tür bir masalın, gül bahçelerinde, flüt çalarak, serin suların arasında bittiğini hiç görmedim.

O günden sonra, gün gün artan bir çılgınlık devrine girecektik.

Kısa sürecekti... çok kısa.

...Refik Koraltan'a gelince... tek üstünlüğü, üç arkadaşına, çam yarmalığıydı. Başka şey diyemiyorum... Onun boşboğazlığı, Menderes gibi, mahcubiyetinin içinden ancak patlamayla çıkabileceği lâf akışı

değildi. Konuşma oburuydu; noktasız, virgülsüz, ehemsiz, mühimsiz.

İkincisi, genç hanımları yüreğine fena halde kakardı, dansta;

Üçüncüsü, tiyatro temsillerinin veya konserlerinin çoğunda son derece dürüst davranırdı: uyurdu! içinden uyumak geliyordu.

İktidar ona ne bir şey kattı, ne ondan birşey eksiltti.

ÖMRÜN İLK ÇEYREK YÜZYILI

"Amma yaşlıyım" diye düşünüyordum: 25, 26 yaşlarındaydım. Kadınlar öyle düşünür; sonra otuzbeşine vardıklarında her yıl onları gençleştirir.

Bu "seçim sathı maili"nde -o zaman kullanılan deyim buydu- bencağız ne oluyordum, çevremle birlikte?

İçten bir tarafım vardı. Canlı örneklerden ve okuduklarımdan bana aktarımlar vardı. Anamın Slavlığından geçen, bir fantezist burun uzatıyordu (Umutsuzluk Burnu) bir yanım, içimde dışımda varlığını duyuran! Bir takım inanç ve bilgi "antikalıklarıyla" donatılmıştım, geçersiz!

Pişmiş tavuğun beni kıskanacağını sanmıyorum!

"İyi aileden ve meslek sahibi biriyle evli" derken benim için çevre, "vah vah, adama yazık oldu" dercesine diyordu.

Kimsem yoktu o yıllarda Ankara'da. Ağabeyim Yunanistan'dan dört yıl dönmiyecekti. Başkâtipti. Amcam, eşi öldüğü için, artık derece alabiliyordu: Cidde Elçisiydi.

İlk kutlıyanlardan biri, Paris'te Büyükelçi, Numan Menemencioğlu oldu, telgrafla.

Amcam yanıtladı:

"O kadar memnunsanız, niye kendiniz yapmadınız?"

Bunlar, ayni rangodan iki insanın cilveleşmeleriydi.

Cidde'den de, Dışişlerine telgraf çekmişti :

"Kançılaryasız elçilik, kâtipsiz kançılarya, daktilosuz kâtip istemem" diye... Kelime kelime belki bu değil ama, ağızdan ağıza dolaşıyordu bu "manifesto". En aşınmaz sağlamlıkları, ceketlerinin ön düğmelerinin cefakeş ipliğinden kaynaklananlar için, bu, büyük cesaret işiydi.

Cidde'de en büyük fiyakayı da krala yapmıştı, İbni Suud'a.

Kral Riyad'da otururmuş ve itimatnameleri büyük oğlu kabul edermiş. Amcam bu sistemi reddetmiş: "Ben elçiyim, itimatnamemi ancak krala

sunarım." Böyle raconlar tutuyordu dünyada. Bugün de tutar. Amcam böyle ucuzluklardan saygınlık oluşturacak insan değildi.

Aslında, insanları tavlamak ne kolay! Bu davranışından îbni Suud memnun kalmış, protokol üstü bir itibar göstermişti amcama.

Ankara'ya dönerken de, iki tarafı da keskin, fetih kılıçlarından biriyle dönmüştü kralın, insan kanıyla lekeli. Ev işlerine bakan Müzeyyen, kanı silmek istemiş, kendisine izin verilmemişti. Kansız kılıcın değeri düşüyordu, manevî değeri.

"Bu mu hayat, bu kadar mı"?... Bu kadar!

Garipler fraksiyonu (benimkiydi), şuh tâzeler (Yedisinden yetmişine kadar), asiller, matronalar... kafamda bizim çevre böyle bölünüyordu. Bürokrat eşleri her gruba serpilmişti, elmas yağmuru gibi.

Şuh tâzeler beni çabucak dışladılar. îki pasta tarifi, bir örgü tokuşturması, bir ton dedikodu, hanım çaylarında çabuk tükeniyordu. Tükenmiyen bir konu vardı: tatminsizlik. Herkes, herkesin gözünde "tatminsizdi." Pek Freud'un kuyruğuna basan olmamıştı. Freud'a zaten tersine külâh giydirmek işten değildi!

"Tatminsiz olduğu her halinden belli..."

Bu konular çağdaş görünme derdinden mi, diye düşündüm önce. Erkeklerin şipşakçı, tecavüzkâr bünyelerinden mi doğuyor diye düşündüm, daha sonraları.

Bol bol, ciddî ciddî, en gizemli detaylara inerlerdi hanımlar. Bir tanesinin kocasını göremez olmuştum. Her alaboradan sonra, bir

- Oldu muuu? çekermiş.

Eşi, nasıl, saklambaç oyunundaki gibi :

- Olduuu, sobe!... diye yanıtlamazdı, bilmiyorum.

Köylü kadınlar, bazı sorunlarını çözmüşlerdir. Kişilikli oldukları için, kocalarını böyle "şifahen" paylaşmazlar. Bu hanımların kocaları sanki kendilerinin değildi. Fonksiyonsuz hissediyorlardı kendilerini.

Bir de kendilerine göre erdem taslamaları vardı : "Kadınlığım çok kuvvetlidir ama kocam bilir ki beni bir ordunun arasında bırakabilir."

Zor tutuyordum kendimi, birinden birine dememek için :

- Ordu namusludur da ondan bırakabilir... İsparta'da hırsızlık erdem sayılırmış, herkes açık açık övünürmüş. Burada da tersi erdem sayılsa, hanım sultanlar tersiyle övünürlerdi.

Günde üç kez yemek yemek, yok dört. Çocukluğumun çaylarından vazgeçememiştim. Ama, Ankara pastalarında hep Ziemianska'nın, Lardelli'nin pastalarını arıyordum (Varşova'nın ünlü iki pastacısı).

Artık saplantı haline gelmişti kafamda bu soru :

"Hayat bu mu? Bu kadar mı?"

Buydu ki, kimse intihar etmiyordu çevremde. Üstelik bana gıpta edenler bile vardı. Büyükada'da koskoca yazı geçirmek... Kışın, İstanbul'a vardığımda, Beyoğlunda, o Kastellizede Altın Han'da oturmak (o zaman ismi falan yoktu)...

Fena mıydı?

Bunun balosu da vardı, resepsiyonu da vardı, pikniği de vardı, tiyatrosu da vardı, en az haftada iki kez sineması da vardım... balo komitesinden olmak da vardıı...

Günde, işlerine üç kez giden, işlerinden üç kez dönen, mazbut eşler de vardım... Sabahları, modern anneler, araba tekerleği kadar tekerlekli arabalar veya Avrupa marka pusetlerle, ufak başlı, burnuna kadar boneli bebelerle o "ÖĞÜN, ÇALIŞ, GÜVEN"in önünden geçerdik. Semitik profilli heykel kakmalı anıt hiç hoşuma gitmezdi. Kızılay Parkına varırdık, günün yarısını öldürmeye. O kazulet arabalarda melûl ve düşünmez otururlardı bebeler, hava alırlardı. Daha büyükleri, pusetlikler, kumda o enayi kova küreklerle, halsiz halsiz oynarlardı. Sinirli bir ses : "Üstünü başını berbat ettin" diye yükselirdi derken. Eh, çamurla oynayıp üstünü berbat etmemek nasıl olurdu acaba?

Zaten "çocuğuna iyi bakıyor" demezdi kimse, "çocuğuna temiz bakıyor" denirdi. Yani küçük yaratığa hayat zindan edilirdi, bir lokma yedirip, ağzını beş kez silip. Ne garip değerler, değerliydi!

Bir şeyi unuttuum... bir şeyi unuttuuum: Konuşmalara yeni eklenen temayı:

"Bu yeniler 66 sandalya aldılar, şimdi azacaklar, Allah sonumuzu hayretsin"!

Her zaman biri yanıtlardı, pasifize ederek havayı : "İsmet Paşa varken,

onlar, şuradan şuraya adım atamazlar..."

...Bütün "Hayat bu mu" diye melankolikleşmelerime karşın, ben de Madam Marga'mn ilk müdavimlerindendim. Jimnastik salonu açmıştı. Macardı. Bizimkilerden bir beyabiye gönlünü kaptırmış, evlenmiş, buralara gelmişti. Beyabi ölmüştü, orta yaşlı, orta çehreli, romatizmalı bir kadın bırakarak. (Böyle birkaç garip vardı, îsviçreli, Belçikalı, Macar.)

Yapyalnızdı. Dönemiyordu galiba ülkesine. Orayla da bağları kopmuştu.

Madam Marga, hayatını kazanmak için bir jimnastik salonu açmıştı, yer altında, Süreyya'ya yapışık. Hareketleri herhalde kitaplarda okumuştu. Battaniyelere sarılı otururdu. Kırk yılda bir kalkar, sırtımıza abanırdı :

- Eğilin, daha eğilin, diye.

Macar kumandanı şivesiyle derse devam edilirdi. Hareketler hiç değişmezdi. Balet hareketleri. Altı tane. Yürüyüş... vef bunun gibi.

- Bir iki... bir iki... bir iki... eller yukarı... (tabanca dayamışcasına söylerdi Macar şivesiyle).

- Dalgaaaa...

Hepimiz, vücutlarımızı dalgalandırarak kırılır dökülürdük :i

- Bir iki, bir iki... taklak...

Sakil şortlarımızla (lâcivert, hemen hemen dize kadar), bugünkünden azcık daha bereketli kaidelerle top olurduk.

Sahi, ne sakildi o şortlar!

Nevin Menemencioğlu vardı, Paris'e gitti. TPAO genel müdürünün (sonradan genel müdür olacaktı) eşi Münire Birgi vardı. Ziya Tepedelen'in ablası Mirka'yı anımsıyorum... Bir süzme yeşil gözlü, Türkiye güzeli vardı, Gül mü Güler mi, sonradan Avrupa beşincisi oldu. Bazen yumurta kadar bir Uzak Şarklı hatun gelirdi, iletişimsiz ve suskun. Herkes gelirdi canım, üç günde Venüs vücuduna sahibolacağını umarak. Değişirdi çok gruplar...

Bir de üniforma icad etmişti Madam Marga: O sakil lâcivert uzun şort, pamukludan kısa kollu bir bluz, kısa yün soketler.

Çok sonra, Mithat Fenmen'in hanımı da bir balet kursu açacaktı, o da kısacık koyu lâcivert tünikli. Ona da gidecektik bir süre, kendimizi birer Pavlova sayarak. Burda, Nadia Comaneci sayıyorduk... en azından! Madam Marga ya gidenler-gitmiyenler diye, iki bölmüştük dünyayı.

En son hareketimiz vals olurdu, çılgın bir vals.

- Sağ ayakla vals, derdi, Macar Türkçesiyle Madam Marga.

Sağ ayakla kolay yapılırdı.

- Sol ayakla vals...

O, biraz aksardı. Üvey evlâtlıktır nedense hep sol.

Acaba yaşıyor mu Madam Marga?

...İstanbul sosyetesinde hâlâ, Anzavur çetesini ürkütecek guvemantlar modası egemendi. "Mürebbiye" deniyordu, Meşrutiyet sonrası edasıyla.

Ankara'da apartmanlar ufaktı. Hali vakti yerinde olanlar bile, zor sığıyorlardı evlerine.

Derken, Ayşe Abla Yuvasını açtı Neriman Hızır, bilgin Nusret Hızır'ın eşi; biz de saldırdık oraya guvernant yerine, içimizde demek, çocuklarımızı normal analar olarak sevdiğimiz halde, onlara bakmak normal gelmiyordu. "İyi ailelerde çocukları, mürebbiyeler yetiştirir"di ki, o katır kutur kadınların yetişmeleri için, "mürebbiyelerle büyüdü" derlerdi. Biz de işte ortak bir guvernant bulmuştuk: Ayşe Abla Yuvası. Çalışmıyan annelerin çocuklarını barındırdı Yuva yıllarca. Şimdi öyle değil!

Bir aptal snobizm bizleri dürtmüştü ilkönce, ama sonraları çok sevdik hem yuvayı, hem yuvayı açanı.

Atatürk Bulvarının üstündeydi Yuva, Bakanlıklara yakın. Üç katlı bir gri yapı, önü bahçeli, arkası bahçeli, Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılmış. İki karışlık bir duvarı vardı, önde. Ayşe abla yükseltmedi. Sokak, çocukları görsündü; çocuklar sokağı.

İstanbul, dedim ya, İstanbul başkaydı her zaman. Eltimin, başka türlü şirin, esmer bir bebeği vardı: Ömer. Üzüm üzüm gözlüydü, güleç. İşte onun, yazık, cellât olacağına guvernant olmuş, "müstahkem mevki" gibi bir Almanı vardı... Kocasıyla Avrupa'ya gitmişti de, Nizam'da, Ömer, mürebbiye, bizler, kayınvalidemlerde oturuyorduk. Etliydi,

butluydu, pembeydi, beyazdı, hırlayıcıydı. (Ömer sonradan, Bulvar gazetesinin imtiyaz sahibi oldu.)

O şirin çocuğu, yalaza sıcakta, dolaştırır ha dolaştırırdı. Bir er sevgilisi vardı, randevulaştığı. Kızgın güneşin altında, küçük Ömeri oraya buraya sürüklerdi en olmıyacak saatlerde.

Kayınvalidem tasalı tasalı bakardı arkasından...

- Güneş geçecek çocuğun başına!

Güneş ne ki? Evde zaten, Alman tankı gibi şvester geçmişti üstümüzden. O mu uyuyordu, zebani uykusunu? Çıt çıkınca, merdiven başına fırlıyordu :

- Ömer uyumak var... siz gürültü yok!

Pencereleri, o kötü içi daraldığı için mi fayrap açmak istiyor; Kaliforniya kıyılarını altüst eden bir tayfun esse bile :

- Pencere açık var... hava var, derdi.

Birdenbire akima sıcağın erdemleri mi esti... battaniye yetmezdi :

- Sıcak çok var... hastalık yok!

Ömer'e topuk selâmını öğretmişti ama!

Bir gün gene bire doğru dönmüştü. Belli ki, enciğe Sıkı sıkı tembih geçmişti "T Sorarlarsa, iskelede biz, diyeceksin diye.

Gerçek çocuğun ağzından çıkar. Erimiiiş, kızarmıış, bir mini Piza kulesi gibi bir tarafa yıkık Ömercik, kendinden ne istendiğini pek anlamamıştı :

- Söyleee... biz... nerede Ömer?

- Askerdeee, diye yanıtladı Ömer.

Asker sevgili, promenadda hazır bulunmuştu elbette.

Çıldırdı. Pancar gibi oldu. Çocuğun kolunu silkeliyerek :

- Söyle... biz iskelede!

Gene :

- Askerdee, diye yanıtladı Ömer. Bunca öğütlemeden küçük kafası karışık. Neyse, o günden sonra süngüsü biraz düştü Alman bombasının.

"Şvesterlerle büyümek" buydu!

Bizim Ayşe Abla Yuvası bambaşka bir havadaydı. Düşünüyorum ki, bugün çocuklar bir arada, vur-kır dışında oyun oynıyabiliyorsa, bunu biraz da Neriman Hızır'a borçluyuz. Çocuk şarkıları duyuyorsak sivri sivri, biraz da ona borçluyuz : Kanürevan üzre şarkılara, çocuklar için, "postacı"yı, "Ali Kaptan"ı, "çiçekli bahçemiz"i yeğ tuttuğundan.

İlk kez, yuva kavramını o soktu. Odasının kapısı açıktı bebelere. Müdüriyet odası bir kucak, bir merci olmuştu. O mercide, ufaklık, "annemi isterim" diye de ağlıyabilirdi, oyuncak ata da binebilirdi, kırmızı. Öyle bir güvenle "Ayşe Abla" diyorlardı ki çocuklar!

Taşınacaktı sonradan, bugün bulunduğu Kızılırmak caddesine. Kocaman bir kuruluş olacaktı ilkokulu içeren. Ama, ilk beş yılın Ayşe Ablası olmıyacaktı hiçbir zaman. Onu takır takır kırmışlardı, haset, cehalet ,ahmaklık, kaba çıkar keserleriyle.

Bir-iki yıl, Radyoda çocuk saatini hazırlamıştı. Çığır açmıştı gene.

Bugün kırkını aşmış ilk öğrencileri, hiç unutmazlar :

"Koşun koşun radyo başına, her Cumartesi günü, "Geçiyor iş başına, radyo çocuk kulübü "Hepimizin neşesi, çocukların gür sesi "Her hafta Cumartesi, radyo çocuk kulübü..."

"Günaydın çocuklar" diye şarkıyı izliyordu, Ayşe Ablanın dilden değil, azcık dişten konuşan sesi. Çok güzel programlardı, çok dolu programlardı, coşku ve mutluluk üzre hazırlanmış.

Cüceler, "işini bitirmeğe" karar verdiler bu büyük kadının. Cüce deyip de geçmeyin; ben hiç geçmem!... Suçlama kampanyasını iyi yürüttüler. Neler neler anlatılmadı, kulaktan kulağa: Yok kırmızı üniforma giydiriyormuş da Cumartesi günleri çocuklara... yok bilmem ne. Bu kadar basit yalanlarla, ayrılmaya zorladılar Ayşe Ablayı Çocuk Kulübünden. Ayrıldığı gün, onu gördüm... îliği çekilmişti kemiklerinden, yüzü birdenbire zayıflamıştı. Acı ağır basıyordu bu yüzde. Ben olsam, öfke ve tiksinti daha ağır basardı. Ama, gene insanın içine su serpiliyor: Böyle bir görevi Ayşa Ablalara vermiş olanlar da var! Onlar her zaman olacak. Meyveli ağaçları taşlıyanlara gelince, yere düşen meyveleri toplarken, o yüzlerinin ifadesini hiç gördünüz mü? Ben gördüm!... Sırtlanlar!

Süflî savaş bilmiyordu Ayşe Abla. Arkadan yapılana karşı silâhsızdı. Hiçbir grupmamn da adamı değildi ki, grupman onu tutsun!'

Tek at, tek mızraktı; dünyanın bütün Don Kişot de la Manşâ'ları örneği.

Nusret Hızır artık yok. Kendisine taziyeye gittiğimde, yuva-okulun üstündeki dairesine, her kattan taze çocuk sesleri geliyordu insanın içini tazeliyen.

Yarım kalmıştı. Yetim kalmıştı.

- Başınız sağ olsun...

- Niye olsun ki, diye hüzünle omuz silkti.

Niye mi? Yetiştirdiğin bunca kişi, "iyi ki o vardı, iyi ki o var" diyebilsinler diye... Bütün süflî savaşçılara karşın, iyi ki varsın Ayşe Abla, nice yara almışsan da!

"Koşun koşun radyo başına "Her Cumartesi günü..."

Günaydın çocuklar!

* * * * *

Uşak şaşkınlıktan kendinden geçmişti. Alık alık bakıyordu, karşısında, yukardaki düğününün uğultuları gelen küçük hanıma.

- Bir araba, çabuk, demişti telli duvaklı genç gelin, dönme dolaba vurarak. Boğaz yolu toprak kokulu bâr ince şeritmiş o zamanlar.

Esmer, şirin, tombalaklığa aday, burgu burgu kara gözlü gelinin adı Lâmia idi. Sonradan Lâmia Fenmen olacaktı, piyanist Mithat Fenmen'in annesi; büyükelçi Şefik Fenmen'in, gene Dışişlerinden Ahmet Fenmen'in, mühendis Sabahattin Fenmen'in de... Bir de kızı vardı, Seniye.

Yetmiş-yetmişbeş yıl önceki Bebek'teydi. Denizin tuzlu esintisi yayılıyordu geceye.

Düğünde ilk kez kocasını görmüştü, profilden. "Ben bu adamla yaşıyamam" diye düşünmüştü. Sonra, "yaşamıyacağım" diye karar almıştı ve teliyle, duvağıyla sıvışmıştı resmen. Konağın uğultusunu duymaz olunca ferahlamış ve kendini geceye ve nal seslerine terketmişti: Oh!

Kim bilir ne olmuştu arkasından. İnsanlar kuşkusuz, önce renk vermeden aramışlar, birbirlerine girmişlerdir sonra. Fukara damadı düşünüyorum!

Evlenmesi sona ermiyen gelin, bulundu bir akrabanın yanında. Kandıramadılar, caydıramadılar.

O zaman için, müthiş bir skandaldi. Elden geldiği kadar bastırdılar, sonra akrabası olan Refik Fenmen'le evlendi. Kendisi hayat doluydu, eşiyse çok sakin.

Hiçbir çocuğu ona çekmemiştir. Eski Meclis başkan yardımcılarından CHP'li Mazhar Germen'in küçük kızı Perihan'la evlendi Şefik. Arkadaş olarak huysuzdu. Şef olarak, kımbilir ne kadar artmıştır bu huysuzluk... Mithat Fenmen yarı uyurgezer gibiydi tatlılığında; vücut çizgilerine değin net bir İngilizle evlendi, hani o bale okulunu açan. Piyano çalmadığında silikti Mithat Fenmen.

Sabahattin, şakacıydı. Seniye'yi az tanıyorduk.

Hiçbirinde annelerinin ne hayatiyeti vardı, ne de yaşamanın burnuna kahkaha savuran kişiliği... Büyük hanımefendiydi.

Onun evinde büyük ikram, pedikürdü. Arada bir kuzini gelirdi İstanbul'dan, Fahriye Bükey... En büyük ikramı -gençlerle de çok ahbaptılar- sabah kahvesinde pedikür yaptırmaktı. Esmer üzre kesilmiş, evlenmemişlik üzre huysuz manikürcü gelirdi. Sıramızı beklerdik, ayaklarımız leğenlerde, derilerimiz yumuşasın diye. Ödetmezdi bize hiçbir zaman!

- "Benim yaşıma gel de, şeker şey, o zaman ödersin.

Herkese "şeker şey" derdi; nerdeyse biber kavanozuna da.

Dil bilirdi. Müzikten anlardı. Başka türlü tadı tuzu olan ve yaşı olmayan insandı. Uzunca sözünü ediyorum, çünkü bu tipler yaşantımızın bir parçasıydı ve yokoldular.

Azledilen Trablus valisi Namık Paşa var ya... büyükbabasıydı. Hani benim büyükbabam yüzünden: valilik mührünü çaldırdı, ve sahte affı şahane tertibedilmesine meydan verdi diye. Hiçbir günahı yoktu oysa... Bunu Lamia Fenmen'e söyleyemezdim; büyükbabamdan ötürü suçlu hissediyordum kendimi!

Kuzini Fahriye Bükey, bir hariciyeciden boşanmıştı. Daha fazla "Asaf Paşa"dan söz ederdi. Zamanın en tanınmış kadın doktoruymuş. Büyük

otoriteymiş herhalde.

("Alaylılar", yaşamak için, insan harcamak zorundaydılar. O politikayı güttüler : "Yeni aydınlar getireceğiz" diye, "temize çekilmemiş" insanlar üretip salıverdiler her alanda.

Özellikli insanlar yokoldu, ölümün de yardımıyla. Aşağı yukarı otuz yıl, bu "temize çekilmemişler" egemen oldular. Şimdi yeniden, yavaş yavaş, bir yeni elit doğmakta. Bakalım, yeni bir alaylı kafilesi gelip onları biçebilecek mi yeniden?)

Ben bu hanımefendilere çok şey borçluyum. Beni ülkenin geçmişiyle barıştırdılar.

Bunlardan biri de, büyükelçi Nuri Birgi'nin annesi Hüsniyanımefendiydi. Çok genç olduğum halde, bana itibar ederdi. Ankara'ya geldiğinde, ilk ziyaret ettikleri arasında ben vardım. Daha soğuk bir tutumu vardı. Daha kendi dünyasının etiketine bağlıydı. Onunla konuşmak, bir törendi. Çok zevkli bir evi vardı Moda'da.

Uzun zamandan beri duldu, kendisini tanıdığım zamanlar.

Daha az tanıdığım bir başkası vardı : Murat Belge'nin halası, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun eşi... Leman hanım. Çok az tanıyordum. "Cicimli biçimli" bir konuşması vardı. Ömürdü. Ömür kaldı. Hâlâ, diyelim ki, şoför kendisinden elli lira para aldı, şikâyet ettiği trafik müdürü falan değil, direkt validir. Zaten, validen aşağısına başvurmayı düşünmez ve bilmez... tamsa da, tanımasa da!

Bizim itibar, değişken tansiyon gibi (en tehlikelisi), inişler-çıkışlar gösterdi ömrüm boyunca. Bu kez gene bir itibar devresine giriyordum. Kendi bileğimle falan değil. Amcam Fuad Carım, Cidde'den dönmüştü. Feridun Cemal Erkin çağırmıştı birinci yardımcı olarak. O da "hatır için" kabul etmişti;

(Parantez açıyorum. Hanımlar bölümünün bir grubunu atladım : Matronalar. En uç tipini sunacağım : Falih Rıfkı Atay'ın eşi Mehruba Atay! "O Devirde Basın" bölümünde.)

Feridun Cemal Erkin, bütün saati saatine uymazlığına karşın, vefalı adamdı. Genel sekreterliğe oturur oturmaz, kendi kadar saati saatine uymaz arkadaşına "gel" diye telgraf çekmişti, İkinci yardımcı, huysuz Abdullah Zeki Polar'dı. Dürüst adamlardı üçü de.

...Gün geldi, amcam genel sekreterliğe getirildi. Sırayı bir daha gözümün önüne getireyim : Numan Menemencioğlu, Cevat Açıkalın,

Feridun Cemal Erkin, Fuad Carım.

Amcam içtenlikle içtenliksizliği görkemli bir biçimde karıştırıyordu : Büyük bir Genel Sekreter oldu.

İçtenliğinden örnek mi? Zeki Kuneralp, bildiğimiz Ali Kemal'in oğluydu. Bu yüzden kariyeri köstekleniyordu. Amcam bilgisini takdir etmişti. Özel Kalem Müdürü olarak seçti ve sonradan Zeki Kuneralp, rahatlıkla büyükelçi de olabildi, Genel Sekreter de. Mesele, onu ilk "ostrasizm"den çekip çıkarmaktı. Yürekli insanlar tarafından yetiştirilmiş amcam, "dulun ve yetimin doğal koruyucusu", içtendi bunda! Ancak kendi yaptığı haksızlıklara tahammülü vardı ki, bu türünü yapmazdı hiçbir zaman!

Gene Nâzım Hikmet'e gidiyor aklım. Neden, neden onun için kıpırdanmadı; benim için sır. Belki kıpırdandı da, frenlediler hoyratça. Öyle olduğuna inanmak istiyorum: Nâzım Hikmet için değil, amcam için!

Emekli, yaşlı, dünyadan elini eteğini çekmiş amcama karşı Zeki Kunaralp gerektiği gibi davranmadı, yahut amcamın beklediği gibi. Cömert değildi bünyesi.

Bir gün, Zeki Kuneralp'la bir işi olan bir adam başvurmuştu amcama, "siz ona imkân verdiniz, istediğinizi yapar" diye, ufaaak bir iş için.

- Benden geldiğini söyle, yeter, demek gafletinde bulunmuştu o da.

Çok bozulacaktı, çoook...

Düşündüğü gibi çıkmadı. Ilımlı bir ilgi gösterdi Zeki Kuneralp. Aradan o kadar yıl geçmişti ki!

Amcamın yeşil panter gözlerine oturan masum hüznü, hiçbir zaman unutmıyacağım :

"Beklediğimiz gibi çıkmadı."

Kim çıktı ki?

Mangal gibi yürek kimde? Minnettarlığın yükünü sırtından atmıyan kim? Bir kez, o soluk bakışlı Zeki Kuneralp'm kalıbı soğuktu. Dar sokaklar gibi namusları vardı : Para namusu... İyi koca olması... Zaten başka türlü olacak hali yoktu. İngiliz aristokratları gibi, gut'u mu ne vardı, kendisini yavaş yavaş iki büklümleştiren. İyi okumuştu. Çalışkandı. Anası, kocasının ölümünden sonra bir ömür harcamıştı,

onu yetiştirmek için.

Hattâ, renkli kişilikli nadir hariciyecilerden Bedri Tahir Şaman, ondan sözederken;

"Lâtince de biliyor" demişti... "us mus us, ama kızım olsa ben o adama kız vermem."

Ben de!

Bir de içtenliksizlik örneği vereyim :

Hani o, eski bakanlık var ya, Devlet Tiyatrosunun karşısında, bulvara çapariz veren. Genel Sekreter makamında, İspanya büyükelçisini kabul ediyordu amcam. Nedense, "halkla ilişkiler" kesip, sefertasında kendisine yemek getirmek âdetini edinmişti. Sefertası getirilince, elçi kalkmak istemişti ve Genel Sekreter, mütevazi yemeğini paylaşmaya dâvet etmişti onu. Sefertasmın kapağında, tarihî bir yemek yemişlerdi. Bu ucuz racon da tutmuştu! Elçi, sefertasmın kapağında yemek yemeyi büyük yakınlık gösterisi olarak kabul etmiş ve o gün hükümetine bildirmişti telgrafla. Dünya çok zavallıydı, çoook. Oysa, maddeten en sarsılmış zamanımızda bile, evde aşçı vardı ve aramızda en yemek meraklısı, amcamdı. (Her merakı gibi bu da geçti yaşlılığında.)

Sefertası öyküsü ağızlardan düşmüyordu : "Ne kadar hoş, ne kadar sade bir insan... koskoca Kâtibi Umuuumîîî, sefertasında yemek yiyiyor, büyük elçilere de ikramda bulunuyor."

Niye hoşmuş ki?

Ayni insanlar, "genç bir kâtibin en önemli görevi, bir ‘smoking’ edinmektir" de diyebiliyorlardı. Rüzgâr bile hangi taraftan eseceğini şaşırmıştı kafalarına.

Amcamın para namusu hastalığı da aşırıydı ama hep spektakülerdi.

"İsraf"tan kaçınmak için, kendisine mesken tahsis ettirmedi. O zamana kadar hep tahsis etmişlerdi genel sekreterlere!

Ankara Palas’ta, karanlık, sıkıntılı, dar bir oda tuttu. Odanın tuvaleti bile yoktu. Gece yarısı, Genel Sekreter çıkıp, koridorlardan geçip menziline varıyordu. Don-paça olsa, gene diyeceğim yok. "Onun eşyalarını giymek hoşuma gidiyor" diye, ölmüş eşinin, bir acayip, Çin’den transfer sabahlığını giyiyordu. Sabahlık ağır siyah ipektendi. Üstünde açık sarı canavarlar işlenmişti, alın alına! Kolları da yere kadar sarkıyordu. Üstlerinde de mini-canavarlar kıvrılıyordu.

Amcamın gür ve ak saçları, uzuncaydı.

Bir gün, yeni angaje edilmiş bir garson, kendisini bunca canavarlarla birlikte hayalet sanmış ve soluğu ilk önüne gelen odada almıştı. Odanın müşterisi de uyanmış; bu kez zavallıyı hırsız sanmıştı. Otel çın çın ötmüştü. Ankara Palas, lobby'siyle, bobby'siyle, büyük salonuyla, pavyonuyla ciddî bir oteldi.

Garsona, hayaletin, Dışişleri Genel Sekreteri olduğunu anlatmak güç oldu. Amcama da hiçbir şey anlatılamıyordu. Ertesi sabah, kendisini ziyarete gitmiştim :

- Bu oteldekiler, zır deli... gece garson benden korktu diyor, bir daha demiyordu.

Ortada, bir delilik vardı elbette...

Bütün genel sekreterliği boyunca, o karanlık, sıkıntılı tek odada barındı. Bu kadar zeki adamın, sahtekârların övgüsüne neden bu kadar gereksinimi vardı, çözemedim bu güne kadar! Onun kuşağı, "pour la galerie" (galeridekiler için, seyirci için) yaşadı, öz özünü yaşıyacağına.

Sefertasıydı, şuydu buydu, gösterişti, ama hep bu yüzeysel oyunlar işe yaramıştır. Nitekim, Emel Korutürk anlatmıştı, Moskova'da mı, başka bir yerde mi, bir Brezilya büyükelçisi, bir toplantıda, yanına oturmak istemiş. Oturmuş ve:

- Türklere büyük bir hayranlığım var. Çünkü sizin Brezilya büyükelçiniz Fuad Carım'ı tanımıştım. Onun gibi adam ömrümde görmedim. O kadar mütevaziydi ki, yemeğini bir gazete kâğıdının üstünde yerdi.

Hoppalaaa! Demek terfi vardı, sefertası kapağından gazete kâğıdına? İspanya büyükelçisini birincisiyle fethetmişti. Brezilya yöneticilerini ise, gazete kâğıdıyla.

Nerden icat ediyordu bunları?

Sonra onu hoş gördüm. Niye mi? Çok daha beter numaralar çıkaran oldu da ondan; amcamın serçe parmağı olamıyacak kişiler hem de!

Örneğin, hepimizin tanıdığı bir âdem, bir gün bir lokalde, iktidarın tam tepesindeyken, orada bulunan garsonların ellerini sıkmıştı teker teker.

- Niye bu kadar garip buluyorsun?

Çünkü servis yapıyorlardı. İçki tablaları taşıyorlardı, bey sinisi kadar. Ondan kurtarıp el uzatmak için dünyanın zorluğunu çekiyorlardı.

O zat da işte, halkla ilişkiler kesiyordu, kendine göre!

Affetmiyeyim de ne yapayım garip amcamı?

Biliyorsunuz, portresinde de buna işaret ettim, İsmet Paşa favori değiştirirdi, bir önceki favorisinin palazlandığını görünce. "Sivrilttiğin kazık batar" der, halk dili. 1950'den sonra bu trafik daha da hızlanacaktı.

O sıralar gençten Nihad Erim'i keşfetmişti. Eski silâh arkadaşı Fuad Carım da yeniden favör gündemindeydi, "Fuad... Fuad... Fuad" diye. Amcam nedense, bu bir iki sezonluk sempati kabarmalarını ebedî sanıyordu.

Bir gün, bana her tarafından soluyarak geldi :

- Yarın, köşke gitmeni istiyorum, dedi.

- O nedenmiş?

- Yeni gelen Polonya büyükelçisinin hanımı, kendi dilinden başka dil bilmiyor!

Hiç görmemiştim öylesini Polonya'da! Kariyerden olmaması gerekiyordu.

- Başkasını bulsan...

- Yok!

Naçar, gittim.

O aşağıdaki salona aldılar beni, hani, resmî yemekodasının yanında.

Ve genç sarışın sefire, bütün pudralanmış sivilceleriyle, titriyen beyaz eldivenli elleriyle, ilk kez kullanışın pırıltılarını saçan kocaman rugan çantasıyla içeriye girdi, Mevhibe İnönü'nün huzuruna. İlişti buyur edilen yere. Bulutlarda geziniyordu.

Bir özelliği Mevhibe İnönü'nün, kendisini olduğundan başka göstermemesiydi. Hal hatır sordu. Çocuklarla ilgileniyordu; sefireye çoluk çocuk sordu, sıhhat sordu. Tamamiyle anti-Lâtife'ydi her

davranışı. İsmet Paşa şanslıymış!

(Kişiliğini kimse deşmemiş. Bir mizah tarafı vardı. Yakınları, İsmet Paşanın anasına karşı (ki suyu sert olmalıydı) çok tatlı davrandığını söylerler. Heybeliada'da görmüşler İsmet Paşanın anasını!

Başkasının derdini duyardı. Menderes ölüm cezasına çarptırıldığında ne kadar üzülmüştü! Metin Toker anlatmıştı: "aaa... kayınvalidem oturmuş... vah vah vah diye sallanıyor..."

Burda "aa" sı ne ola?)

Sefire, dar yüzük çıkarır gibi, eldivenlerini zorlukla çıkardı. Kırmızımtrak, kürek kürek elleri meydana çıktı.

Çay geldi; uzak bir mutfaktan geldiği için, yolda soğumuştu. O zaman, Hindistan'da kastları ayırır gibi, bisküisi pastası ayrı ayrı porselen tabakalarla, çaya "eşlikler" de geldL

Selâm sabah... ve balıklama kültüre daldı sefire. Ezberletmişlerdi söyliyeceğini, cümle atlamaktan korkuyordu.

Nefes nefes, Ogüst tapmağını, Roma hamamlarını anlattı ve benzini bitmiş gibi durdu.

Böyle ziyaretlerin kırkbeş dakikadan fazla süremiyeceğini de öğrenmişti ki, on dakikada bir saatine göz atıp, mekanik bir biçimde, onu kuruyordu.

(Proletaryanm ilk elçisinin eşiydi. Sonrakiler daha ağırlıklı olacaklardı. Örneğin Gebert dostum, bir sendikacıydı. Uzun zaman toplama kamplarında yaşamıştı. Kendisiyle,. Göynüğün yakınında Sünnet gölüne gitmiştik.

O gölü özler dururum, Ahlat'ı özlediğim gibi. Bir tek orman idaresinin iki katlı bir dağ evi vardır çevresinde. Mercan lekeli alabalıklar, oltanızı kovalar. Krater gölüdür, tepelerin çerçevelediği. Onların ortasında, çökmüş gibidir. Yüksekteki ağaçların dallarında sanki rüzgâr harp çalar.

Gebert'in kısa gömleği, sigara yanıklı kollarını gösteriyordu, mor mor yanıklar. Kaç sigara söndürmüştü Naziler derisinde, "İch liebe"li şarkılar söyliyerek. Öyle yaparlardı Polonya'da, ölüm çukurlarının üstüne oturup.

Dallar fısıldadıkça, Gebert, bütün çektiklerini anımsıyor, bütün

çektiklerini unutuyordu. O, çok sonradan geldi Ankara'ya. Çok büyük cesaret ve çok derin kültür sahibiydi. İlk ağızda nedense o türden olanları göndermezler!)

İtalyanlar "Traduttore, tradittore" derler ya... "Çevirmek yalancılıktır" anlamında. Ben söylenenleri hemen hemen hiç çevirmedim; canımın istediğini söyledim. Amcam aklıma geldiğinde, içim gülüyordu.

- Ogüst tapınağından söz ediyor, dedim Mevhibe İnönü'ye. Bir camie yapışık olmasının, bizim toleransımızı ifade ettiğini söylüyor.

- Evet, oralarda öyle birşeyler var, diye yanıtladı muhatabım.

Bu kez sefireye döndüm :

- Hanımefendi, tapınaktaki, taş üstüne vasiyetnâmeden söz ediyor. Bir kısmından. Dünyada, bu kadar iyi muhafaza edilmiş sekiz vasiyetnâmeden biriymiş.

- Bardzo kulturalna... bardzo kulturalna diye coştu sefire. Bilmiyordum, yeniden gidip göreyim. Fakat sizin Türkçe çok yoğun bir dil olmalı ki, bu kadar kısa cümlelerle, bu kadar çok şey ifade edebiliyor!

- Evet dedim masum, öyledir!

Çevirmenleri düşünüyordum; değil böyle söyleşilerde, ölüm kalım meselelerinde bile, benim yaptığımı yapmışlardır... emindim!

Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın da bir cümlesini sayın Mevhibe İnönü'ye maledip, Selimiye'den söz ettim :

"Bir serhat şehrinde, taştan bir besmele!"

Gene konuşmayı sürdürdüm, tamamen kendi kreasyonumdu...

- Hanımefendi, Polonya'da Türkleri çok severler, diyorlar... Polonya'nın parçalanmasını, hiçbir zaman İmparatorluk kabul etmemişmiş. Elçi kabullerinde, hep Sadrazam, Lehistan elçisini sorarmış... gelmiyeceğini bildiği halde.

Hızımı alamamıştım, yalanm nehrinde, ekledim :

- Sefire diyor ki : Polonya, Türk atlarının Vistül'de gelip yeniden su içtiklerinde kurtulacak. Polonya halkında böyle bir inanç varmış.

Frenime bastım. Sefire bunu diyemezdi. Kadını fırınlandıracak kadar

ileri gitmiştim. Bir Demirperde elçisinin eşiydi, kalbinin dibinde ne olsa!

Herkes çok memnundu ama. Hele sefire. Protokoler kırkbeş dakikasının nasıl uçup gittiğinin farkına varmadı. "Böyle kabul göreceğimi, böyle ilginç şeyler işiteceğimi ummuyordum" diye diye veda etti. Demirperdeli ciddî eşine kimbilir neler anlatacaktı! Torunlarına da, ilerde!

Ben de sıkılmamıştım, ama yemin ederim ki tek bir cümleyi aktarmamış tim, taraftan tarafa. Ama kabul, konvansiyonelin dışına çıkmıştı, sıcak, canlı...

Mevhibe İnönü'yle biraz daha kaldım.

Amcam, beni gene her tarafından soluyarak, evde bekliyordu.

- Bir densizlik etmedin değil mi? dedi.

- Git sor, dedim.

Kuşkuyla yüzüme baktı. Ertesi gün, ağzı kulaklarında döndü, amcamın ağzı ne kadar kulaklarında olabilirse...

- Senin, için, yeğeniniz çok zeki, dediler...

Ne kadar, ne kadar "umurundaydı" başkalarının yargısı!

Yıllar sonra, bir keyifli gününde, arkadaşı Hüsnü Çakır'ın önünde, ona gerçeği söyledim.

- Hay Allah, dedi, biliyordum böyle bir iş çevireceğini.

O güzel kahkahasıyla güldü; üç dakika sonra, sudan bir neden bulup somurttu. Bana yüz yıl önce olanın hesabını soramıyacağı için üzülmüştü!

...Artık dâvetlere daha sık gidiyorduk. Büyük Genel Sekreter, Numan Menemencioğlu, "nepotes" (yeğenler) gelene

ğini kurmuştu. Ama onunkiler, son derece akıllı usluydular! Bazı suareler için, amcam kendi eliyle davetiye getirirdi, Hâriciye Köşkü için örneğin. Aklına eser, geri almağa gelirdi, tam her türlü hazırlığım bitip suare giysisini geçirme sırası gelince... Neden yapardı, gene bilemem!

Dışişlerinde itibarım tamdı artık. O kadar ki, memur sınavlarında bazı

adayların akrabaları, iltimas yaptırmam için, ricaya gelirlerdi, ellerinde adayların birkaç satır el yazıları, îsimler kapalıydı kâğıtlarda! Öyle yüzlerce aday da yoktu; yazılar kolaylıkla karşılaştırılabilirdi, istenirse! Ama amcama böyle birşey söylesem, kafamı uçururdu amcam. Benim, o ricacıların kafalarmı uçurmak geliyordu içimden. Orantısız şoke olduğumu, birinden biri söyledi bile sitemle :

- Canım, o kadarcık bir yardımı abartmayın.

O zamandan beri, sınavların ciddiyeti hakkmda içime gölge düştü ve dağılmadı gitti... Ağabeyimin karısı, Ankara'da doğurmağa gelmişti. Ölümlere gitti, ölümlerden döndü de, ağabeyim üç günlük bir izin istiyemedi, reddedilmekten korkarak. Amcamın o yanları, insanlık dışı diye nitelendirilecek kadar katıydı!

Ben yüzümü kızdırıp söyledim. Kendi mantığıyla yanıtladı :

- Bu kız, aç mı, çıplak mı? Anası babası yanmda. Üstelik özel hastahanede. Eeee? Yerine bari kocası doğursun!

Şimdiye kadar böyle bir olay görülmediğinden, izin alınamadı.

Bu katılıkları, kendine de uygulardı. Gösteriş de değildi!

...Artık Süreyya için, Dışişleri musluğu kuru bir musluktu. Ne akıyor, ne damlıyordu. Büyük aile Dışişleri, kendi keseleriyle donattıkları küçük masalara bölünmüştü. Kızıl elma yanaklı Semih Günver; eşi, kıpır kıpır Azize... Eftal, yüzü zarif çekildiklerle dolu Zinnur gözümün önünde. Bazıları daha evcildiler, Necdet Kent gibi... öyle güzel bir ev yaptırmıştı ki, Güven'de... Yemek odası da "Queen Anne"di, "Anne"!

(Necdet Kent dedim de, aklıma, şu Nazilerin hoyratlığı geldi. Amcamın Marsilya'da, başkonsoloslukta iken, yardımcısıydı. Bir gün, kuzenim Tarık'la birlikte gezerken, süngüler göğüslerine dayanmıştı : "Parola" diye... şakası yoktu Alman nöbetçilerin.

Dünyanın şaka olmadığını anlıyıncaya kadar, bizim diplomatlar azcık güçlük çekerler.

Sen, Necdet Kent, "bilhassa" şakasız, Nazi nöbetçisine :

- Nein parola mı, nicht parola mı, artık Almancası ne kadarsa, onu de!

Yani, "parola yok"...ve bir temiz dayak ye!)

Şimdi bütün bu genç as'lar, ki yetmişine yakındırlar, İstanbul'da, kibar

sürgün hayatı yaşamaktadırlar, eski görkemlerinin düşünü içlerinde sürdüre sürdüre...

Hangisiydi, büyük bir holding tarafından angaje edilen, "yaşamak" öğretsin diye? Boğazı seçti çoğu...

Tarihî Boğazı! Eskiden de emekliler oralarını seçerlermiş, Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde.

Amcam, o kadar bildiğini okumak derdindeydi ki... başbakanın dâvetlerine bile gitmiyordu. Bir gün Melâhat hanım onu bir köşede kıstırmıştı :

- Bizi boykot mu ediyorsunuz, diye.

- Sıkılıyorum, gibi birşeyler gevelemişti amcam.

- Biz de sıkılıyoruz ama bu görev, diye karşılık vermişti Melâhat hanım.

O günden sonra, dâvetlere yeniden gitmeye başlamıştı amcam, köşe bucaklara eğdiği burnuyla sığınarak.

Atmosferi ancak olaylarla anlatmak mümkün :

Bir bayram günüydü. Ömrümde ilk kez aklıma esmiş, ev temizliyordum, lime lime bir beyaz önlük geçirip, nerden bulduysam.

Herkes beni İstanbul'da sanıyordu. Sanmıyanlar da varmış ki, kapı çalındı. Tıkırdatıldı şöyle bir iki, nazikâne.

Elimde toz bezi, ayaklarım çıplak, açtım. Dışişlerinden üç adet hanımın, parfümleriyle burun buruna kalmak için. Üstelik teker teker, lenger gibi şapkalarının kıvrık tüyleriyle, yüzümü gıdıklayarak kucakladılar beni.

Toz bezini arkama fırlattım, pabuçlarımın içine hopladım. Buyur ettim, bu... amcama, dolaylı ziyaretçileri. Hanımların bir tanesi, beni yakaladı, kendisinden uzaklaştırdı, gözlerine dünyada ne kadar "flottant" hayranlık varsa doldurdu :

- Her zamanki gibi şıksınız, dedi.

Perişanlığıma bakarak güldüm...

Böyle davranınca, kişi nice dünyaları fethetmez!

İnsan gülebiliyor acıklı hallere gençliğinde. İyi ki gülebiliyor! Ama... "hayat bu muydu? Bu kadar mıydı?

Herkes böyle değildi tabiî. O sıralarda çok beğendiğim bir arkadaşım vardı örneğin. Babası Dışişlerinden : Alageyik Lostar. Onun kadar iyi yetişmişini görmedim gene de. Görgü, içinden geliyordu. İsmine yakışıyordu : Alageyik.

Ondan söz ediyorum, çünkü bize on yılın düğününü yaşatmıştı.

Maliye Bakanı İsmail Rüştü Aksal'la, evlenir evlenmez boşandı. Bambaşka evrendendiler. Alageyik H'yi doğurup, ayrılacaktı. İsmail Rüştü Aksal, Özbaş'lardan bir hanımla evlidir. Evliliğin sürmemesine hiçbir neden yoktur. Özbaşlar, biliyorsunuz, Bafa gölünü yıllarca kimseye bırakmamış bir aile!

Elli'den sonra İsmet İnönü, Aksal'ı yeniden keşfedecekti. İktidarın (DP) bütçesini, üç saat süren Homerik bir konuşmayla, yerle bir etmişti. Nedense o zamanlar, kırk sekiz bölümlü Tom Miks örneği, üç saat, dört saat süren konuşmalar yapılırdı Mecliste. Nefesleri mi fazlaydı ne, insanların? Herkesin bol vakti mi vardı? Bölükbaşı'm anımsayın!

...Nikâh, Halkevinde kıyılmıştı. CHP kodamanları tam takım hazırdılar. Biraz geriye gidiyorum ama, zararı yok!

Tüylü bir orman gibiydik, kürklerimizle. Sıra sıra da şapkalarımız, bir sonraki sıraya set oluşturuyordu, dünyayı görmesin diye. Benim şapkam, romantik bir tabla'ych, tam önüne kondurulmuş baygın bir gül ve çeneme sarmalanan bir tülle. Tarçın rengi, yumuşacık fötrdendi, Vatci Utca'dan (Macaristan) gelme...

Hanımlardan biri yanımdan geçerken, "güzel ama, Macar" demişti, yalnız Paris'ten giyinir birinin edasıyla.

Gelin, telli duvaklı, dantelliydi. Kilisede gelinin koluna en yakını biri girer ve onu, kurbanlık gibi, papazın önüne götürür ya; burada da, nikâh memurunun önüne öyle götürüldü, Alageyik.

Sormağa vakit bulamadım; Anglo-Sakson'ların geleneklerine uymuş mu diye... Bu etki, yıl geçtikçe artıyordu. Gelinler, onların geleneğince "something blue, some thing old" (mavi birşey, eski birşey) bulunduruyorlardı üstlerinde, uğur getirsin diye. Bir taraftan da, teller sarkıtıyorlardı, alıştığımız biçimde.

Evlerimizde yılbaşında, hindiler kabarıyordu. Pişmez pudingler kömürleşiyordu fırınlarımızda.

...Halkevinin tiyatro sahnesinde nikâh kıyıldı. Zavallı kıyan, gene İsrarla, inatla, erkeğin reisliği hakkında gülümseten sözler söylemeğe üşenmedi.

Nikâhtan sonra, eski Anadolu kulübüne gidip hopladık. O zaman bakanlar da hopluyorlardı dedim ya... Kasım Gülek, kaygan tangoları kimseye bırakmıyordu; birkaç yıl sonra Ticaret Bakanı olacak olan Muhlis Ete de, valsi... sonra o kıçtan tokuşturmak bumbsideziyi.

Sahi, o zamanlar Halkevinde duvardaki resimler ne oldu... biz bumbsideziyi tokuşturaduralım? Geri zekâlı mıydık ne? Geri zekâlılık tabii!

Şükür bu kısımları gülümsiye gülümsiye yazıyorum...

Azaplı ruhlara halatlar salıp, karanlıkta gezinmekten yoruldum.

Başka dostlar da vardı, kendi halinde yaşıyan... Turgut Zaim'in eşi Fahamet hanım, Oya Katoğlu'nun anası... Bana tonla Arpege gelirdi dışardan. Fransız parfümlerini çok seven Fahamet hanım, her büyücek parfüm şişesine karşı, kocasının beğendiğim bir tablosunu verirdi. Bende teki kalmamıştır. Kimini armağan ettim; kimi, dağınık hayatımda, oraya buraya dağıldı kendiliğinden.

Evliliğimiz kör topal tam on yıl sürdü. Yineliyorum: Yetim kız almayın!

Ayrılışa hazırlanıyordum, yakınlarıma haber vermeden.

İyi ki, Polonya'da üşenmiş, lise diplomamı almak için Fransa'ya, Nancy'ye yazmamıştım. Diploma yokolurdu, herşeyim gibi, anamın mezarına dek, Varşova'da. Şimdi Ankara'da, bumburuşuk geldi bana. Ben de Dil-Tarih'e yazılabildim.

Eşim de ses çıkarmamıştı. O da benden ayrılmayı düşünüyordu herhalde. "Gidecek yeri yok" diye düşündüğünden ses etmiyordu. Fıslamış bunu birinin kulağına... Çok yaralanmıştım. Ne aptal şeylere yaralanıyordum Tanrım!

Ayrılırken üzülecektim : Aileyi çok seviyordum. Oğlumun Koleje, İstanbul'a yatılı olarak gitmesini bekledim. Zaten gidecekti ve hafta sonlarında büyükannesine çıkacaktı. Onun için birşey değişmiyecekti : öyle sanmıştım. Yanılmışım!

...Dil-Tarih Fakültesi müzik gibi bir yapıydı, içerden dışardan. Şimdi sadece dış müzikalitesi kaldı. Yönetenler bütün ışığını yoketmişler,

boşlukları uydurma bölmelerle doldurarak, tıkışık.

İnanmak istemiyorum ama, son dekan şunu söylemişmiş:

- Bölmeler yaptırdım, ama mimarîsine dokunmadım.

Mimarî, yani... ön cepheden ibaret miydi onun için?

Bruno Taut, şimdi Edirnekapı mezarlığında yatmaktadır dileği üzre. Bir gün, yerin altında bir kıpırtı hissederseniz, o dönüyordur mezarında, yeni halini öğrenip eserinin.

48'de yapı daha olduğu gibiydi. Kimse, Bruno Taut kadar, seramik ile taşı birbirine bağlamamıştır. Girdiğim yıl, hâlâ, Dil-Tarihin içine ayak atmak, mutluluğa, ışığa ayak atmak gibiydi.

Bruno Taut yerine, Dil-Tarih'in önündeki büyük Sinanın heykeli bir gün koca koca gözyaşları dökerse, şaşmayın!

Seviye... ben kendi branşım için konuşuyorum; Fransız filolojisi, bugün ballandıra ballandıra anlatılan çizgide hiç değildi.

Fransız filolojisi, ortaokul çizgisindeydi. Bana, Senato kararıyla, bir yılda bitirmek iznini verdiler. Üç yılın sınavlarını verecektim, dördüncü yılı okuyarak aynı zamanda. Bir de tez yazılıyordu, tez... entipüften!

Bölümün başında, iyiden iyiye kaçık bir Fransız profesör vardı, hanım arkadaşıyla. Adamın adı Bonneau'ydu. Öbürününki Meyer. Bonneau, Japonya'da oniki yıl kalmış bir Fransızdı. Japonya başına vurmuştu. Azcık Fernandel'e benziyordu, ağız teşekkülâtı, azcık da Kemal Sunal'a. Onlar kadar sempatik değildi. Ne tuhaf! Gerçek sandığı bir değere toslayınca, deliliği, "inkıtaa" uğruyordu. İlkönce, bana savaş açtı. Neden mi? İki tane kürküm vardı, üniversitede giydiğim. At değildi, deve değildi; biri bildiğimiz koyun, öbürü bize daha uzak foktu...

Erzurum'dan gelen, ağır işçi gibi çalışmaktan başka şey bilmeyen (zorunluydu) bir kızı tutuyordu: Perihan. "Zavallının kaim çorapları var" diyor, bir daha demiyordu. Bir gün, o zaman Bedrettin Tuncel'in odasmda, beni bir kuru işkence sandalyasma oturtup, sorguya çekti. "Senato kararı bana vız gelir" demiştim, bilmiyorum niçin. Beni, disiplin kuruluna vermek istiyordu.

Profesörlüğü bir türlü elde edememiş Bedrettin Tuncel, adamın "â la Japonaise" entrikalarından ötürü, onu da darıltmak istemiyordu, beni

de gücendirmek. Onun gözünden kaçtığında, bana cürüm şeriki bakışları fırlatıyordu. Benim görmediğimi sandığında da, ona, "böyle öğrenci olur mu" diyen bir yüz ifadesi sunuyordu.

(Tıpkı, Mazarin gibi, daha kardinal olmadan... Aynı büyük çadırda, bir ucunda Onüçüncü Lui, öbür ucunda, Rişliyö (Richelieu) Kardinal, saray mensuplarını kabul ederlermiş. Mazarin, XIII. Lui'nin önünde eğilirken, "bu Rişliyö'den bizi kim kurtaracak" diyen bir göz-kaş oynatmalı ifade takınırmış. Rişliyö'nün önünde eğildiğinde de, ayni ifadeyi kirala karşı kullanırmış.

Sonra da, yaptığına değmiş hani; başbakan olmuş!)

Bedrettin bey, profesör de oldu, Unesco'nun Millî Komisyonunun başkanı da oldu... Durmadan Batıya uçuşlar yaptı. Kongrelere katıldı. Uygarlık temalarında, yeşil gözler ışıldattı... Esnek ve tatlı olmak iyi şeydir. Biz olamadık!

Durum kendiliğinden çözüldü: Bonneau'ya, Gallimard Kitabevi için hazırlamış olduğum antolojiden parçalar gösterdim. Birdenbire, beni kaçıklığın uğuldadığı bağrına bastı, ve çok yardım etti çalışmama, tenkitleriyle.

Bizim hocalarımız, Bonneau'ydu, Bedrettin Tuncel'di, Lâmia hanımdı... Genç asistanlar da vardı durmadan baltalanan. Bu gün Muallâ hâlâ Dil-Tarih'tedir, öğretim görevlisi olarak. Güzin Dino da asistandı, ve durmadan Bonneau'nun hışmına uğramıştı. Ama Bonneau, Japonca entrika biliyordu ve sözünü dinletiyordu profesörler kurulunda.

Evet, ortaokul çizgisindeydi Fransız filolojisi, ve gene hoşgörüyle konuşuyorum. Notları dikte etmezdi hoca; tahtaya, sabırla yazardı. Öğrenciler kopya çekerlerdi tahtadan. Dikte altında not pek alamıyorlardı, o okullarında ve üç yıl üniversitede öğrenmiş oldukları Fransızcayla. Dördüncü yıldaydık, dördüncü!

Bedrettin Tuncel'e gelince... Galatasaray okul tiyatrosunda oynamıştı kuşkusuz. O geleneği sürdürüyordu sınıfta. Bize, kâh Sevil Berberini, kâh Figaronun Düğününü oynuyordu. Bir de Lâmia hanım vardı: Ne yapardı, unuttum. Ne öğrettiğini, demek istiyorum.

Bir tek Suat Sinanoğlu'nun (Yunanca kürsüsünün başı; bugün Unesco Millî Komisyonu başkanı) Sanat Tarihi dersleri sıkmıyordu beni. Bir iskeleti vardı anlattığının; bir başı vardı, bir sonu vardı. Atatürk, İtalya'da konsolos olan babalarının ölümünden sonra, yetimleri (ağabeyi Samim'i, onu, küçük kardeşi Aydın'ı) İtalya'da okutmuştu...

O da bir "İtalya" tutturmuştu. Zeki, yalın ve çocuksuydu. Samim Sinanoğluysa, büyük kardeş, Lâtince kürsüsünün başındaydı. Kitabı vardı, onsuz sönük kalan. O anlatır, kitabını tamamlardı.

Profesör, söyliyeceğini tahtaya yazardı, çok okunaklı bir yazıyla; öğrenciler çekerlerdi de, bu hal mi "o zaman Dil-Tarih çok yüksek seviyeliydi" dedirtir hâlâ?

Gerilemeğe mahkûmdu. Bakın, müsbet ilimlerde parlak insanlar yetişiyor, o hani, insan böbreğini bilmem kaç saat canlı tutmasını başaran doktor gibi. Ama Dil-Tarihin, eğer dedikleri gibi, bugünkü hali dünden kötüyse...

Rusça'ya devam etmek istemiştim ikinci dil olarak. İngilizceye döndüm. Kör topal gidiyordu İngilizce. Rusça... bir ufak odaya toplanıyordu öğrenciler. Nimet Akdes, sön derece "cenubî" bir diksiyonla, biraz bir şey okuyordu. Bir iki soru soruyordu, gözlerini yuvarlama gezdirerek; yanıtlarsak, "O... oooo" diyordu. Ben evde Moskova Sanat Tiyatrosunun pürüzsüz dilini duymağa alışmıştım yengem yüzünden; dayanamadım, İngilizceye vurdum. Başka bir şey yapılmıyordu derste.

Bir de İnkılâp Tarihi vardı Enver Ziya Karal'ın... Hayatları nice rast gitmiş insanlar gördüm. Enver Ziya Karal da, sert bir tarafı olmadığı için, hiçbir sertliğe toslamıyordu. Sivri bir tarafı olmadığı için, kimsenin gözüne batmıyordu.

Entellektüalitesine gelince... ne diyeyim? Eh, Çankaya adlı kitabını okuyun. Falih Rıfkı'nın Çankaya'sıyla karıştırmıyorum. Enver Ziya'mn Çankaya'sı "iki merdiven arasında bir sahanlık, surda bir banyo vardı"lı bir sahife manzumesi.

Kısık kara gözlü, safrana kaçan tenli Dekan Hâmid Dereli'den bir randevu istemiştim. İlkönce koskoslanarak :

"Her istiyen bu odaya giremez" dedirtmişti. Kabul ettiğinde de, o kaçık Fransızla başıma gelenleri anlattığımda, son derece uzaaak :

- Haklı olsanız dahi, bir öğrenciye bir hocaya karşı hak veremem.

Hayatta mı? Anımsamıyor mu? "Böyle birşey olmadı" demez herhalde. Belleği yerindeyse...

Neymiş, o insanlar arasında hak-hukukta fark? İsmet Paşayı kendinde tenkit etme hakkını gören "ilim" yuvasında, zihniyet buydu.

- Anlıyorsunuz değil mi, diye de eklemişti.

Hayır, anlamıyorum; dün de, bugün de, yarın da, yarının yarınında da!!

Diplomamı aldım. Evde işler büsbütün yokuşa sürülmüştü. Bonneau dersini birde keserdi. Eşim Sümerbanktan onikibuçukta dönerdi. Bir somurtuk hava çarpardı girer girmez yüzüme!!

Bu tatsız tuzsuz üniversite öyküsü, üstümden kaydı gittiii, iz bırakmadan.

Yüreğim boplıyarak zarfı aldım. Polonya'dandı. Dışişlerine Nimet Carım diye yazılmış, mektup beni bulmuştu. Yazan, Stanislas Terechowich'ti; Maria teyzemin ve Jan amcamın manevî oğlu, ekonomist, estet, üste pazar kont. Maria teyzem ona, apartmanının arka avlusunda iki odalı küçük bir daire vermişti. Eski eşya meraklısıydı, antikacı antikacı dolaşırdı benimle beraber. Keşifler yapardı ve çok ucuza alırdı. Varşova'da, kırık dökük, yenik eşyayı çok ustaca onaran ebonistler vardı.

Ona, Rus şiirini tanımamı borçluyum. Lermontov'a tutkundu. Okurdu durmadan yüksek sesle. Terek şiirini de bana kaç kez okumuştu! Terek... Don nehrinin küçük bir kolu. Neler sürüklememiş suyunda. Don nehrine anlatıyor son armağanlarını. Ona Ciacu (amca) diye sesleniyor. Biz baba diye çeviriyoruz :

Sana bir konuk getirdim,

Sakın sıradan sanma;

Bir Kabartay yiğidi,

Savaş meydanından aldım.

Sana, baba, dinle beni Bir armağanım daha var;

Hepsinden kat kat değerli,

Şimdiye kadar gizledim...

Körpe bir kazak kızının Cesedini getirdim...

Don ırmağı birdenbire coşar, dalgalarıyla sarar genç kazak kızının ölüsünü, kollarına alır gibi...

Nasıl ağlamak isterdim! Ben hem Terek'tim, hem kazak kızıydım, hem

Don nehri.

...Arkadaşımın yazısı, sayıklamak bir hastanın karalamasıydı sanki. Neler geçirmemişti! Sınır oynamalarında, ailesinin malikânesi kalmış Rus tarafında çok eskiden. Bunlar Polonya özlemiyle yaşamışlar ve büyük oğulları yirmi bir yaşma varınca, git kendi ülkene demişler. Yürüyerek gitmekten başka çare yokmuş. Günlerce yürümüş. Bir buğday tarlasına dalmış bir gün; yürüyüşünün hışırtısına köpek havlamaları karışmış, gittikçe yakından.

Wilno yakınlarına varmışmış. Buğday tarlasını aşınca bayılmış. Zyberck-Plateri kontunun arazisine varmışmış, Polonya toprağında. Onu baygın kontun ikametgâhına taşımışlar ve orada kalmış, kontun yeğenlerinin hocası olarak.

Klâsik edebiyatta, kızlar, gaipten gelen hocalarına âşık olurlar. Burada da kızların biri onu sevmiş. Bütün kızlar gibi, piyano tıkırdatır, boyalarla oynamak resim yapmaksa, resim yaparmış. Bizimkinin de bir resmini yapmış, ama ne resim... Yarı-hortlak, yarı bulamaç.

Kızın anası da, kızın sararıp solup düşe daldığını görünce meraklamrmış :

- Birşeyi yok veya herşeyi var; âşık, demiş yaşlı amca, filozof.

Kime, diye feryatlanmış anne.

- İşte, demiş amca, gözlerinde muzip bir pırıltıyla, hâlâ şövalyenin üstünde duran hayalet-bulamacı göstererek. Sonra işte bizimkiler ona çok değer vermiş, bu aşk yüzünden Varşova'lara kendini atınca... Sen o buğday tarlasını aş, yürü, kaç, ve demirperde sana yetişsin gene.

Mektup uzundu. Tümünü burada vermiyeceğim. İstemiyorum, çok sevdiklerimin maruz kaldığı muameleleri bildirmek istemiyorum kimseye. Kimi toplama kamplarında, uzun uzun öldü. Kimi Katyn ormanlarında, enselerine kurşun sıkılarak, bir saniyede. Bütün iyilikleri, bütün bilgileriyle birlikte gömüldüler. Kabul etmek zor!

Mezarsızlıkları yalnız belleğimde kaldı. Bir parçasını sunuyorum, mektubun :

"Çok büyük bir raslantı eseri, bir resminizi gördüm, yeni bir resim. (Gösteren arkadaşın ismini yazmıyordu. Kim olduğunu anlıyamadım.) Değişmemişsiniz. Belki ifadeniz o kadar çocuksu değil. Benim resmimi size göndermek isterdim. Yapacaktım ama vazgeçtim, yıkılırsınız! İnsanlıktan çıktım: bir iskeletim ben!

"Hayatımı fularlara resim yapmakla kazanıyorum. Size bir tane fular göndermek isterdim. Belki beni Amerika'ya gönderecekler, ama ben öldüm. Buradaki benzerlerimin, ölülerimin yanında kalmak istiyorum. Bu mektup size varır mı, varmaz mı, bilmiyorum. Varırsa yanıtlıyacağmızı umuyorum."

"Ölülerimin yanında olmak isterim" diyordu. Ben uzaktaydım. Polonya öykümü, sanki yumuşak bir tülbende sardım. En derinimin bir köşesine gömdüm. O tülbentle sarılı anılardan siyaha yakın koyu mavi bir boya yayıldı ve benliğimin bütün aklığını götürdü. Artık beyaza dönemem!

Sana bir konuk getirdim Sakın sıradan sanma!

Bir Kabartay savaşçısı,

Savaşın ateşinden...

Sana, baba, dinle beni,

Bir armağanım daha var,

Kat kat değerli tümünden;

Genç bir kazak kızı, ölü!

Kafamda, Polonya'da öğrendiğim ağıtlar uğulduyor hâlâ. Bir tanesinin iki satırı hele :

Ağlama sevdiceğim, ağlama!

O rahat uyuyor dur, kendi toprağında.

Onlar, bütün sevdiklerim, rahattırlar belki; ben değildim ve değilim. O gün de, bugün de.

BATI-BASIN-BALO-POLİTİKA

47 mi, 48 mi yıllarmdaydık, bilemiyorum. Birisinden biri işte. Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak'ın eşi îlhan Sadak, görkemli bir balo veriyordu Çocuk Esirgeme Kurumu yararına, tarihî Ankara Palas'ta. Devlet Balosu gibi bir şeydi bu toplantılar, çünkü bütün kabine, bütün büyükelçiler hazır bulunurlardı. Elçi eşleri de hazırlanmasına yardım ederlerdi.

Bir devri anlatmak için sık sık bu yola başvuruyorum. İnsanların toplu olarak göründükleri olayları, bir pırıltı iki kahkaha arasında anlatmayı yeğliyorum.

Bugün, ayaklarına gitmek istemediklerimle karşılaşmak için böyle yerlere gidebiliyorum. O zaman hepimiz sadece (benim yaşıtlarımdan söz ediyorum) delice eğlenmek için giderdik, süsümüz sümüğümüz yerinde. Pompei'nin son günleriydi. Biz sonradan nice Pompei yaşayacaktık!

O suarelerde büyük gazeteciler de bulunurdu: Falih Rıfkı Atay, Necmettin Sadak, sonradan Mümtaz Faik Fenik.

47-48'de basının ağırlığı Ankara'daydı ve iktidarın elindeydi. Az sonra kimsenin önem vermediği bir ceride çıkacaktı: Hürriyet. Geleceğini kim tahmin etsin?

Tanınmış yazarlar, müthiş revaçtaydı : İktidarların ve zengin-cahil takımının indinde.

Zengin-cahil takımı köprü kurma hokkabazlarına gereksinim duyuyordu. İktidarlar da öyleydi. Yoksa gazeteler Anadolu'ya yayılan ve satan organlar değillerdi henüz. Muhalefet kızışmadan, "kandırılacak kesime" seslenen organlardı. Vatan'ın 50.000'e yükselmesi korkunç bir olay sayılacaktı.

Balonun sahibi Necmettin Sadak, hem Akşam'm sahiplerindendi, hem başyazardı, hem Dışişleri Bakanı olacaktı sonradan. O zaman okuma yazma az olduğu için, kalem oynatanlara da ayrıca saygı beslenirdi, nasıl oynatsalar. Necmettin Sadak o kadar tembeldi ki, başmakalelerini bazen Dışişleri Bakanlığının genç kâtiplerinden Mahmut Dikerdem'e yazdırırdı. Evet, o Mahmut Dikerdem!

Öz özüme soruyorum. Bu adamların adları niçin bu kadar ün saldı?

Okuyun yazılarını. "Yaz, şunu yaz, bunu yazma" diye emredilmiş, ve yazmışlar, kötü yazmışlar üstelik. Ne ekonomi alanında, ne sosyal alanda ciddi bilgileri varmış. Gazete kolleksiyonlarmı karıştırmanızı öneririm.

Ün salmalarında bir çok faktör vardı. Savaş patlayınca, Necmettin Sadak, Falih Rıfkı gibileri, kendilerini bu toprağın adamı hissettiler. Birçokları da kendilerini onlar gibi bu toprağın adamı hissetti. Bir muhalefet başlattılar, yozlaşmış Osmanlı İmparatorluğuna karşı; ilkönce uslu bir muhalefet, sonraları hızlanan.

Efsanelerini kim sürdürdü? Anadolu değil. Gene, o yoz senelerin imparatorluğunun mensupları.

Acı-tatlı hiçbirşey yaşamamış olanlar, işgalde bile.

...Ankara Palas, pavyonundan kış bahçesine kadar tıklım tıklım ünlülerle doluydu; kordiplomatik tam takım, kabine hemen hemen tam takım. Sahi, kimler vardı o zamanki kabinede? Başbakan Hasan Saka; Maliye Bakam Halit Nazmi Kışmir, esmer güzeli eşiyle, siyah vualler içinde. (Ölecekti ve yerine İsmail Rüştü Aksal geçecekti, bizim Lili'nin kocası.) İçişleri Bakanı İsmail Hüsrev, var mıydı, unuttum. Ha, haa en önemlisi, Kasım Gülek vardı, genç Bayındırlık Bakanı, Harvard ve Columbia'yı bitirdiği için Amerika'da güçlü dostluklar kurmuş olein. O dostluklar o zaman da kabine arkadaşlarını buruyordu. Üstelik kabinenin İngilizce bilen tek üyesiydi. İsmail Rüştü Aksal'm çat pat "bizim English"ini saymıyorum. Zurnada peşrev burunlu Faik Ahmet Barutçu da, gevrek kahkahalarıyla hazırdı.

Öz be öz düğünümüze hazırlanır gibi, gerçekten tepemizden tırnağımıza kadar hazırlanırdık.

Bu suarelerin sıfatı: "çok nezih"ti.

Aman tanrım, blö-marin kadife korsajıma, omuz omuz, lahana büyüklüğünde biraz sertçe ipekten açmış pembe güller, yaprak yaprak dal-budak birbirine bağlanıyordu. Evden çıkarken, ezilmesinler diye, omuzlarıma kürk kap'ımı bile dokundurmuyordum. Bir tane gülümün örselenmesine, zatürree olmayı yeğlerdim. Deli miydim ne? Gençtim!

Binbir atraksiyon olurdu, böyle suarelerin gelirim arttırmak için, "zavallı, anasız babasız, yavrular" uğruna. Herkes gözü yaşlı, horlanan hırlanan çocuğa "yavru" diyor, bir daha demiyordu.

Dans numaraları, piyangolar (en güzel kadınlar bilet satıyorlardı), suarenin en büyük atraksiyonu kahve falı... falcı bendim hep. Bana

büyük mizansenler hazırlarlardı. O kez ince bir deriden çadırın altında bakıyordum. Öyle çadır bir daha görmedim, sırmalarla işlenmişti. Bir sefire bileğime koca koca zümrütler takmıştı. Üç gün bileğimde taşıdım, iade gününü bekliyerek. Yanımda mangala kahve sürülüyordu. Kahveden de ayrı para almıyordu.

Gece sabahlara kadar fal baktım. Yanımdaki hazır sepete paralar yığılıyordu. Pek tepeleme dolunca, teşrifatçı kızlar gidip bir yere boşaltıyorlardı. Herkes geleceğine ne kadar meraklıydı! Yalan söylemiyor; yüzlerine bakıp, giysilerine bakıp, müşterilerimin ihtimal dahilinde bulabilecekleri ve bekledikleri şeyleri söylüyordum, pembe tarafından. Kadınların beklediği neydi? Büyük bir aşk avantürü. Erkeklerin beklediği neydi? Dünyayı fethetmek. îşte ben de öyle şeyler söylüyordum. En çok politikacılar meraklıydı. Onları hem korkutuyor, hem umut veriyordum. Çok eğleniyordum aslında.

Bir an Falih Rıfkı Atay geldi, önümde diz çöktü. Oturdu. Kahvesini içti. Soğumasını bekledim. Fincanın üstüne şehadet parmağınızı koyun dedim. Dilediğinizi düşünün. Sivri soluk mavi gözlerinden bir hırs dünyası geçti. Hâlâ sarışınımsı üstü cavlak kafasını eğdi, huşû ile bekledi.

Bütün hayatını biliyordum, özellerini de! Ona göre konuştum.

Arkadan eşi Mehruba Atay göründü. İki ton gri, krep-jor-jet sarmalanmalı bir giysisi vardı. Sivri altın papuçları, altın deri çantası parlıyordu. Makyaj, pembe beyazlığına pembelikler eklemişti. Yüz yaşında olsa, ki değildi, tazelik hissi veriyordu. Bir "Fooolih" çekti. A'yı, O yapmayı daha uygun buluyordu. "Fooolih," el-ayak işaretiyle meşgul olduğunu bildirdi. Mehruba Atay bütün vücuduyla, reçetesi kendisinde olan şuh bir kahkaha attı :

- Kocama sakın kötü şeyler söylemeyin. Tesir altında kalır, dedi ve parkeyi tıkırdatarak ayrıldı.

Frağının kumaşı Falih beyin, nefisti. Kızıl tilki modaydı o yıllar. Bana onları hatırlatıyordu.

Çok efendi bir kadından boşanmıştı, profesör Mina Urgan'ın anası. Onun da iki çocuğu vardı. Ses etmez efendi kadın; çabuk ayrılır. Zaten Mehruba hanım, evlerine kendi arkadaşı olarak girmişti. Tiyatro geleneği de böyle değil midir?

Mina Urgan 147'lerdendir. Dönebilmiştir üniversiteye sonradan.

Falih Rıfkı Atay'm kültürle, ekonomiyle, son derece ekonomik bir

ilişkisi vardı. Kendi de biliyordu. Fakat kurnazdı, zekiydi. İlk eşinin kızını nasıl fethetmişti, biliyor musunuz? Bir sandık dolusu oyuncak armağan ederek. Dolayısıyla anayı da fethetmişti.

Kendi türünden olanlara, ne kadar korunmalı olsalar, hulûl etmesini biliyordu. İnsanların narsisizmlerini okşuyordu. Çünkü onda, işi rast gitmiş, diğer insanlarla köprü atabilmiş, idealize kendilerini görebiliyorlardı.

Çok deneyimi vardı. Bir gün, onlardan kurtulup, kendi neyse ona dönse, ne olurdu acaba?'

- Pazarını yitirirdi!

- Yeni bir pazar oluşurdu belki!

- O oluşuncaya kadar, ölürdü... Niye hazır pazarını yitirsin?

Önümdeki adama, önce geçmişinden söz edip, şaşırttım. Ne kadar saf oluyordu insan, birşeye inanmak istediğinde. Geçmişini bilmiyen yoktu. Arkasında, ellerinde fincan, kuyruk olmuş, kadınlı erkekli bir sürü insan bekliyordu. Falla ne çok kazanç elde edilir, diye düşündüm bir an. Üstelik Amerika'da, Fransa'da serbest, vergiye bile bağlı!

Evet, güvensiz insanlar indinde, kolay popüler olmuştu... Onun ünü, onlar için teselliydi.

Batı giysili, şarkkârî kafalı adama baka baka, neler söylemedim! Bütün özlemlerini bir tepsi içinde sundum kendisine. Çok alaturkaydı her davranışı; ama eşi kendisinden alaturka olduğu için, kendini çok Batılı sanabiliyordu. Belki bağlarının faktörlerinden biri de buydu.

- Evet siz... çok çok önce büyük bir kumandana hizmet etmişsiniz (IV'üncü ordu kumandanı Cemal Paşa). Sizi çok sevmiş, çok tutmuş (o zaman basın müdürü gibi bir yere getirmiş onu Cemal Paşa)... Bu kurnaz adam, nasıl da gaipten seslendiğimi sanabilirdi? Dedim ya, inanmak, saflaştırır.

...Cemal Paşa'ya hulûl etmişti Falih Rıfkı, daha gencecikken. Elbette "Ne aptalsın, ne çirkinsin" diyerek değil. "Sen ne büyük adamsın" demenin türlü yolları var... bir sürü tonu var, hulûl etme klavyesinde!

O klavyede maestroydu Falih Rıfkı Atay!

Mütarekede, Necmettin Sadak'la Akşam'ı çıkarmıştı ve yavaştan yavaştan, Damat Feride muhalefete girişmişti.

Sonra, Ankara'ya geliş... Çevre çorak; kalem oynatan adamlar el üstünde tutuluyor.

Kendini, istediği ve sandığı gibi tanıtıyor: Batılı görüşlü, çağın icaplarına uyan, ateşli, genç bir vatandaş. Oysa... ben primitif bulurdum, çok sonraları.

Millî Mücadelede, Hâkimiyet'in yazarı oluyor.

Benim tanıdığım devrede, İnönü, Falih Rıfkı'sız olamıyordu. İktidarın sözcüsüydü Ulus'ta. O zamanın basını da, bugünküyle ilgisizdi. Haber, birinci rangoyu tutmuyordu. Haber, İsmet Paşa Hazretlerinin, İstanbul'a gidip İstanbul'dan dönmesiydi örneğin... Başyazı, öğüttü, ihtardı, övgüydü bol bol, ve sonra polemiğe dönüştü, muhalefet palazlanmaya başlayınca.

Elli yıl önce, bazı farklarla, Sakal hakkında başyazı yazılırmış örneğin. Bana bunu, yirmi üçüncü bakan dedikleri, Paris Match'ı Paris Match eden, Herve Mille söylemişti, bir gün Paris'te.

Atışmalar olurdu, Birinci Dünya Savaşında, havada uçak düellosu gibi...

Fransız pilotu Guynemer, örneğin, Von Richtöfen'le, teke tek dövüşürdü havada... Falih Rıfkı Atay da, bir kez, aylar süren bir düelloya tutuşmuştu Vatan'm Ahmed Emin Yalmanıyla. Biri iktidar sözcüsü, biri muhalefeti temsil etmeyi üstüne almış... Aman tanrım! Kendilerine göre, birbirlerinin kirli çamaşırlarını döküyorlar ha döküyorlardı, bir tür şehvetle...

Sonunda, Ahmed Emin Yalman'm sağduyusu yengin çıktı ve bu polemiği kestiğini ilân etti. Okurların ne suçu vardı ki? "Catch-as-catch-can" gibi bir savaş verilmişti: Biri bir tekme savuruyor; ertesi günü, ince böğrüne ayni tekmeyi yiyiyordu.

Sedat Simavî'ye çok şey borçluyuz!'

- Bir mal elde edeceksiniz... eve benzemiyor... fabrika mı desem? Makinalar var çünkü...

Önümde oturan adamın soluk gözlerinde bir şimşek çakmıştı. Gazete sahibi olmak istediğini biliyordum... Doğru da söylemişim.

CHP, seçimi kaybettikten sonra, eski makinalarını İstanbul'a nakletmişti. İstanbul'da bir işlemiyen matbaası vardı. Artık İnönü'den Atay'a hayır yoktu, kısa vadede!"

- Bunları bana verin, diyecekti; bağımsız görünürsem, sizlere daha yararlı olurum.

Sonra İnönü'yü bir iki iğneledi. İnönü çekindi :

- Verin, dedi, alsın...

Dünya'nın sahibi oldu böylece... ama Dünya'yı kaptıracaktı.

Ben bunları neden bu kadar iyi biliyorum? Şundan: Falih Rıfkı Atay'm üvey kızı Hale'ye tutkundu ağabeyim Taha Carım bir zamanlar. Uzun, janrı olan, esmer, mat tenli, güzel bir kızdı Hale... İyiydi de.

Hürrem Sultan gibi bir kadının kızı olmak zor, veya Kösem...

Sonra olmadı. Neden? Belki Mehruba hanım işe fazla karıştı da ondan. Beni bile, Mithatpaşa'daki tek katlı evine çağırdı da, nefis şeyler yedirdi. İş suya düşünce, bir tanıdığımıza :

- Aptal çerkes, demişmiş bayan Atay, ağabeyim için.

Hep anlatırlardı, lüksünü saltanatını, atını arabasını...

Sonradan bakan olacak, Nazmi Topçuoğlu'nun yakın ilgisini. Şişli'de otururmuş o zaman Mehruba hanım. Falih Rıfkı'dan yaşlıydı dedim... Falih Rıfkı da, hep çocuklu kadınlarla evlenmiştir; belki son, en şımartılan çocuk olmak için. Olmuştur. Sempatikti... başkaları için! Baştan çıkaran ana pozundaki olgun kadınlara, çok derin bağlarla bağlanılır. Ama bir de, birinci sınıf bir ev kadınıydı Mehruba hanım, yanındakine her türlü rahatlığı sağlıyan. Kimsenin çekemiyeceği kadar kapris çeken, ama kendi hakimiyet bayrağının altında.

O bayrağı da öyle tepelere aşmazdı; gizli bir sandıkta dururdu, lâvanta çiçeği keseleri içinde.

Kitap mitap... hak getire! Mehruba hanım nefis havlular nakışlardı. Kitap mitap... O kargacık burgacık harfler, ona ünlü adamları bağlamamıştı ki! Kibar Fazıl'la evlenmişti, ismi üstünde: iş adamı! Sonra iflâs ve intihar etmişti, Kibar Fazıl. Sonunda, Ankara milletvekili, başyazar Falih Rıfkı'nın eşi olmuştu; İsmet Paşa'nın göz bebeği üstelik! Şahane yaşamış ti hep!

...Memnun, gülümser kalktı Falih Rıfkı, ve sepete elli lira koydu. Bir servetti o zamanlar.

Uzaklardan bir ses duyuldu :

- Fooolih!

Mehruba Hamm, kocasını almağa geliyordu. Fal uzun sürmüştü. Görmemişti tam elli lira koyduğunu sepete. Görmediğini ben görmüştüm. Falih Rıfkı değil.

Foolih, yazık, hemen doğruldu ve eşinin peşinden gitti.

Balo bütün görkemiyle sürüyordu. Ben artık, karşımda oturup kalkanları görmiyecek kadar yorgundum. Bir an, Alageyik, ki "your excellency" diye diye, içi geçmiş büyükelçilere piyango biletçikleri satıyordu; açık mavi, siyah, reyür lü, Piguet'den giysisiyle çevremde dolandı, sandviçe benzer, birşeyler getirdi bir tabakta. Gene "your excellency" diye satmağa devam etti, biletçiklerini. O da çok satış yapıyordu. Eeee, insana durup dururken "your excellency" dersen ve o kadar zarif olursan, içi geçmişler bütün sepetim almağa hazır olurdu elbet.

Muhalefetten tek kimse yoktu. (Kurşunlardı evlerinde, madem ki muhalefet ediyorlardı. Ama bürokrasi tenhada, mırın kırın etmeğe başlamıştı bile. Öyle artık kimsenin kimseyi göklere çıkardığı yoktu: yerle gök arasında tutuyorlardı şimdilik.

Muhalefet, evinde oturmuyordu. Harıl harıl ülkeyi dolaşıyordu, bütün baskıya karşm kalabalıklar toplıyarak... Artık:

"Bu karaaa günü...

"Ağartan başındır, saym İnönü"ler çeken yoktu. Sonradan tabiî başka bir abartmaya atlanacak Tarih kitaplarında, bir süre için İnönüye tatil verilecekti. Hangi akla uyulur ki?

Dışişleri Bananitsa'sı, gene Paris'ten, bir büyük moda evinden, ampir stilinde, gipür aplikasyonlu, siyah kadife, bir servet olan bir tualeti iyi taşıyordu. îyi taşımadığı, sonradan fabrikasyon Türkçesiydi. Ben yapoor... edoor, diye konuşmayı seçmişti. Biz de, yazık, Ajda Pekkan'm Türkçesine tutuluruz! Belki bu yapaylık, ona yardımcı oluyordu, o büyük rolde. Necmettin Sadak'ın son ve yakıcı aşkıydı. Tüberküloz derlerdi... pek inanmıyorum. "Zafiyet" derlerdi...

"Zafiyet", "mafiyet" falan, ama ne bir yolculuğu kaçırıyordu, ne bir baloyu. Sıhhatini sorduklarında:

- Öbür ciğerime de atladı, diye omuz silkiyordu.

Herkes de gözü yaşlı:

- Vayyy, ne yiğit kadm, diye yürek parçalayıcı vah vah'lar çekiyordu.

Bu kadar dumanlı, içkili, buharlı yerlerde nasıl saatlerce ve o bıçak gibi gülümsemesi bile yumuşamadan durabiliyordu, hastaysa? Zorlanan, kendisinden çok yaşlı Necmettin Sadak'tı. Açık havaya çıktığında, "Oh"lar çekerken on kez görmüştüm..

İlhan-Nihal; bunlar iki kardeşti, tipleri son derece zıt. Birine oryantal güzel denirdi, öbürüne oksidantal güzel. Uzundular, gösterişliydiler, süslüydüler. Biri kara gözlüydü, biri yeşil.

...Hâlâ o yalının önünden geçerken, tekneyle, ikisini de anımsar ve gülerim. Şevket Mocan'm yalısı. Harem mi, Salacak mı? O da Üsküdar tarafında işte. Şevket Mocan, en kök söktüren, kendi patronlarına bile, bir milletvekiliydi (Kırklareli galiba)... Yay gibi çekik bir yalı. İçinde ağır, bazıları belki değerli parçalar vardı, ağır bir gelişigüzellikle düzenlenmiş, benim gördüğümde. Şevket Mocan'ın büyük kızı Ayşe, çok zarif, çok ince, zevkli ve çok güzeldir. Kocası, Dündar Baştimar'dı. Amcamın yakınıydı : "Bizim Dündar"dı hep!

Mehmet Ali Aybar'ın ve Ali Fuad Paşa'mn akrabasıdır, Ayşe Hanım. Az gördüm kendisini, ama o ailenin bütün doğal ve sonradan eklenme üstünlüklerini taşır.

"Türkiyaaayı" düzeltmek için Tanrı tarafından gönderilmiş bir aile... "Türkiyaaa!'"

Bir iplikle bağlıysanız o aileye... Bir iplikçikle, damatlık ya da bahçevanlık gibi, artık üstünlük simgesi sizde de var sayılır, bütün eksik ve kusurlarınıza karşın...

Ne diyordum, Ayşe Hanımın elinde o yay gibi çekik yalı, herhalde Çok zevkli bir düzene girmiştir, amma velâkin pembe beyazdır. îki ayrı anadan iki kız, paylaşmıştır yalıyı; biri pembeye boyatmıştır kendi kısmını, biri beyaza.

Bir zamanlar tavanı kurşun delikleriyle doluydu. Tabanca talimi mi yapardı ne, Şevket Mocan? Talim malim bilmem ama, Valâ Nurettin'i öbür dünyaya postalamayı kendi eliyle, şiddetle istemişti bir kez!

Mocan, Dışişleri Bakanının eşi îlhan Sadak'm kız kardeşi, Nihal'le evlenmişti. Kaçıncı evlenmesi olduğunu bilmiyorum!

Beni yalıya, bir tanıdığım götürmüştü. Buran. Yakınlarındandı ev sahibinin.

Gülerek, ikinci evlenişinin iflâsını anlatmıştı o gün.

- Bana dedi ki (eşinden söz ediyordu), ben vapora binmem. Karşıya kayıkla geçelim. Boğazda, karşıdan karşıya, kayıkla! Dev gibi gemiler sıyırtır yanınızdan. Neyse... hatırını kırmadım. Her an elini uzatıp öptürüyordu. Öpüyordum. Bıktım be! Tam karaya vardığımızda, son bir kez uzattı... İttim hışımla, "yeter be" diye. Eve döndüm, namusumla, vaporla. O benden biraz sonra geldi, odasına kapandı. Ben çingene Melâhatı getirttim. Oynadı. Güldük. Söyledik... Öf be!

İki kız kardeş de, mevki sahibi, zengin, yaşlı adamlar seçmişlerdi, ama Şevket Mocan'la geçinmek zordu.

Bize bunları, tuzlu biberli bir dille aktarmıştı, benimkinden kat kat renkli!

Enine boyuna adamdı. Hayat onun gözünde santimantal bir sinema kordelâsı değildi. İyi ki değildi. Hayatta çalışmak vardı, güçlenmek vardı, dostluk vardı, düşmanlık vardı, iyi ve kötü istekler vardı...

Çingene Melâhatlar vardı!

Neden bu iki kardeş, resimli roman serisi yaşıyorlardı ki?

İlhan şanslıydı. Necmettin Sadak'a toslamıştı, bir dediğini iki etmiyen.

"Efendi adam, üstelik zil zurna âşık, biraz pasifçe ama..." diye sözünü ederlerdi. Bazı insanlarm en büyük yardımcıları, "zararsız" sayılmalarıdır. "Zararlılar" onları severler ve hiçbir zaman rüya edemiyecekleri yerlere kondururlar paraşütçüklerle.

Benim için eş dost nedense nihilist deyimini kullanır. Belki bu deyimi geç öğrendikleri için. Belki benim terazimi kese kâğıdı kadar oynatmaz, onların değer verir gibi göründükleri şeyler de ondan.

Necmettin Sadak da benim terazimi oynatmıyordu, bir soluk kadar.

- Bu adamın nesi var, diye sorduğumda şöyle yanıtlar alırdım :

- Dünya görüşü var... Bağdat'taki yabancı elçiler bile onun yazılarını çevirtip kendi dillerinde okuyorlar.

Bağdat? Gidip kontrol edemiyeceğim için mi? Ankara'nın suyu mu çıkmıştı? Sonra, Bağdat'taki büyükelçilerin hiçbiri bir Talleyrand veya Metternich, bir Churchill, hadi bilemediniz bir Lord Curzon değillerdi ki! Sonra, İsmet Paşa'nın görüşlerini bilmek istiyorlardı.

Pasif ve... başkalarının deyimiyle, "Son derece İstanbol efendisi"ydi. Şimdi öyleleri kaldı mı? Kalsa ne olacaktı, bu dünyanın hoyratlığında!

İyi ki kalmadı, çünkü deyimden bıktırdılar... "İstanbol efendisi"!

Büyük yazarlığına, büyük gazeteciliğine gelince... Milli Kütüphaneden veya Meclis Kütüphanesinden bulun yazılarım; yargı sizin!

O zamanki gazeteler, dedim ya, bir kötü literatür örneğiydi.

Birbirlerine yazarlar buhurdanlar sallarlardı veya kılıçlar çekerlerdi. Fazıl Ahmet Aykaç, Ulus'ta mı yazı yazmağa başlamıştı ne? İşi şiire vururlardı :

"Methü sena kaplarını vermiş Fazıl kalaya Ondan buğu bekliyenler avucunu yalıya."

Derken efendim o yetmezdi, şu satırları okurduk :

"Methü sena kaplarını almış Fazıl kalaydan,

İki sütun ödünç alıp Falih Rıfkı Atay'dan."

Neyi ciddiye alacaktınız? Dalkavuklar yaşıyordu, tıpkı nötron bombasından sonra tek yaşıyacak olan hamamböcekleri gibi... Yoğun ve koşuşmalı, birbirlerinin üstüne binişerek! Işıkta başka, karanlıkta başka türlü kımıldanan! Ne sevmemişim, yaşamın o devresindeki çevremi... Bugünkünde, sevdiklerim var; acıları gerçek acı, hatâları gerçek hatâ... Sevaba bile gereksinim yok. Büyük sevap : Gerçektir.

...Seçimler iyiden iyiye yaklaşıyordu. Amerikan etkisinin artışına paralel: Zavallı Rus salatası, Amerikan salatası olmuştu. Bırakın, yılbaşında evlerde ölüsü kabaran hindileri, tepeleme mısır kemirmelerini... Amerikan madamalarmın giderken sattıkları don-paçayı bile satın alıyorduk, evlerinden...

Bizim çevrede kıyafetler henüz rahatlamamıştı ama, dışında artık Amerikanca kravatsızlık ağır görgüsüzlük suçu değildi.

Mideye bıçak saplıyan Kanada viskisi, tepsilerde dolaşmaya başlamıştı. Ama tabüi, "Skoç"un yerini hiçbir viski tutamazdı... îskoçyalı muhafızların eteğini geçirmiş gibi söyleniyordu bu, salma sallana!'

...Bizim balomuz işte, CHP'nin son yıllarının görkemini taşıyordu. O görkem... Az buçuk taşralılaşarak dirilecekti.

Ankara'Palasm iyiliği, gitgelli, inme çıkmalı, sürekli bir akışı barmdırabilmesiydi. Pavyona inmek, pavyondan çıkmak... Büfenin bulunduğu ince uzunluğa varmak, bara ilişmek... Strapless bir sürü omuz, değişik biçimlerde bir ton gövde, sımsıkı yakalanan bir sürü etek, durmadan tur atıyordu. Beyler birbirlerinden pek ayırdedilmiyordu o kalabalıkta. Belki beyaz papyonları ayırdedilebilirdi. Kimi hazırbağlı satın alınmış (ki görgüsüzlük sayılıyordu); kimi, müşfik ve sahiplenen dişileri tarafından bağlanmış, boğazlar gibi; kimi, bir tarafı havaya kalkık çapkın edâlı... Pavyona inen merdivenin başında kalabalığı gözler ve kendimi eğlendirirdim. Aslında, çok eğlenmiştim bazı bazı!

Necmettin Sadak da suareyi pavyonda bitirirdi, o tükenik haliyle, hâlâ bıçak bıçak, ödüllendirir gibi gülümseyen eşinin yamacında!

Dünya görüşüne gelince... Yazıları Bağdat'ta çevirtiliyormuş, tamam da... Şimdi İstanbul'da emekli büyükelçi, o zaman gepgenç kâtip İsmail Soysal'a o Medo öyküsünü sorsanız, size ayrıntıları ile anlatır. Ben sizlere, sadece, onsekiz yıl önce bu konuda yazdığım pasajı sunayım :

"İngilizler, Nato'ya direkt olarak girmemizi istemiyorlardı. İkinci elden katılmamız, onlar için daha avantajlıydı. Orta Doğu'da kendi çıkarlarını düşünüyorlardı. Bizi Nato'ya bir fonksiyonla sokmağa yelteniyorlardı. Bir Orta Doğu paktı kurulsun, Amerika-Fransa-İngiltere triyumvirasının yönetiminde. Türkiye ve Doğu Akdeniz memleketleri, bu pakta katılsın. Kombinezon buydu. Bir Atlantik camiası olsun, bir de Medo... Nato'ya direkt olarak girmek, büyük devletlerin seyivesinde olmak demekti. Türkiye'yi, ikinci plânda üye şekline sokmak istiyordu İngiltere.

"Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, hemen bu kombinezona yanaştı. Çünkü o zamanın bütün tumturaklı politikacıları gibi, politik görüşü yoktu. Tarihî tartısı yoktu."

...Medo hikâyesine devam edelim. Necmettin Sadak, derhal Medo fikrine yanaştı, dedim. By bizde, geleneksel bir saplanışın tepkisidir: ille de ille, Batıyla anlaşmalar imzalamak. Gelenek, 1858'de Paris muahedesiyle başlar.

O zaman belki devletin zaafı bunu icab ettiriyordu. Sonradan saplanış haline geldi.

Avrupa Konseyine üye olduğumuzda, en üst kademelerdeki biri, "şimdi artık düveli muazzama olduk" demişti ciddî ciddî.

Yumuşak başlı Dışişleri Bakanının, Medo'ya yanaşması, Medo'ya uğur getirmedi. Fransa, kendi iç problemlerinden ötürü yan çizdi. Mısır "hayır" dedi.

Medo falan derken, Nato'ya girmemiz, sürüncemede kaldı. Demokrat Parti feryad ediyordu. Sonradan, iktidara gelince, Nato'ya üye olmamızı yeni iktidarın büyük başarısı ilânedecekti. Halbuki bizi, Amerika empoze etmişti.

"Ah Medo" diye selâmlamaya başlamıştık gülerek birbirimizi, "Medo".

Yalnız, bu gün düşünüyorum, herşeyi Necmettin Sadak'a yükledik, İsmet Paşa "he" demeden, kuş uçmazdı hâlâ, kervan da geçmezdi... hele hele dış politikada. Bu "Medo"ya, kendiliğinden Necmettin Sadak, "Medo... Medo" diye kollarını uzatmış olamazdı ...İsmet Paşa onu harcamak mı istemişti? Yoksa, kendi de Medo'nun yararına mı inanmıştı? Bilemiyorum. Çünkü, bazı kişilerin bazı taraflarına karşı bir fetişizm geliştirmişiz : "İsmet Paşa, hele dış politikada hiç yanılmaz" gibi.

Medo'yu, ameliyat masasına yatırdım; bırakıyorum.

...Balo sabahlara kadar sürdü. Hep sürerdi. Tanyeri ağarırken, işkembe çorbası içmek için oraya buraya dağıldı herkes. Bu da yeni çıkmıştı. İçkinin etkisini hafifletmek için içilmez mi bu çorba?... Bizim çevre, bir iki kişi dışında pek içmiyorduk da! O da özentiydi.

Sarmısağı yeniden keşfetmek, "ne şeker!"

İktidar değişecekti. Danslara, yeni vahşî hoplamalar eklenecekti. Zaman akıyordu, zemin değişmiyordu. Başka başka iktidarlarla hoplıyacaktık Ankara Palas'ta.

Bu CHP zamanının görkemli balosunu bir yana it; yerine, Demokrat Partinin Basın veya Veremle Savaş Balosunu koy... Uzaya gerek yok; Hakkâri'den gelen bir vatandaş, ikisi arasında fark göremezdi. Gene Adnan Bey dışında (o böyle kalabalıklardan nefretler içindeydi), bütün kabine tam takım hoplardı bizimle. General Sadık Aldoğan'm sözüne çok kızmıştı herkes, çünkü doğruydu : "Eski hamam, eski tas; yalnız tellâklar değişti."... Elçiler de tam takımdı. Biz de tam takımdık. Ben gene fala bakıyordum; fal gene en çok gelir getiren atraksiyondu. Bu kez, kahveden bıktığım için, cam kürede bakmak istemiştim. Fark o kadardı.

...O cam küreyi de bulamamışlardı da, bana kocaman bir komposto tabağı getirmişlerdi, yuvarlak kısmını tersine çevirdiğim. Kırmızı ışıkla

aydınlanınca küre biçimini alıyordu. Hayatını A'sından Z'sine bildiğim, ince uzun, kırmızımtrak İngiliz büyükelçisine, bir çiftliği olduğunu ve atlarla ilgilendiğini söyleyince, hazret : "extraordinary... extraordinary" diye yolundu... Küre yerine geçen komposto tabağının tersine bakıp bakıp gülüyordum.

Muşmula olsa, şaşmazdı... Bana bir ton elçi getirdi, fal baktırmağa. İnsanoğlu bu kadar işte! İster Britanya imparatorluğundan olsun, isten Mogadişu'dan. Gene çadır kurmuşlardı tepeme, daha sade bir çadır.

"Zayıf, kaypak, çelişkiler içinde" demiş Montaigne, insanoğlu için.

Temelin, ki temel insandı, tek bir taşı değişmemişti!

Falih Rıfkı Atay'm yerine -ki imam oğlu veya torunuydu, zarif dostum Burhan Belge söylemişti- daha az saltanatlı Mümtaz Faik Fenik, iktidarın Zafer gazetesinin başyazarı olmuştu. Eşi de Mehruba hanım gibi debdebeyi hiçbir zaman yaşayamıyacaktı. Fıkra yazarıydı; "Sarı Çizmeli" rümuzu altında, değer olarak "çizmeden yukarı çıkmıyan" günlük yazılar yazardı. Nedense, yeni yetişmekte olan Çetin Altan'm yazılı hışmına uğramıştı fiziği...

Suareden bizler, Ulus'un müessese müdürü Naşid Uluğ'la çıkmıştık. İkinci oğlu Mehmed Can'm süt annesiydim. Naşid Uluğ'un eşi, güzeldi çok ve mizah sahibi. Süreyya'ya gittik.

Süreyya'da Behçet Kemal de bize katıldı. Gene âdeti üzre, bir sigara kutusunun üstüne dizeler sıralamıştı.

"Süreyya sahne olsun, Mukaddes Şamram olsun" diye...

O arada, İnönü'ye köpürüyordu :

- Bu adam bizim hepimizi harcıyor.

Sonra, İnönü'nün başına taş atılınca gezilerinin birinde, ateşli bir şiir yazacaktı; taş atana sesleniyordu :

".....Başına çal taşını."

Eveet, evet... o devrede, böyle olaylar "ahvali âdiyeden" sayılacaktı. Taşı atana ne yapıldı? Hiç!

Müessese müdürleri, öyle anonim kişiler değillerdi, Ulus gazetesinde. Saltanath, protokol listesinde kişilerdi. Naşit Uluğ, başlıbaşına bir müesseseydi. İçinden hiç sevmediği, dışından, saygıda kusur etmediği

Falih Rıfkı'mn yakınıydı. Suya zehir katsalar birbirlerinden habersiz, içtikleri su ayrı gitmezdi. Mübeccel hanım da Mehruba hanıma saygılı davranırdı ama arkasmdan çok şirin biçimde "Fooolih" diye taklidini yapar ve ondan arkadaş arasında, "kukuş" diye sözederdi. Yeni hanımlar demeti, genç güzel, eklenecekti, Ankara'da sosyete hayatına : îbcal hanım (Dame de Sion'lu denirdi), MiTka Giray (Ziya Tepedelen'in kardeşi), İhsan Çavuşoğlu, Bülent Sokullu... Daha candandılar hepsi, bir kuşak öncesinden.

Birkaç zaman önce, şimdi Paris'te danışman Nevin Menemencioğlu, o zamanın kıraliçelerinden, İhsan Çavuşoğlu'nun evine gitmiş. Muammer Çavuşoğlu'nun eşiydi, önce müsteşar sonra bakan... Hani o Yeniköy'de, üçüz yalı vardır ya$_r$ Ilıcak'ın satın almış olduğu; birinde oturur İhsan hanım, "bekçi olarak", kendi deyimiyle. Ortadaki bizim Baykan'ındı, okuldan; ne güzel kızdı. Sonra sattılar. Köşklerden birinde de, ölümüne dek, eski sahibesi oturacaktır. Satın alan Kemal Ilıcak'ın böyle "Reis" bonkörlükleri olmalı... olması doğaldır.

İhsan hanım endişeli görünüyormuş ?

- Ben bu köşkte bekçiyim, eşim hep büyük mevkilerdeydi ama servet sahibi olmadı. Bu kadar para beni korkutuyor!

Her zamanki içtenliğiyle, yakınları için, korkusunu belirtiyordu.

Siz onu anlatıldığı gibi tamdınız. Yakından sıcak insandı.

Artık tek parti yoktu, tek kıraliçe de yoktu, herhangi bir alanda.

Taze genç kızlar, "resmî sosyeteye" katılıyorlardı. Birbirlerine benziyen iki tanesi belleğimde geziniyor : Uğurcan Tanbay, bir hariciyecinin konvansiyonellik dışına erkenden taşmış kızı... İnce bir Kore tapmağından çalınmış bir heykele benziyordu, kusursuz yumurta ovaliyle yüzünün, siyah, sımsıkı topuzlanmış saçlarıyla. Bugün, Beylerbeyi'nde, eski haliyle kalmış, yokuş bir sokakta, küçücük ahşap bir evde bir vitray atölyesi vardır. Arabacılar sokağında.

İkincisi Bülent Sokullu... Ağabeyimi çok beğenirdi; kader onu, profesör Kâmil Sokullu'yla evlendirdi, kendisinden çok yaşlı. Usta bir cerrahtı Sokullu. Yeni Büyükleri, onlara zarar vermeden, kesip biçer, onarırdı. Öldüğünde, her türlü zorluğa göğüs gerdi, üç oğlan çocuğu olan genç ve güzel karısı.

- Ama, kocanız o kadar ünlüydü... nasıl oluyor da... diye şaşmıştı, hayatı rastgitmiş beyinsizler takımı.

- Hanginiz, ameliyat olduğunuz zaman para ödediniz, diye yanıtlamıştı Bülent.

Bir de, Van Gogh Operasınm libretto'sunu Türkçeye çevirmişti de, herkes, lâmeler, pullar, tüller içinde, toplanmıştı operaya. Günlerce Van Gogh konuşulmuştu Ankara sosyetesinde.

Bülent Sokullu, parlak bir ev sahipliği yapmıştı o gece.

Van Gogh'tan en çok konuşanlar, ilk kez operaya gidenlerdi ve Van Gogh adında bir garip âdemin ismini ilk kez duyanlar.

GELEN AĞAM, GİDEN PAŞAM

Evin duvarının üstünde, gören de görsün görmiyen de görsün, nal kadar kakmalı harflerle Kasım Gülek yazıyordu. O kakmalar gece ışık mı saçıyordu acaba? Kapının üstünde bu kez normal harflerle Kasım Gülek okunuyordu. Kimse yanılamazdı. Onun eviydi. Bahçelievler'de 50. sokakta öksüz kalmıştı ev. Çevresinde uyduruk apartmanlar bitivermişti. Yıllardan beri bu eve gelmemiştim. Kasım Gülek bakanken, beni bir iki kez öğle yemeğine davet etmişti. 1950'den sonra CHP Genel Sekreteriyken... Annesi Taibe hanım, endişesine karşın, oğlunun deretepe gitgeline hiç karışmazdı.

O zaman ona "müzmin bekâr" derlerdi. Şimdi evli ve kocaman çocukları var.

Elli seçimlerini görüşmek istemiştim onunla. Kafamda bazı bulanık noktalar vardı. Evin içi değişmemişti pek. Çocukların yaşadığı her yer gibi hayatiyet kazanmıştı. Belki birkaç tablo oradan taşınmıştı. Gene kitaplar dörtbir yanı kaplıyordu, sayıları artarak. Beni hiç bilmediğim bir odaya aldı, salondan o zamana kadar farkına varmadığım bir kapıyı açıp. Dışardan avlunun ışığı vuruyordu içeriye ve Adana'da tarlasında bulup getirttiği, dev büyüklükte bilmem kaç bin yıllık küpler sıralanıyordu avluda.

Oturduğumuz oda ince, uzundu. Uzunluğu gene raf raf kitaplarla doluydu.

Bir rafın üstünde General MacArthur'un savaş tanrısı stilinde, keskin çizgili ithaflı resmi duruyordu; yanında Rockefeller, Kral Hüseyin, Haile Selâsiye ve birtakım tanımadığım çehreler.

Kasım Gülek'le, İtalyan büyükelçiliğinde, Bayındırlık Bakanıyken tanışmıştım. Kocasından sıkılan sefire kontes Prunas, sıkıntısını haftada bir davet vermekle gideriyordu kısmen. Kont Prunas, İtalyanca filozoftu ve kurumuş mürdüm, eriğine benziyordu.

Dört çocuğu vardı. Dâvetin en güzel tarafı, resepsiyon katında olan gri-bej-roze mermer banyosuydu. Biz bazen sıcaktan veya davetin havasından bunalınca kapanıp banyo yapardık, çaktırmadan.

Bayındırlık Bakamnı bana Naşit Uluğ'un eşi Mübeccel Hanım tanıtmıştı :

- Mehmet Çan'ın süt annesi, diye.

Çok yersiz bulduğum bir yanıt vermişti Kasım Gülek :

- İnsan sütünü çok merak ederim.

Defterimde, kafamda, isminin üstüne bir çarpı işareti koymuştum. Sonradan dost olduk.

Kötülenen adamdı, yıllar yılı. Kötülenmesinin birinci nedeni, başarısıydı. İkincisi gerçekten dil bilmesiydi. Bir bekârın bunca muntazam evi ve yaşantısı olması bizim beyleri yadırgatıyordu. "El sıkar" diye tenkit edilirdi. Aslında çok mesafeliydi, kimseyle elense çekişmezdi.

Elliden sonra çekemedikleri, CHP'ye ettiği büyük hizmetti, herkes sinmişken. Yeni bir zihniyet estirmesiydi : Halkın ayağına gitmek. Nitekim allem ettiler kallem ettiler, zaman geldi, onu ihraç ettirdiler.

Bunca yıl CHP milletvekilliği, bakanlık ve genel sekreterlik yapmıştı. Koskoca İsmet Paşa'ya "Ya o, ya ben" dedirtmişti. İsmet Paşa onu, ayni terazinin kefesine koymuştu kendisiyle.

Ev, güzel tablo koleksiyonlarıyla, nadide eşyalarla, orijinal kilimlerle, her büyüklükte deve çanlarıyla doluydu. Güzeldi ama benim için fazla yığılım vardı içinde. Hiçbir nesneyi feda etmeğe gönlü razı olmamıştı, yıllarca ordan burdan topladığı.

Eşi Nilüfer Gülek, geçirdiği otomobil kazasının izlerine aldırmıyordu. Rahattı. Birbirlerine karşı saygılıydılar. Yarım saatte bir konuklar akın ediyordu, yalnız veya grup halinde. Çay geceyarılarmdan sonraya kadar kaynarmış ocakta.

46'dan 53'e kadar, Kasım Gülek'e özel bir yer ayırmak istiyorum. Hakkı yenen adamdır. Çok önemli rolü olmuştur CHP'nin tarihinde. Ben bile bazen yazılarımda ona karşı haksız davrandım. Halktan kopmuş CHP'yi tekrar halka bağlamak için dağ-bayır dolaşmak, hem de binbir engelle karşılaşarak, kolay değildi. 1954'te Meclis'te CHP'li milletvekillerinin sayısının otuza indiğini unutmayalım. Bana seçim sisteminin sakatlığından falan söz etmesinler. Nitekim 1957'de gene aynı seçim sistemine karşın, CHP 180 sandalyeye yükselecekti. Bu fırlayışta Demokrat Parti iktidarının büyük katkısı varsa da, Kasım Gülek'in çabasının da rolü var.

(Düşünün, "Kendime sabık başbakan dedirtmiyeceğim" diyen bir başbakan var karşınızda.

Nerdeyse insanın, büyükannemin bana sık sık tembihlediği gibi, "Sakın bunu yabancının önünde söyleme" diyesi geliyordu.

Kader dedirtmedi, gerçekten. Keşke dedirtseydi!)

Kasım Gülek'in politikaya atılış öyküsü ilginç. Harvard ve Columbia'yı bitirmiş. Hayatını Rockefeller'in bankasında kazanarak o sürede, öyle iltimaslarla değil, ataşeliklerde memurluk falan yaparak değil. Babası İttihat ve Terakki'ciymiş. Mustafa'ymış adı.

"Yıl 1931. 1930'da tahsilimi bitirmiştim. Amerika'dan Adana'ya döndüm. Bir gece kapı çalındı. Üç polis memuru Atatürk'ten emir getiriyordu. Ankara'ya çağrılıyordum. Bitirdiğim üniversitelerin rektörleri ona mektup yazmışlardı, sitayişkâr. Çiftlikte daha Marmara Köşkü yoktu, küçük bir ev vardı. Atatürk bana çok ilgi gösterdi. Benim hakkında fikir edinmek için konuşturdu :

"- Bana Amerika'yı anlat, dedi.

"Ben, ona bildiği şeyleri anlattım. Seçimleri, cumhurbaşkanlarının yetkilerini, kabineyi kendisinin seçtiğini... Beni tam üç saat alıkoydu. Recep Peker'i çağırttı. Recep Peker o zamanlar parti genel sekreteriydi. Atatürk :

"- Bu delikanlıyı yaşı müsait olduğunda, günü geldiğinde, Meclis'e alın, dedi.

"Günü, 1940'ta, Atatürk'ün ölümünden iki yıl sonra geldi. Recep Peker son derece sözünün eri adamdı. Atatürk'ün sözlerini kutsal bir vasiyet saydı. Bilecik Milletvekili olarak Meclis'e girdim. İki dönem Bilecik Milletvekili kaldım, sonra Adana beni seçti. Meclis'e girdiğimin altıncı ayında yurt gezisine çıktım. O yolculuktan sonra İnönü benden rapor istedi. Çağırdı, sorular sordu.

"1942'de CHP yönetim kurulu üyesiydim.

"Siz Memduh Şevket Esendal'ı bilir misiniz? Atatürk onu kısa bir zaman için bağımsız olan Azerbeycan'a göndermişti; sonra Moskova'ya, Tahran'a, Kâbil'e. O da İttihat ve Terakki'ciydi. Rusça, Farsça bilirdi. Her gittiği yerde, üst kademelerle içli dışlı dost olmuştu. Afganistan'da sadrazam onu sık sık danışmak için davet ederdi. O da Meclis'e girdi, Bilecik'ten. İlk ziyaretini bana yaptı. 'Bilecik Mebusluğunda benden kıdemlisin' diye. Beni tuttu. Daha sonra ben Birleşmiş Milletler'de Kore Konseyi'ne başkan olacaktım. 1946'da Hasan Saka kabinesinde Bayındırlık Bakanlığına getirildim."

Görüyorsunuz ki ilk hızı Atatürk'ten aldıktan sonra, Kasım Gülek kendi bileğiyle çıkacaktı merdivenleri. Bayındırlık Bakanıyken İnönü ile arası limonîleşmişti. Hele elliden sonra, CHP bozgun halindeyken bozulmıyan bu adama, partililer de diş bilemeğe başlamıştı.

Elliden az önce Kasım Gülek iki ay için Kore'ye gitmişti.

Genel seçimler Mayls'ta yapılacaktı. Nisan'm ortalarında İnönü çağırdı. Seçimler hakkında düşüncesini sordu :

- Nasıl görüyorsun durumu?

Demokrat Partinin kazanma şansından söz edince Gülek, İsmet Paşa memnun olmadı.

- Ha, ha ha, diye güldü, o keskin kahkahasıyla; sen uzakta kaldın, buranın havasını bilmiyorsun.

Hava elle tutulurcasma CHP'nin aleyhindeydi ama, iktidar toprağın altında yaşıyan termitlere dönüşmüştü. Bütün CHP merkezinde bu hava egemendi. Bir odasının duvarında, baştan başa kocaman bir harita vardı. Üstünde kırmızı ve mavi kuvvetler ayırımı görülüyordu: kırmızılar CHP, maviler DP.

Kocca harita, tanrı bilir ya... kıpkırmızıydı. Birkaç yere lütfen birkaç mavi noktacık serpiştirilmişti, kimsenin hatırı kalmasın diye.

İsmet İnönü görmüyor muydu gerçeği? Kısmen belki görüyordu da, şef olmak zor, partizanlarına yürek vermek için başka türlü davranamıyordu.

İktidar gözlüğü! Kaç kez aynı olguya tanık oldum.

Parti müfettişleri yok muydu CHP'nin? Bir zamanlar Adnan Menderes bile parti müfettişiydi.

Gittikleri yerde, Anadolu'da, erkân onlara gerçeği ustaca perdelemeyi mi başarıyordu?

Alkış, ziyaret, ziyafet uyutur muydu mışıl mışıl?

Gerçeği gören, merkeze aktarmaya çekiniyor muydu?

O devirde iletişim de bugünkü gibi gelişmiş değildi.

Gerçeği söyliyen çıkmıştır ama itibar görmemiştir. Daha pembemsi haberler taşıyanlar yeğ tutuluyordu.

Kendilerine :

- Sen kal, yerine başkası gitsin, denmiştir herhalde.

...Dalmıştım, zamanda yolculuğa. Kasım Gülek'in sesi beni kendime getirdi.

- Başlangıçta Atatürk'ün mirası, hem de güzel koşturur diye, Paşa benimle ilgilendi. Bayındırlık Bakanlığına getirdi. İlgisi soğudu. Amerika'da gördüğüm makineli yola geçmiştim; daha önce kazma kürek kullanılıyordu. (İlk karayolları kanunu onun zamanında çıkmıştır.)

- Sonra ne oldu?

- Sonra seçimi kaybettik.

Evet, anımsıyorum! İnönü CHP Kurultayını ertelemişti, seçim zaferi kurultayı olsun diye. Kurultayda herkes kızgındı. Suçlu arıyordu. İktidarın elden gitmesini büyük felâket sayıyordu.

"Parti artık bitti" diye düşünenler çoktu. Kilit vurmağa hazır olanlar da vardı.

Nihat Erim, Şemsettin Günaltay, Cavit Oral konuşmuşlardı. Vızıltıydı söyledikleri.

Bir parantez açıp, Nihat Erim'in büyük kariyerine nasıl salındığını anlatmak isterim. Erim'in Feyzioğlu'yla müşterek bir yanı vardı. İkisi de İnönü'nün bir parmak oynatmasıyla büyükler kafilesine katılmışlardı.

Nihat Erim daha zekiydi. Zekiydi düpedüz. Mutlu bir aile hayatı sürüyordu. Öyle tren filan kaçırmazdı Feyzioğlu gibi. Dikkat edin, hep yanlış ata oynamıştır sonuncusu!

Devlet Hukuku kürsüsünde doçentti, değil mi?

Zeki dedimse, coşan taşan cömert zekâdan söz etmiyorum!

O zamanlar baştakiler, Atatürk'ün geleneklerini sürdürmeğe çalışıyorlardı. Atatürk konservatuvarlara, okullara, üniversitelere sürpriz ziyaretler yapardı, teşvik için.

Uzun yıllar İnönü de aynı şeyi yaptı. Tabii, o karizmatik havayı beraberinde taşımadan.

Günlerden bir gün, bu sürpriz ziyaretlerin birinde İnönü, Hukuk Fakültesinde Nihat Erim'in dersine daldı. Kimsenin Erim'e haber salmağa vakti olmamıştı. Zaten gereksizdi.

Nihat Erim, öğrencilere günlük bir konuyu anlatmaktaydı. İnönü girince, Lozan sulhüne daldı, ballandıra ha ballandıra Lozan'ı anlattı.

Kim, "Mutlu bir rastlantıydı" diye iddia ederse, inanmayın derim.

Hiç kınamıyorum Nihat Erim'i. Ben olsam yerinde, tam tersini yapardım. Gerçekten Lozan'ın içine dalmışsam bile, karşımda İnönü'yü görsem vazgeçerdim. Ama hırslı, zeki bir insanın "havaya göre" kımıldanma&mı kınamak hakkını kendimde görmüyorum.

Şişirilmiş ünlere karşı da, hoşgörüm sonsuz. Kendi kendilerini şişirmemişler ki; sadece pompayı başkalarının eline vermişler.

Nihat Erim'e bir zamanlar bütün dünyanın erdemleri yüklendi. Başta, "fevkalâde dil bilir" geliyordu. Galatasaraylıydı; neden İngilizcesi fevkalâde olsun? Fransızcası bile ancak iyiceydi. Bu, kusur da değildi.

Yalnız, çok şişirilmiş yerel ünler, dünya pazarlarında pek sökmüyor. Kasım Gülek devam ediyordu :

"Ben Kuzey Atlantik Asamblesi başkam seçilince, herkes gözünü açtı. Makbul adam olmaktan çıktım. CHP'de, genel başkan ve genel sekreter seçimi yapılacaktı. İnönü'nün adayı Nihat Erim'di. Onu almış locasına oturtmuştu, 'benim adayım' diye.

"Gereken kulisten sonra 'beni seçin' dedim. '50 seçimlerinden sonraki Temmuz veya Ağustos ayıydı. Beni seçtiler. İsmet İnönü'nün emrine, yıllardan beri ilk kez karşı gelinmişti. İnönü'ye karşı genel sekreter seçilmiş olduğum için çok başarı göstermek zorundaydım. İlk konuşmam şöyle oldu: "Bu seçimi biz halktan uzak kaldığımız için kaybettik. Bu partiyi yeniden Halk Partisi yapacağız. Milletin ayağına gideceğiz."

"Yeni bir çığır açılmıştı, parti için politikada."

Demokrat Parti, 14 Mayıs günü, kendi liderlerinin hiç beklemedikleri büyük bir yengi elde etmişti. Dört yıl sonra da CHPyi silecek süpürecekti, Meclis'te otuz sandalyeye düşürerek.

CHP, halktaki eğilimi, hıncı, kini hiç mi görmüyordu?

Prestiji, kendi gözünde hiç mi sarsılmamıştı?

DP, "evcek" seferber olmuştu. Kızılay'da, Bayar'm kızı Nilüfer Gürsoy, "prensibe atın, prensibe atın" diye, o "yeter söz milletindir"li beyannameleri dağıtıyordu.

Baskı öyküleri kulaktan kulağa değil artık, bangır bangır anlatılıyordu.

13 mayıs akşamı, benim bulunduğum semt, Kızılay, uyumadı. Öbür semtler de uyumamalıydı. Halkı bu kadar coşmuş görmemiştim; sonradan da görmedim... O bağıran, çağıran, alkışlayan kalabalıklardan söz etmiyorum. Rüzgârı başkaydı insanların. Belleri doğrulmuştu. Özgür birer meşaleydiler sanki!

Bir çığ düşmeğe hazırdı, tıpkı Polonya'da gördüğüm büyük çığlar gibi, önlerinde ne varsa silip süpüren!

CHP'deki kırmızı güçler, mavi güçler haritası kaldırılınca, üşümüştür duvar.

...Ve Demokrat Parti bu havada iktidara geldi.

"Türkiyeyi dolaşıyordum. İsmet Paşa o zaman bana dokunmadı."

...İsmet Paşa dokunmadı ona; o işi demokrasi, demokrasi diye "yeter"ler çeken DP, hemencecik üstüne aldı. Gelenekler çabuk ölmez!

"Benim dolaşmamdan rahatsız oldular. Hâlâ iktidarı aldıklarına inanamıyorlardı."

CHP de iktidarın elden gittiğine... Hele hanımlar! Hep bir karabasandan birdenbire uyanıp, dünyayı değişmemiş göreceklerini sandılar, tam iki yıl.

Ama gerçek, donuk, katı, acımasız, dikilmişti karşılarına.

- Engelleyin, diye uçuşmuştu komutlar sağa sola. Ne cesaretti bu! Bu adam neden böyle rahat gezebiliyordu?

Güçlük çıkaran valilerin başında Kemal Hadimli geliyordu.

- Kuzum, Fahrettin Kerim Gökay ne yapıyordu?

"Yeni iktidarla... iyi geçiniyordu!'

"Bayar idare etmeğe çalıştı. Babamın, İttihat ve Terakki'den dostuydu."

Hiç sanmam! Celâl Bayar, ortaya çıkmadan da ipleri elinde tutacak kadar zekiydi.

"158 kez mahkemeye verildim. Birkaç kez tevkif edildim. Polise kalabalıkları dağıtması için emir verildi. Birgün, beni Sinop'tan aldılar ve duraksız İstanbul'a götürdüler, yemeksiz, içmeksiz Paşakapısı'na. Bir koğuşa yatırıldım. Yanımdaki yatakta karısını öldüren birisi yatıyordu! Pişmandı!"

...Ve İsmet Paşa bir gün çıkacak, "ya o, ya ben" diyecekti.

Kasım Gülek de çıkacak "Hem o, hem ben" diyecekti. "O tarihin getirdiği insandır, bense halkım."

Partiden ihraç edilecekti. Sonradan tekrar dönecekti; bir iki yıl kalıp, Ortanın Solu akımından sonra, istifa edecekti...

"Ecevit'i 57'de partiye ben tanıttım. Taze kan zerketmek için. Ben çok tedbirli adamım ama, en çelikten zırhtan bile içeriye girebiliyordu o!"

(Herhalde benim çeliğime başka türlü su verilmiş!)

Gülek devam etti :

"Demokrat Parti'yle bağlarm kopmasında İsmet Paşa'nın da dahli var. CHP kaybetmişti. İsmet Paşa belki kendisini değişmez başkan görüyordu. Olmadığını görünce, düş kırıklığına uğramıştı. O esnada, Kore Savaşı çıkmıştı. Olay büyük önem taşıyordu elbette (1950).

"- İktidarla istişare etmek gerek, deyince...

"- Ben bunlarla konuşmam, demişti."

Bunu ilk kez duyuyordum!

İnönü sonradan, yeni iktidara karşı kendini yenecekti...

Ama yara henüz çok tazeydi. Unutmıyalım: seçime karşın iktidarı vermeme fikrine hiç itibar göstermedi! Onun yerinde olsam... demek kolay. Ne yapacağım insan kestiremez! O, bu sınavı verdi; biz vermedik. Lâk lâk lâk konuşuyoruz.

Vatandaş ne yapsmdı? Biri "ben bunlarla görüşmem" derse; öbürü de, "ben kendime sabık başbakan dedirtmem" diye eklerse...

Çalkalanıyordu ülke!

"Demokrat Partinin eline büyük nimet geçmişti. Hazırlığı yoktu. Tecrübesi yoktu, sığınağı vardı başlangıçta: Halk!

"Dünyadan, çoğu pek fazla haberli değildi. Menderes, ‘kitabîlerle alay ederdi.

"Bir gün, Yunan kral ve kraliçesi gelmişti Ankara’ya. Saray Nâzın arkadaşımdı. Bizim suarelere çağrılmadım. Onlarınkine çağrılınca, arkadaşım beni kral ve kraliçeye takdim etti. Müzik başlamıştı. Kraliçeyi dansa kaldırdım. Herkes afalladı. Resepsiyonun sonunda, Menderes sırtımı sıvazlıyarak :

"- Yaman adamsın, dedi... Senin yerin aramızdaydı. Sen başka yerlerde dolaşmayı seçtin..."

Bugün de eminim, eski arkadaşı Rockefeller ona sabah kahvaltısına varınca, bir takım insanlar ayni şaşkınlık ve gıpta hissini duymuşlardır.

İnsanın arkadaşları olur, kraldan da, gedadan da...

Yalnız "makama bağlı" arkadaşlıkları olanın hali, çok acıklıdır.

"KÖYDEN İNDİM ŞEHİRE"

Bir günlük mutluluk bazen bir ömre değer, ama yüz ömre değil. Demokrat Partinin ezici zaferinden sonra, sokaktaki hammalm bile gözü "bey gibi" parlamıştı. Öyle parıltılar kısa sürüyor!

Onun oyuyla, muhalefet iktidara gelmişti. Mutluluk, hayatın akışıyla uçtu, gitti!

Parlamento, II'nci Meclis'teydi, Ankara Palasın tam karşısında. Toplantı salonunun küçük balkonunda, basına ayrı yer yoktu da, bir-iki sıraya, yer buldukça ilişiyordu.

Balkon kalabalık oluyordu, hele Adnan beyin, helen maraton-konuşmacıların söz aldığı günler.

Başyazarlar gene rağbetteydi ama o kadar saltanatlı değillerdi. Hiçbiri, örneğin, Ankara Palas Yönetim Kurulunda değildi!

Ömürlerinde, tek satır yazı yazmamış patronlar da artık, Yeni Sabah'm sahibi Kılıçlıoğlu gibi, favör arenasına gireceklerdi, sırmalı giysili torero edasıyla.

Gerilere dönüp, kendi hayatımın akışını da anlatacağım ama, kendimi değil, gözlediklerimi yazmak geliyor içimden. Hep oîaylarm kraterinde yaşadım.

Demokrat Partililerin hanımları da sık sık Meclise geliyorlardı, kocalarını veed içinde dinlemeğe. Kocalar da, arasıra, boyunlarını uzatıyorlardı yukarılara, "nice büyük adam olduğumu görüyorsun ya" dercesine.

O gün, gelen bir bakan hanımıydı. Görevliler yer yarattılar; bir gazeteciyi (direniyordu) tartaklıyarak. Dışardaki havadan nefes çekmeğe götürdüler. Direnecek ne vardı? Süslü süslü, edalı edalı hanım görmedi bu üstün manevrayı. Şöyle bir kaide oynattı, buhurdan sallar gibi, parfüm kokuları saçarak, ve koltuğuna ebediyete yerleşir gibi yerleşti.

Baştacı basının, demek, tek durmazsa, umacağı-bulacağı buydu.

Temel kurallar neden değiş sindi?

E, hani, seçim kazanılıncaya kadar, zavallı jandarma ve tahsildarın

bunca sırtından geçinilmiş ti?

Seçim kazanılmıştı ya!

Balayı bitmişti. Fireyi ben bu kadar çabuk beklemiyordum, nice düşsüz olsam!

Otuz-otuz iki yaşlarındaydım. Kendimi, Tevrat kadar yaşlı sayıyordum.

Kabinenin üçte birini tanıyordum : Fatin Zorlu amcamın yakınıydı. Amcama çok vefa göstermişti. Samed Ağaoğlu, çok sevdiğim Süreyya Ağaoğlunun kardeşiydi. Namık Gedik... yeniydi, bizler için; doktor Mükerrem Sarol da öyle. Hasan Polatkan'ı yeni duymuştuk. (Özal Kabinesi için de öyle olmadı mı? "Bunlar da kim" demedik mi?)

O zamanlar büyücek bir kasaba hayatı yaşıyorduk, bakkalıyla, çakkalıyla, doktoruyla; erken öten horozu da biliyorduk, yatalak kaynanayı da. Birbirimizin içindeydik.

Sloganlar geziniyordu ortalarda : "Küçük Amerika olacağız" gibi, insanı zıtlandıran.

- Efendim, refah bakımından, refah... Mısır koçanı kemire kemire, olanca haşlanmışlığıyla, beyinler mi sulanmıştı ne? Amerika'nın "büyüğü," bize, n. Dünya Savaşı'nın ürün artıklarını pompalamaktaydı. Yalnız bize değil, kendisini "merkez"i saydığı bütün "periferi"ye. Marshall yardımı, diye yorumluyorduk. Marshall yardımını fazla büyütmedik mi? Gökten bize daha çok düşsün diye fazla çaba harcamadık mı? Sonradan elimiz ayağımız bağlanmadı mı?

Bıçkın ekonomistlerimiz, bıçkın politikacılarımız, dünya bıçkınlarıyla pazarlık masasına oturduklarında, gözleri çabuk boyanmadı mı? Büyük dostumuz da, bolluk koşullarında görünürde garanti istemiyecek kadar büyük ağa, ürün artıklarını her tarafa pompalayıp, kendini her tarafta güvene almadı mı?

Yeni bir dünya düzeninin kurulduğundan, bizim "muzaffer silâhşörler" habersiz görünüyorlardı. Kendi dünyaları kendilerine yetiyordu.

Fatin Zorlu'ya bir gün :

- Yahu, ekonomi bir bilim dalıdır, öyle değil mi? diye sormuştum. Girdi ve çıktılarımızı net bir biçimde ortaya koymak isabetli olmaz mı?

- "Sen işine baksana, olmuştu yanıtı.

"İşine bak"mış. Bakıyordum.

Hedefsiz, gelişigüzel, ölü yaprak gibi, rüzgârların önüne katılmış, plân mı pilâv mı diye gürliyenlerin arasında, güç nefes almamak için çaba harcamalıydı.

Bir kısacık ömrü bile biçimlendirmek gerekiyordu. Yazmağa, çizmeğe, içimde hayata karşı bir kıpırtı uyandırmağa çalışıyordum. Hiçbir hırsım yoktu: Tok doğmuştum.

Yalnız yaptığım psikolojik aşama büyüktü :

"Hayat bu mu, bu kadar mı" diyeceğime, "hayatı yaşanacak şekle sokmalıyım" diye düşünüyordum.

CHP'liler feryatlanıyordu : "Altınlarımız bitti, dövizlerimiz eridi" diye. Bir sürü şey kurduktan sonra, aşağı yukarı kendi yağımızla kavrularak, sarı liralarla bir ton borcunu ödemişti Osmanlıdan kalma, İsmet Paşa. Savaş görmüştü. Beğensek de, beğenmesek de, kendine göre bir çizgisi olmuştu.

Plan yerine pilâv istiyenleri de ciddiye almak olanaksızdı. İnsan, gelecekten korkuyordu.

(Plânlamaya ne zaman önem verildi? Plânlama teşkilâtı ne zaman kuruldu ki? Uhuuu... Altmışlarda.)

Bizim ağaların toplumun strüktürü ile yakından ilişkileri yoktu.

(Plânlama dedim de... Orada çalışmış olan nice eleman tanıdım. Zekilerine de tosladım ama, bir-ikisi dışında -ki bu istisnalardan biri Ergenekön'du- politik grupların atadıkları adamlardı en nihayet.)

Ülkenin tarihî süreç içinde, ciddî bir envanteri ortaya konmamıştı ki, gelecekte perspektif belirebilsin. Sadece bir takım hedefler saptanmıştır, o kadar. Plan felsefesi mi? Hak getire...)

Demokrat Parti yöneticilerinin önde gidenleri, benim şurada söylediğim amiyâne sözlerden ilerisini söylediler mi? Yooo! Hiçbiri bilimsel düşünceyle al takke ver külâh olmadığı için... Amerikanın şeytan ekonomistlerine kanmaları kolay oldu herhalde.

Ve Amerika, Demokrat Parti iktidara gelince, "işte", dedi özüne, "ideal partnerim." "Yirmi yıl sonra Türkiye küçük Amerika olacak" avazeleri

dinmedi.

- Niye olsun?

- Refaaah, refaaah bakımından... Sen işine bak.

Kore savaşı bittikten sonra da, az mı süt tozu sıralandı bakkallarda? Az mı beyaz pembe janbonlar... Az mı ananas kompostoları?)

Bir sürü operasyon, negosiyasyon daha oldu...

CHP katılmadı DP'nin görüşlerine ama, herhangi bir dış politika çizgisini de öne sürmedi.

Biliyorsunuz, dış sorunlarda, boğazlaşma bırakılır ve bir tahtaya dizilinirdi : "Dış meselelerde muhalefet iktidarın yanıbaşmdadır."

Daha bitmedi: "Geçmiş iktidarların doğrultusunda, ve gelecek iktidarların doğrultusundayız." Eeee, dış politika nâzik konuydu, muhalefet götürmez! Alnının ortasına kurşun yer gibi hain damgası yemek kolaydı!

"Kara saban yerine traktör... Kara saban yerine traktööör... Kara sabanı yendik..."

Ve Türkiye dünya pazarlarına açılmıştı... Yıllar sonra da televizyon ve buzdolabı diye feryadlanacaklardı. Formasyon, kültür falan değil...

Ülke, tarımsal ürün ihracında uzmanlaşmaya saptı. Yalnız, ülkeye liberal ticaret politikası pompalanmasından falan değil ...DP'nin bir kismı, tarımsal kökenden geliyordu. Sonra, bunu hiç hafife almayın : Çiftliğini, gelenek üzre kendi yönetmese bile, Menderes çiftçiydi. Bir de spor federasyonu başkanıydı... Tarım ve futbolun gelişmesinin nedenlerine bunu da katmalı...

- O kadar hafif olma.

- Değilim. Sadece, iyi ki boğa güreşçisi değildi, diye şükrettiğim oldu bazı bazı!

Ne sorsam bana :

- Sen işine bak, diyordu herkes!

Uzun bir çekingenlik devrinden sonra, üzerinden baskı kalkınca, bir pervâsızlık aşamasına girecekti yeni iktidar. İçinde ılımlı, vicdan muhasebesi yapan, kendilerini düzelten insanlar yok muydu? Vardı...

ama sesleri boğuluyordu genel uğultuda.

Türkiye ihracata açılmış... İthalata daha bağlı olmuştu. Yalnız pembe jambonlar değildi ithal edilen, veya Guigoz süt tozu... Lâklar (oje diyoruz nedense) renk renkti... O derece serbest bırakılan ithalattan kâr edenlerin geliri de, çangıl çungula yatınlıyordu. Hele Fransız parfümleri... görgü dağıtıyordu, görgü! Buralarda lüks vergisi olmadığı için Fransa'dan daha ucuzdu; istersen burdan al, orada sat! Endüstri filân, engebeli işlerdi. İnsan faktörüyle uğraşmak gerekiyordu. Çangıl çungul, başkaydı!

Bilinçli miydiler Demokrat Partililer, politikalarında? Kısa vade için belki evet. Uzun vade... Irgalamıyordu onları.

Girdi bolluğu, tarımsal destek, o gün için geçerliydi. CHP gitgide silinmişti. Uzun vadenin çıkmazları neden akıllarına gelsindi ki "yeni"lerin? A vrupa henüz yaralarmı sarmamıştı. Tarım ürünlerine gereksinimi vardı. Kore Savaşı patlamıştı. Günlük politika ağır basıyordu : "Meydanın fenerini emmioğlundan daha iyi ben yakarım..."

Kendi kazanlarında politika kaynatıyorlardı. İktidara gelince bu alanlarda ne yapacaklarını bilmiyorlardı. İsmet Paşa onlara izin vermişti, muhalefet ediyorlardı. (İktidardayken de!)

İsmet Paşa eğer onlara sorsaydı, o kadar feryatlanırken:

- Peki ne yapalım kardeşim ekonomik akında?.. Ne diyeceklerini çok merak ediyorum. Bugün de muhalefet edenlerin diyeceklerini çok merak ettiğim gibi!

On yılda işte :

"Köyden indim şehire,

"Şaşırdım birdenbire"den başlamışlardı; "şu dağları ben yarattım, öbürleri de zaten dedelerimden kalmaydı" diye bitirdiler.

Üç temel atacaklarına, üç cadde yıkmak daha cafcaflı geliyordu, ve daha kolay, ve daha "Allah razı olsunlar" çekilen.

Avrupa'da taş üstüne taş kalmamıştı bazı yerlerde, ama birşey vardı: fikir birikimi.

Bizimkiler iktidara gelince, dünyayla temasa ancak ancak geldiler, o dünyayı düşünmek için vakit gerekiyordu!

Avrupa artık yaralarını sarmıştı. Kore Savaşı bitmişti. Ürün artıp, girdi eksilince, ne düşündüler? Ne yaptıklarını değil, işlerin sapa sardığını kavradılar. Nedenini niçinini aramadılar. Rezervlerin tükendiğini, altının eridiğini, kısa vâdeli yüksek faizli dış borçların ne kadar zorluk getirdiğini gördüler. Lüks eşya ithalinin sakıncalarını gördüler. Suçu, muhalefetin şiddetli muhalefetinde buldular. Bir türlü iktidar olamadıklarım söyledim; muhalefete kıyasıya muhalefet ettiler!

Dış borç yükünü ülke taşımağa başlamıştı. En bolluk devrinden, en pembe dönemden sonra, Türkiye'nin ödemeler dengesi altüst olmuştu.

Sonra işte... istikrar uygulamasına gidilecekti. Devalüasyona gidilecekti. Ekonomi daralacaktı. Demokrat Partinin iktidarı noktalanacaktı...

Şu son otuz yıla göz attığımızda, ekonomik gelişme bakımından üç önemli devir görürüz...

Menderes devri en geriydi. Menderes'in bir ayağı çiflikteydi, bir ayağı politikada. Onun devri, özel sektör burjuvazisinin en geri aşama&ydı. Teknokratik deneyimi yoktu. Eğitimi "alaküllihal"di.

Popülist ağız kullanıp, bir millî iktisat politikası düşünemezdi. Ekonomikman, çök daha büyümser bir Türkiye'nin kafasında yer alabileceğine, bütün santimantal iyi niyetine karşın, inanmak zor.

Dışarıya tam teslimiyeti, düşünmüş müdür? Kesin olarak hayır. Amerika önceden onu yetiştirmemişti, yetiştiremezdi... Ona sonradan sahip çıkmıştı, kendine göre, sonradan!

Sınırsız dışa açılmanın bedelini ödiyebileceğimize inanmış mıdır?

Ya mucize beklemiş, hiç düşünmemiştir veya!

Genç dostlarımdan Halil Berktay, Aziz Nesin'den söz ederken şunu söylemiştir bana :

"O devrin Amerikancılaşmasını en iyi karikatürize eden, o olmuştur. Öyle bir damar yakalamıştır kiii..."

Evet, Aziz Nesin'i Aziz Nesin yapan, o devirde yazdıklarıdır. O damardır, bizim damarımızı kurutmağa başlıyan!

Bir de, bizde her şey tepki üzredir, ekonomi bile... İsmet Paşanın dar, kendi yağıyla kavrulma erdeminden, geniş liberasyona zıplandı. Belki İsmet Paşa (olamazdı ya), liberasyon taraftarı olsaydı, Demokratlar

tersinin savunucusu olurlardı.

...Paşa..."Muhalefet... herşeye muhalefet" diye taktik vermişti. Ama kendi de, daha yeni statüde yerine oturmamıştı. Belli oluyordu Mecliste. Evlât azarlar gibi konuşmasını sürdürüyordu. Zamanın başbakanına "Adnan" ve "Sen" diyordu. "Ben kendilerine paşa hazretleri diyorum... ben başbakanım" diye sert tepkisini Menderes'in üzerine çekti.

O günden sonra vazgeçti, kuşkusuz ona hak vererek!

Kavga kızışınca, stil külhanîleşecekti. Menderes'inki değil, çevresininki.

Bir gün, Meclis'te :

"Neymiş kuvvetin? Hani orduların, topların tüfeklerin?" diye çatacaktı biri, birşey söylediğini sanarak. Kaba kaba alkışlanacaktı.

İnönü, umur görmüş ve savaş görmüş adamdı, bir raundun galiplerine :

- Lan... o ordular, sen yaşıyasm diye, savaş meydanlarında can verdiler; o toplar, ülke için kullanıla kullanıla eridi, demedi!

Tanrı bilir ya... İnönü'nün dünyası bana'nice uzaktı. Fakat isyan kabardı içimin derinliklerinde o gün. Bu isyanımın bağırdan bağıra athyacağmı biliyordum...

Bütün kusurlarına karşm, bu kadar büyük bir geçmişten gelen insanı, çelik çomak oymyan bebelere veya kahve delikanlılarına, kimse terkedemezdi.

ÇALIŞMAYA BAŞLIYORUM

- Git, seni bekliyor, dedi amcam, Basın-Yayın Genel Müdürü Ahmet Şükrü Esmer'le konuştuktan sonra, telefonla.

Dışişlerinin eski yapısına, amcamın makamına vardığımda, çok şaşmış ve endişelenmişti. Böyle bir ziyareti ilk kez yapıyordum.

Sesini çıkarmadan konuşmamı bekledi :

- Çalışmak istiyorum. Çocuk ilkokulunu bitirir bitirmez ayrılmayı düşünüyorum, demiştim.

Basın-Yayın Genel Müdürlüğü, o zamanlar Dışkapı'daydı. Yer yer başka şubeleri de vardı.

Şükrü Esmer'in kapısında beklerken, sonradan eşim olacak Şerif Arzık da Yunanistan'dan dönmüş ve "geldim" demeğe varmıştı genel müdüre.

Mübadele Komisyonundayken amcamın yanında çalışırdı. Uzun boyunu, sessizliğini anımsıyordum. Amcamdan kaç kez işitmiştim :

- Şerif'in sesini yükselttiğini kimse duymamıştır.

Bonjurlaştık o kadar.

Ahmet Şükrü Esmer'in yanına giriyordum.

Gözlüklü, soluk ve ciddiydi. Titiz bir hanımm denetiminden çıktığı belliydi. Karısı Finlandiya'lıydı. Sempati doğuran adam değildi ama coşan taşan yetenekleri olmadığı halde dürüst bir tarafı vardı ve muntazam çalışırdı. Muntazam çalışıyor dediğim, makalesini muntazam yazmasıydı.

"Dil biliyor" diye överlerdi. Bu dil bilmek, yıllar yılı hep hayranlık ve kompleks yaratırdı çevrede. O bilinen dil de, ne attı, ne deve. Orta karardı.

Bilmem bugün hâlâ böyle gösteriler yapılıyor mu, köyde kentte? O zaman âdetti. Evin çocuğu, Fransız okulunun üçüncü sınıfına mı gidiyor, hemen çağırır, "ablayla" (veya "teyzeyle") "Fransızca konuş da görsünler" derlerdi. Nadide bir yemek ikram eder gibi! Do-re-mi-fa-sol tıkırdatan bebeye : "Hadi piyano çal da görsünler" diye ısrar ederlerdi.

Ben her alanda, ne "doremifasol"ler gördüm bilseniz. Bıyıklı sakallı adamların da doremifasolünü. Onlar bir de lâ-si-do diye ekliyorlardı.

Ahmet Şükrü Esmer, üstelik, hem dil biliyor hem eli kalem tutuyordu. Herşeyi bileceğini düşünüyordu çevre.

"Üstat" diye herkes dize geliyordu, böylelerinin önünde.

Bir özelliği daha vardı : Çok az konuşuyordu. Belki konuşacak fazla bir şeyi yoktu. Az konuşan adam geçerli olduğu için belki de "Aman kendimi sıkı tutayım da az konuşayım" diye de düşünmüş olabilirdi.

Yalnız bu makamdaki adamlar o devirde, toprak Menemen testileri gibi, birbirlerine benzemiyorlardı. Kişilikleri vardı. Karıları da birbirlerine benzemiyorlardı. İlle de ille astraganlara (siyah) sarmalanmış değillerdi. (O, sonraki kuşak.)

Ahmet Şükrü Esmer, Mustafa Kemal devrinden kalmaydı. Bu toprağı biliyordu. En ufak bir sahtekârlıkla ilgisi yoktu. İsmi iyi kötü bir imaj doğuruyordu kafalarda, boşluk değil!

Benim girdiğimde Basın-Yayın kuruluşunun bir mütevazi ve durgun tarafı vardı. Bir devir geldi, son derece iddialandı ve karıştı. Gene bir devir geldi, yatıştı.

O karışık devirde dışardan bir ekip gelir ve kilit noktalarına oturur, içerden aynı ekibin öbür yarısı dışarıya giderdi. İki yıl sonra gene aynı ekip dışarıya. Yıllar yılı bu trafik sürdü. Sanki iç-dış trafiği önemliydi sadece.

Mesafeliydi daire müdürleriyle, Ahmet Şükrü Esmer.

- Size mümkün olduğu kadar çok para vermek için ne yapalım, dedi, gözlüklerini çakıştırarak.

Belki hakkımda fikir edinmek için bu soruyu sormuştu.

- Öyle bir talebim yok!

- Sizi sınava tâbî tutalım mı?

- Tabii.

Beni çok basit bir sınava tabi tuttular, sonra da dehama şaştılar durdular. İki dilde çeviri, bir kompozisyon.

Konu şuydu :

"Ahlâk yolu çok dardır / Tetik bas önün yardır / Sakın hakkım var deme / Hak yok vazife vardır, demiş Ziya Gökalp. Bunu açıklayın."

Açıklanacak bir şey yoktu, bence. Ama madem ki istiyorlardı, ben de sayfalar döşedim.

Sınavdan bir-iki gün sonra, Ahmet Şükrü Esmer çağırdı. Gözünde takdirkâr bir parıltı vardı.

- Sınavınız çok iyi geçmiş. Çok iyi dil biliyorsunuz. Sizi radyoya Cevat Memduh Altar'm yanına verelim.

- Nasıl isterseniz!

Bugünkü radyo binası, gene o zamanın radyo binasıydı. Cevat Memduh Altar'ın yanındaki odadaydım. Çok nazikti. Polonyalı erkekler gibi el öpüyordu. Şişmanca, çok esmer ve adalesizdi. Bana koca cüssesiyle icabında iğne deliğinden geçebilir gibi geliyordu. Kara gözlerinin etrafı kömürlüydü. İnce, siyaha kaçan pembe dudakları vardı, gülücük ve öpücük arasında sallantılı. Ona ulaşamadım. 0 bize, zaten ulaşmıyordu. Yalnız zekiydi. Zekasını perdelemeyi biliyordu.

Hayatta patensiz patinaj yapar gibi kayıyordu. Radyo müdürlüğünden sonra Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğüne kaydı. Sonra da Devlet Tiyatrosu ve Operası Genel Müdürlüğüne. Bir müşterek tarafı vardı, kiminle, biliyor musunuz? Munis Faik Ozansoy'la. Munis Faik Ozansoy daha çocuksuydu. İkisi de, biri sarışın biri esmer, büyük azimle güzel sanatlar denizinde yüzüyorlardı; köpek balıkları bile onlara zarar veremezdi.

İkisi de bir büyük mevkiden öbür büyük mevkiye kanatlanıp durdular.

Munis Faik merhum... Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği mi? O düşünüldü. Çok sonradan, Başbakanlık Müsteşarlığı mı? Gene o düşünüldü.

"Dil biliyor" denirdi gene.

Herhalde Cevat Memduh Altar daha becerikliydi ki, "dil biliyor" dedirtmeden... hiç gadre uğramadı. Tanrı ona "yürü ya kulum" demişti.

Munis Faik bana ilgi gösterdi. Beni kendi entellektüel çevresinden sayıyordu. Kendisi şiir yazardı. "Yakarış" falan diye. Hevesli ve ebedî bir buluğ çağının ürünleriydi. Bizde şairlik kolay!

Bunlar çok sonra oldu ama, unutmıyayım diye anlatıyorum, bu "dil bilir"liğin başımıza getirdiklerini...

De Gaulle İstanbul'a geldiğinde, bir Boğaz gezisi yaptırmışlar. Munis Faik Ozansoy da berabermiş. Herkes hakkında, De Gaulle'ün bir kırıntı bilgisi varmış. Vermişler. Munis Faik Ozansoy hakmda da, kendisi için en parlak performans saydığını öne sürmüşler : Andromaque'm Türkçeye çevirisi!

Oysa... tamamen şiiriyetini yitirmiş ve Racine'i hüngür hüngür ağlatacak bir çeviriydi, Karagöz-Hacivat stilinde "Heyhaat"larla dolu! Heyhaaat... Tekne, nazlı nazlı yol alıyormış Boğazın iki kıyısının arasında...

- On m'a appris que vous avez traduit Andromaque, diye uzun boyunu eğmiş De Gaulle. Ça devait etre tres difficile... (Andromaque'ı çevirdiğinizi öğrendim. Çok çetin bir iş başarmışsınız.)

Munis Faik Ozansoy'un yüreği ve belleği, Galatasaray'da olduğu yıllara hoplamış ve başlamış, kadıncağızın (Andromaque), acıklı bir tiradını gümbür gümbür söylemeğe : "Hektor'u nasıl unutayım ben?"

Mizah sahibi De Gaulle'in ne düşündüğünü bilmek istemem, bu yukarda sözünü ettiğim "do-re-mi-fa-sol"ün önünde...

- Şimdi, anladım, diye vücuduna göre küçük başını sallamış. Şimdi, başardığınızı anladım...

Tekne, gene zarif zarif yol alırmış... De Gaulle büyük aktördü, en iyi anlamında.

Biri kulağına fısıldamış olacak:

- Hisarların önünden geçiyoruz.

O da hemen dramatik bir jestle, bir:

"Voilâ l'histoire" çekmiş.

(Tarih burada yatıyor.)

Munis Faik heyecanla bana, hayatının büyük günlerinden birini yaşamıştı, bunları kendisi anlatmıştı. Ne filimdi, ne!

Tarih ister yata, ister ayakta dura, De Gaulle'ün gözünde gözlük yokmuş, sordum öğrendim... Olmayınca da, yatanım da, ayakta duranını da göremezdi: gözleri bozuktu fena halde!

Makamında onu ziyaret eder, tiradlar okuturdum. (Üç kez yaptım bunu, fazla değil!)

- Beni rahatsız etmesinler, diye de talimat verirdi.

Bu "dil bilir"lik, bilmemezlik kadar felâket olmuştur bizim için. Şimdi, dönelim Cevat Memduh Altar'a... O da müziği seçmişti. Kuşkusuz da anlardı. Bana, Fransızcasmı düzelteyim diye, Polonya'da verdiği veya vereceği, Şopen üzre konferansı verdi... Düzelttim ama üzüldüm de... Şopen bir simgeydi Polonyalılar için. Yedisinden yetmişine kadar onu bilirlerdi ve Polonyalıların yarısı onu çalardı, kişisel yorumlarla. Genel kültür dışında, "Şopen kültürü" çoook çoook uç' taydı. Elimdeki metne gelince... TRT'deki Selçuk anıtlarının tarifine benziyordu. Üf be... însan hayatta kendinden memnun olmalı; büyük sorunları çözüyor böyle memnunluklar!

Gene do-re-mi-fa-sol karşıma çıkıyordu! Bu değer yargısı eksikliği - o da mutlu birşey, insan kendi dünyasında kaldıkça!

O kadar boş oturuyordum ki, o Şopen metnini bile arıyordum. Cevat Memduh Altar, Güzel Sanatların başına gitti; yerine Afif Obay adında, 'bir-iki çeviri yapmış o ünlü klâsikler serisi için, biri geldi. İddiasızdı. Boysuzdu. Yumuşaktı. Kendi çevirileriyle meşgul olup, bana gösteriyordu.

- Radyo ne oluyordu?

- Radyo bugüne kadar fena değildir... Nasıl, niye bilemem! Şükür tanrım, herkes televizyonla meşgul da, el atma zamanını kimse bulamıyor; bir yetenekli fakir akraba muamelesini görüyor radyo!

Ayşe Abla'yı kaçırtanlar, çocuk saatini pek dinlenir hale getiremiyorlardı. Şükrü Esmer'e, "ben yapayım" diye teklifte bulundum. Hemen kabul etti. Afif Obay da engel çıkarmadı. Uzun uzun çocuk programı hazırladım. Prova günü geldi, galiba Perşembe günü... ne müzisyen buldum karşımda, ne rejisör. Bir el onları ortadan yoketmişti sanki... Daha, süflî savaş nedir, hiç bilmiyordum... Ordan oraya deli danalar gibi koştum. Bana yardım edecekler, yoktular, yok, ortalarda!

Sonra, yaşlı bir kurda; yok, kurdu severim, başka türlü birşeye işte, benziyen biri çıktı:

- Bakalım ben kabul ettim mi, bana sordunuz mu, diye 'haşladı beni...

Ben bir haşlama oldum tepeden tırnağa kadar. Çıkar grupmanlarmm

çıkarlarına toslamıştım. Üstelik en büyük hatayı yapmıştım: "Ben para istemiyorum" demiştim... Enayi, şalgam, hıyar! Kendime, şükür, bunları demek serbest...

Müdür Afif Obay çok üzüldü, birşey yapamadı. Genel Müdüre ne dendi, bilemem. "Nimet hanım vazgeçti... biliyorsunuz, hanımlar kaprisli olur" gibi birşey demişlerdir. Amcamın arkadaşı olduğu için, "sol tandanslı" gibi bir öykü uy duramadılar, çenelerini ıslık ıslık çarpıtarak...

Ayşe Abla aklıma geldi, içim cızzz etti!

Ahmed Şükrü'den sonra, muntazam hatlı, muntazam taranmış, her iyi aileye damat istenebilecek, Hulusi Timur geldi. Bayındır ailesinden kız almıştı zaten. (Hasan Işık'la bacanak olurlar.)

Kısa sürdü onun devri. Bana bir gün:

- Silsile-i meratip var Nimet hanım, demek zorunda kaldı. Ne yapmıştım, unuttum.

- O ne biçim şey öyle, diye içtenlikle sordum.

Vazgeçti açıklamaktan...

Ondan sonra, Girit kökenli, Girit şiveli Halim Alyot genel müdür oldu. Şirindi. Tanıtmayla, turizmle (Turizm Dairesi de eklenmişti Basın-Yayın'a), pek ilgisi yoktu. Ama ham hum şaralop bırşeyler yaptı; bir kez çekilmeğe zorunlu bırakılmasına karşm tekrar döndü ve kendini bir bakıma, Meryem Ananın manevî oğlu hissetti.

Panaya Kapuli... Panaya Kapuli edebiyatını saldı. Meryem Ananın, Bülbül Dağındaki evi yani. Birşey îânse etmek için, bazen bir kartal olmak şart değil; bazen, göle çalman yoğurt tutar, konjonktürlere merdiven dayayıp. Aslında ger çekten bir turistik hedef olarak kullanılabilirdi bu fikir. Ama, ne alt yapı vardı ne üst... Ne yatak vardı, ne yorgan; Meryem Ananın evi vardı sadece. Birden herkes coştu taştı... Bütün dünya Hıristiyanlığının hacca gider gibi akacağını sandılar... Meryem Ana turizmi kurtaracaktı!

Ben bu seçimleri anlıyamıyorum. Belki başka alanda başarıya ulaşacak adamları, kontrendike ilâç gibi, neden bazı bünyelerin başına getirirlerdi? Adama da yazık olurdu, göreve de. Ama Voltaire'in, dediği gibi, dünya kurulalı, "II fallait un calculateur, ce fut un danseur qui l'obtint." (Hesap uzmanı gerekiyordu, bir dansörü seçtiler.)

Ne mi yapılırdı Basın-Yayın'da? Bir dergi övülürdü sabahtan akşama kadar : La Turquie Kemaliste... İsminden başka, ki çarpıcıydı ismi... içinde hiçbir şey yoktu. İki çini tabak, birkaç resim ve sade suya tirit birkaç yazı... "Ah onun gibi dergi bir daha gelmez" diye hayıflanırlardı.

Ne yapılırdı? Rusça bilmiyen adam (onu da ben keşfettim) Moskova Radyosunu dinlerdi... İnanılmaz ama gerçek! Ne yapılırdı daha? Kim bir işi yapamıyacaksa... o, o işin başına getirilir ve yapmamak için, bin tane dâhiyane neden bulurdu. Kasten getirildiğini de demiyorum. Her tarafta öyle miydi onu da bilmiyorum. Ama bir gizli mekanizma vardı, kendiliğinden işliyen... O, öyle getiriyordu.

"Bacasız endüstri... bacasız endüstri" deniyor, bir daha denmiyordu. Meryem Ana turizmi kurtaracaktı; turizm de bütün ekonomimizi.

Alyotis dedikleri Halim Alyot da kurtarıcıların başında geliyordu.

Ne tuhaf sloganlar atıldı ortaya, ne kaba :

"Turizm döviz getirir/Döviz refah getirir..."

Artık "refah"m ne getireceği söylenmiyordu.

Reklâmlar da ne komikti! Büyük büyük bankalarınkiler dahil!

Sinemalarda, filmlerden önce gösterilirdi:

"Parrraaa biriktir, paraaa biriktir" diye bed bir ses hâlâ kulaklarımda. Yangınlar, su baskmları görüntüleri... sonra bir kumbara. Ve bir bed ses: Paraaa biriktir, paraaa!

Daha devalüasyon olmamıştı!

Kumbarasız çocuk, bir uzvu eksik mi ne sayılıyordu ki, "al parayı, git, çukulata al" diyeceklerine... burnuna bir kumbara tıkıyorlardı, metalik ve soğuk. Çocuk, büyüklere yaranmak için attığında, kallavi :

- Aferin oğlum'lar çekiyorlardı.

Birçok alanda garip bir ilkellik egemendi. Tersini iddia eden varsa, o zamanları anımsamıyordur; doğmamıştır belki daha!

Malî yıl sonunda, Kuruluş, "hummalı bir faaliyete" geçerdi. Tonlarca broşür basardı, artık neye dairse... "Tahsisatı eritmek için." Bu yüzden ben tâ Van'lara, Göreme'lere, gidebildim, yanımda bir fotoğraf Hayri, (nerdedir acaba?) - ve bir şube müdürü Raşit bey (yaşıyor mu acaba?),

ve bir sürü "tourisme romance" dediğim ince ince kitaplar hazırladım.

Bir de, Türk Atasözleri... Turgut Zaim'e illüstre ettirdiler.

Panaya Kapuli'ye de, beklenen saldırı olmamıştı... Niye olsun?

Halim Alyot'un en çekindiği insan, Samed Ağaoğlu merhumdu. Başbakan Yardımcısıydı.

İnsanlar insanlara bağırmak hakkını görürlerdi kendilerinde... Koskoca bir genel müdürü bağıra çağıra azarlıyabiliyordu, onun hemen üstündeki.

Samed Ağaoğlu'nu tanıdığım için, bana "aman aramı yap" demişti Halim Alyot bir iki kez. Yapacak halim yoktu; ben bozuşmuştum, bambaşka nedenlerden.

Yeni iktidarın Başbakanlık Müsteşarı, Ahmed Salih Korur'du. Sonra dost olduk, bütün ailesiyle de...

"Anî teftiş"ler yapılırdı. Anî dedikleri, herkes trompet çalardı kulaklarımızda, "aman falanca geliyor... aman filanca geliyor" diye, daha teftiş eden makamını terketmeden. Herkes, önüne bir tepeleme dosya çekerdi, veya yazılmamaktan paslanmış lenduha gibi bir daktilo makinası.

Teftiş eden de, tanrısal tanrısal dolaşırdı boğazını temizleyerek, her katı. Bazen titriyerek yanıtlanan, damdan düşen ve kalkmıyan sorular sorardı, memurlara. Kuruluşun başmdakinin boyu ufalır, yeryüzünde vücudunun işgal ettiği santimetre sayısında azalma olurdu.

Ben radyodan ayrılmıştım çoktan, Dışkapı'da çalışıyordum... Ve Ahmed Salih Korur, yanında genel müdür, ondan sorira efendim, öne mi arkaya mı yürüyeceklerini şaşırmış birkaç tane müdür, aralarında eşim Şerif Arzık da olmak üzere (daha evli değildik), odaya daldılar. Daha önce, nasıl oldu bilmem, önüme tank gibi bir yazı makinası itmişlerdi ve bir tomar kâğıt. Şaşkın şaşkın bakınırken, bizim oda teftiş edilmişti.

Ne oldu ne bitti bilmiyorum... O tatlı Raşit beye, ki benimle beraber Anadolu yolculuğuna çıkacaktı, bağırmağa başladı "zaten hep böylesiniz" diye. Aslında, genel müdüre bağırıyordu, kendine de bağırıyordu, sesini duymak için, bir de Raşit beye.

- Çocukları var, diye düşünüyordum... Ay, nasıl tahammül ediyor...

Birden ayağa fırladım... Şerif Arzık omuzlarımdan bastırarak beni yerime oturttu. Fırtına geldiği gibi gitti, insanlarda acı bir boşluk bırakarak.

Bu, memuriyet statüsünde yoktu herhalde.

Uzun zaman sonra bunu anımsattım, Ahmed Salih Korur'a :

- Canım, dedi, genel müdüre kızmıştım... Gözümün önünde senin halin. Gözlerin fena çakıyordu. Sana birşey söyledim mi? Odadan çabuk çıkmayı yeğledim...

Nasıl insanlar kendilerinde bu hakları görebiliyorlardı, nasıl?

O gün, Hayri bey bile, çalışıyor gibi yapmıştı. Oysa :

- Bilmem kaç yıllık memurum, ömrümde iş yapmadım, diye övünürdü.

Ciddîyim... Kurumuş bir adamdı. Hep tırnaklarını keserdi karşımda, ve bir güzel törpülerdi. Törpülerdi ve bir güzel keserdi. Derece almasını, bilmiyorum kaçıncı dereceydi, törpülememişti bu faaliyeti.

Müdürler vardı... Bir ikisi yetenekliydi de, Mübin Manyasî gibi. Hırçındı çok... kendi kendisiyle kavgalaşan bir hali vardı, ama o da bütün gün oturuyordu. Tanıtma müdürü Halûk Göreli vardı, sonra Devlet Personel'e geçti. O, hayatımn en iyi işini yaptı; genel müdürün sekreteri Kıbrıslı genç bir kızla evlendi, başka hiçbir şey yapmadı. İstiyen de yoktu yapmasını. Turizm müdürü Selâhattin Çoruh, kendine göre çalışıyordu. Daha turizmin "t"si yokken... uzun uzun, yüzme havuzlarının nitelikleri hakkında bir yazı Türkçeye çevrildi. Demek tek eksik, yüzme havuzlarıydı. Sonra... Haberler Dairesinin başında, gelecekteki eşim Şerif Arzık bulunuyordu. O, sonradan, Anadolu Ajansı Genel Müdürlüğüne getirilecekti, Adnan Menderes tarafından.

Plân yoktu. Program yoktu. Turizm politikası yöktu... "Bacasız endüstri" vardı ya... "Turist döviz getirir"di ya... "Döviz de refah getirir"di ya... Ondan sonra sen sağ, ben selâmettik!

Sonraları... Bol bol takvim bastı Basın-Yayın. Bir ekip ikiye bölündü, o gitti o geldi, o gitti o geldi... feryad ede ede, "bizi tanımıyorlar" diye. Ve dışarda, yağ bal içinde, "yurt özlemi" çeke çeke!

En iyi anım, o turizm serisini yazmak için Anadolu'ya açılmamdır.

O zamanın Van'ı gözümün önünde! Dağ bayır dolaşmıştık. Geçilmez yerlerden geçmiştik ciple. Deli Hasso lâkaplı, bir yiğit şoförümüz

vardı. Van Valisi o zaman İlhan Engin'di. Beni havaalanına karşılamağa gelmişti. Yamma, tarih öğretmeni Dursun beyi katmıştı. Nereden geçiyorsak, ona telsizle haber veriliyordu. Kaymakamlar bizi dâvet ediyorlardı. Rahatlarını bozmamak için, artık, yüksek dağlardan kendimize yollar icat ediyordum. Deli Hasso, "Niagara şelâlesinden sür" dense, sürüyordu. Öğretmen Dursun'un yüreği ağzma gelmeliydi. Van gölünde büyük, öfkeli fırtınalar izledik gece yarısı. Hoşap Kalesinin zerafetine vardık. Beni Kız Enstitüsünde misafir ediyorlardı. Bir gün, o kadar geç dönmüştük ki... odamda ışık olduğunu gördüm. Vali, merakta maiyetiyle beni bekliyordu. Telsiz haberi almamıştı bütün gün. Hiç normal yoldan gitmemiştik ki...

Öğretmen Dursun'a çıkıştı :

- Hadi, hemşiremiz yolsuz izsiz yeklerden geçmeğe beis görmedi. Peki siz niye engellemediniz?

Hey Allahım!

Tanrıyı tanrıya şikâyet eden bir hali vardı, "beni neden böyle delilerle uğraştırıyorsun" der gibi. E, akıllıyla zaten uğraşılmaz...

- Aç mısınız, diye sordu.

- Değilim ama, bir işkembe çorbası olsa içerdim, diyecek oldum lâf olsun diye.

Sabaha karşı, koecaman bir kapta tüte tüte işkembe çorbası geldi. Üzüldüm. Lokantayı açtırmış ve emir vermişmiş... Eeee, daha CHP'nin Tandoğan geleneği, sürüyordu bütün Anadolu'da. Vali dediğin böyle olurdu. Aksırığı bile, vilâyet için, arslan kükremesi olmalıydı. îyi adamdı. O da şairdi. Beni hava alanında karşıladığında, bir barakaya götürmüş (o zaman ince kumdu pist), çift çay ısmarlamış, biz nefis bir "vali çayı" içerken, o, hayatında yazmış olduğîı şiirlerin yarısını okumuştu.

Bugün, politikacı olmadığınız taktirde, karşılamak falan değil, herkesin gözünde "Amaan, bu karşımıza nerden çıktı" havası egemendir.

İlk soruları : "Kaç gün kalacaksınız"dır. "Bir seminer geliyor üç hafta için, öbürsü gün" formülüyle, sizi o anda selâmetlerler. Ne çok seminer varmış ülkede de, biz bilmiyormuşuz!'

Kimbilir, belki emmioğulları, tatillerini geçirmek için, buralara gelmektedirler, "görevliyiz" diyerek ve tapusunu almışçasına uzun

konaklıyarak! Birkaç ay önce Bursa'daydım, vali Gümüşdiş'in tutumunu unutamam!

Demokrasi yol aldıkça, göçen tanrılıklarına daha mı sıkı sarılıyorlar ne, kendilerini gökte sananlar?

...En büyük kazancım bu kuruluşta, büyük şair Fazıl Hüsnü Dağlarcayı tanımak olmuştu. Samed Ağaoğlu, onu, rahat şür yazsın diye Basın-Yayın'a vermişti. Daha böyle jestler yapılıyordu.

Asû'yu yazmasında katkım var. Taş Devri ayarında şür yazamıyacağmı iddia edince, bana ertesi günü Asûyu ve daha ertesi günü, Asû'nun Oğlu'nu getirmişti. Biliyorsunuz değil mi?

"Suçu büyüktü Asûnun gök kadar / Taş atmıştı güneşe" diye başlar, hani... Asû, zamanların karanlığında, bir kabilenin bireyidir. Hastadır. Açtır. En büyük suçu işlemiş ve güneş tanrısına, isyan taşını atmıştır. Kabile tarafından yakılmıştır. Güneş Tanrılarına ne olacak, olan Asûlara olur! Küçük oğlu, izlemiştir süzüldüğü bir yerden babasının yakılışını :

"Yandı ha siyah / Yandı ha uzun" diye gözleri büyüyerek. Büyüyünce, karanlıktan yararlanıp, bir sürüngen soğukluğuyla süzülüp güneşin heykelini yakacaktır. Böylece dünyayı saracaktır bir isyan alevi!

Sonra, Fazıl Hüsnü nedense bu büyük, evrenselliğe ulaşan fikrini yolda düşürdü ve ilgisiz şiirlerle bitirdi kitabını. Suçu, Asû'nun suçu kadar büyüktü, gök kadar! Kendi dehasına taş atmıştı!

Özlüyorum onu, o mağara adamı siluetini; bana sığlıktan sıyrılmayı öğretti.

Kendi ekolünün tek öğrencisiydi. Kimse, onu bütün yeltenmelere karşm taklid edememişti. Özlüyorum.

Dil bilmiyordu, şükür diyesim geliyor: Baudelaire'in tavşanının suyunun suyu olmamıştı. Albert Samain'den dize araklamamıştı. Bilmediği dillerden çeviri yapmamıştı. Hattâ Türkiye'de hiç mi hiç tanınmamış (zaten onüçüncü sınıf bir dize karalıyıcısıydı), Rosemonde Gerard'dan;

"Je t'ai vu au gestin â beaute farouche / Un vase â la main, une rose â la bouche" gibi, hotoz takarak, dizeler yürütmemişti :

"Bir kanlı gül ağzında ye mey kâsesi elde"... hani hani!

Taşı, dilediği güneşe savurabilirdi, yıkılacak bile olsa... Otaritik'ti. Madame de Sevigne'nin Corneille için yazdığım yinelemek isterim, onun hakkında :

"Yaşasın... Kötü dizelerini es geçelim... bizi kendimizden geçiren nefis dizelerinin hatırına."

Necip Fazıl'ın da işi düşmüştü Basın-Yayın'a. Bütün artan tikleriyle gelip gidiyordu.

"Kader saçlarıma ak "Alnıma çizgi serdi,

"Ruhumu çırılçıplak "Alıp çarmıha gerdi"

şiirini de çevirmiştim Fransızcaya, birkaç başka şiiriyle beraber.

Okuyor okuyor, gene tikli ve trajik, gene okuyordu :

"Douleur a fait mes cheveux blancs "Et douleur a ride mon front;

"Douleur a epris mon âme,

"Pour la crucifier toute nue."

- Bak, tam ruhuna varmışsın... Benim Parmaksız Salih'i de çevirsene!

- Siz iyi şairsiniz, iyi prozatör değil; hem de çevirmekten nefret ederim, dişi yaratıcılık, deyince, ama nasıl bağırmağa başladı, koridorlar ötüyor ve ben utanıyordum :

- Sen ne bilirsin, sen ne anlarsın? diye.

Cezbeye kapılmış gibiydi. Tikleri yüzünü ha dağıttı ha dağıtacak diye bekliyordum.

Birden, kendime sahip olamıyarak :

- Yeter; kesin, yeter, dedim.

Sanki o feryatları koparan, öfkeden köpüren o değilmiş gibi durdu ve ikimiz birden gülmeğe başladık.

Büyük şairdi. Dünyadan kopmamışlığmı, göklerde tamamlamak istedi. Mürşid oldu, müritleri oldu. Moda'da otururken, pencerelerini fayrap açıp, ışıklarını yakıp, namaza durdu. Ama, öz özünü acı acı bilen adamdı. Belki, zemin yatkın olsaydı, büyük şair olmakla yetinirdi!

Onun hakkında da, Madame de Sevigne'nin Corneille hakkındaki cümlesini kullanmak geliyor içimden (azcık değiştirerek) :

"Şiir dışında yaptıklarını es geçelim, şiire kattığı nefis dizeler uğruna..."

...Bürokrasi denince, ne yapayım, aklıma ilk, tırnak törpüleyip kimsenin tavuğuna "kış" demediği için, normal aşamalarını tamamlıyan Hayri bey gelir. Büyük bekleyiş (emeklilik) ve küçük bekleyiş (saatin beşbuçuğa varması) idinde, zamanı uyuklıyarak akıtan insanlar 'gelir. "Ona izin veriyorum ki aksıra" yazılı bir kâğıdın, kırk paraftan, masa masa dolaşması gelir; "silsilei meratip", yani hiyerarşi sözcüğü gelir; en kısası en önde, boy boy dizilmiş insanlar gelir...

- Ama sen işin felsefesini anlamıyorsun...

He ya, yeter derecede anlatamadılar!

ESKİ OSMANLI AİLELERİ

- Bu sokak bizim bahçemizdi, dedi eşim Şerif Arzık, iki pembe konağımız vardı içinde.

- He, dedim.

Bu sokak dediği, Ahmed Bey Sokağıydı Şişli'de, koskoca sokak!

Az mı aile, "pembe konaklar" diye literatürünü yapmıştı önümde!

Peki ne oldu sonra?

- Sattık!

Gene Trablus'ta gibi, hep geçmişin varlığı seriliyordu, gözlerimin önüne.

- Hep de gülünç bir fiyata.

Gülünç fiyata satılmadaydı, kendini asil sayan kazık yemeseydi, kendini asillikten tardedecekti nerdeyse.

Pendiğe gitmiştik. O zamanlar daha öz özünü korumuş bir yerdi Pendik, havası olan. Denize varan bir geniş yola saptık... Basık basık bir mavilik pırıldıyordu karşımızda, perde gibi asılmış balık ağlarının hayalleştirdiği.

- Bu ev de bizim...

Koskocaman, kurumuş bir bahçe, kara, ahşap, çift merdivenli konağın bakımsızlığını tamamlıyordu. Balkonlarda cart pembenin egemen olduğu tumanlar sallanıyordu. Pencerelerin çoğu perdesizdi.

- Bir kiracıya verdik. Onaltı kiracı daha aldı. Şimdi çıkaramıyoruz. Her bir odasında başka bir aile oturuyor. Satacağız.

Ve sattılar, her kendine saygısı olan İstanbul ailesi gibi, "gülünç bir fiyata". Ne, pazarlık mı edeceklerdi yani, "Mahmudpaşa esnafı gibi"?!

- Peki sen niye ses etmedin?...

- Ben yeni gelindim... gelin!

Ama o gün boşuna gelmedik, sakin ve daha "dokunulmamış" Pendiğe.

İki lokantası vardı, denizin üstünde. Nefis İstakoz yeniliyordu. Konağı görmeğe gelmiştik: İstakoz yedik ya.

Satmak, anında geçici çözüm getirmek... Alışmış olduğu çizginin, yarım milim altına inmemek... Bir gün ben altı-yedi yaşlarındayken Suadiye'de, büyükanneme bir ufak kâse aşure gelmişti, üstüne tarçın yerine altın serpili. Serpili dedimse, beş altı tane vardı. Zor günlerinde kullanmıştır, yazık, büyükannem o altınları! ~

Gönderenin de milyarder olduğunu sanmıyorum ; "Hâlâ aşureyi, üstüne altınlar serpili gönderir Esma hanım, yahut Fatma hanım" dedirtmek için, öyle süslüyordu, icabmda büyükanneden kalma, "hanımefendi hazretleri" titrini bahşeden nişanı satarak...

Hanımı da tanıyorum. İsmi... yok aklımda.

Üstelik de, başkaları anlatmıştı, açıkgöz kuyumcu demişmiş ki :

- Üstündeki elmaslar küçük...

O da kızmışmış!

- Git, kozunu Abdülhamid'le paylaş, diye. (Çok kullanılırdı bu deyim.)

At almak it almak için, satmak!

Düğün hediyesi yapmak için... Satmak!

Kapris için... satmak!

Hattâ... borç vermek için satmak!

Hattâ ve hattâ... "gözü hiçbir şeyi görmedi, sattı" desinler diye satmak!

Ne garip bir hedonizm'di! Ne garip bir doyumdu! Para saçmak... önünü sonunu düşünmeden!

Hiç yarını düşünmemek; yalnız kendisi için değil, ölümünden sonra kalacaklar için de...

Biz büyüdüğümüzde, konaklar satılmış, "gülünç fiyat"ları yenmiş, görkem zihniyeti hâlâ yokolmamıştı bazı ailelerde. Gerçeği âdî birşey saymışlar. Bugünkü zevkten bir kırıntı fedakârlık etmemişler; bir ânın zevkini veya fiyakasını ertelemek akıllarının kenarına bile düşmemiş.

Boşluklarını haz ilkesiyle doldurmuşlardı. Zarif zarif psikopatlarmış.

"Süper-egoları gelişmemiş" diye tarif ediyor, doktor Engin Geçtan. "Niye gelişsin" diye ekliyor; "karşılarındaki örnek ne? Üstelik, o biçimde şartlandırılmış ve şımartılmışlar."

İstanbul böyle... Anadolu'nun her tarafı değil. Eşraf, haleflerinin geleceğine düşkündür. Göçebe İstanbul, böyledir.

Bir gün, genç dostlarımdan, İlber Ortaylı (Siyasal'dan kopmuştur, kendi isteğiyle, kimsenin ağa keyfiyle değil), İnebolu'yu bana anlatıyordu:

- Onarım görmüş evler. Aralarında yola asfalt dökülmemiş. Parke taşını daha güzel bulmuşlar. Çevrelerinde tımarlı tımarlı yeşillikler... Familia ad honore... Ev sahibi kendisi oturmuyorsa, kuzenini yerleştirmiş. Yerleştiren kim? Örneğin tapu kâtibi! İtalya'da aile iflâs eder, ev kalır. İstanbul bu hususta... piç! Kolay gözden çıkarıyor! Aidiyet yok! Ocak önemli değil. Evle aile bağlı değil. Hep ordan oraya göçmüşler. Yaşadıkları sürece iyi yaşamışlar, mümkün olduğu kadar, satıp savıp. "Ben olduğum 'sürece..." Önemlisi bu. Ne geçmişleriyle ilgileri var, ne gelecekleriyle.

Çoluk çocuklarını düşünmezler. Kendine "asil" diyorsun, a serseri... Geçmiş-gelecek seni ilgilendirmezse, nasıl asil olursun?

Felsefe ne, biliyor musunuz? "Ben buldum... ölürsem, kalanlara da Tanrı yardım eder..."

Hiç yabana atmadım bu sözleri; sonradan başıma gelecek her acı öykünün kaynağıydılar!

Asillik... Şimdi, nedense, asillik özentisi belirdi İstanbulluların bir çevresinde. Adam tutuyor, oğluna altın şövalyer armağan ediyor, "ailemizin arması" diye. Hadi bre... Gâvur özentisi! Türkiye'de öyle altın şövalyer yok gelenekte, gidip ısmarlamazsan. Üstüne kendi çizdiğin bir arma da yakıştırabilirsin, kılıçlı, arslanh, kaplanlı, kalkanlı. Bir eski ambasadör, ambasadör, ambasadör, oğluna böyle bir şövalyeri yutturdu da... Neyse, masum bir özenti!

İstanbul'da, "maintenance" (sürdürme) diye bir kaygı olmamıştır hiç. İmparatorluk varmış bir zamanlar... şimdi yok! Konaklar da varmış... varsın onlar da yokolsundu.

Zaten satılmasa o taşınmaz varlıklar, harab olmaya adanmıştılar.

Bir çiflik kalmıştı, benim zamanımda ailede. Seksenbeş dönümlük! İstanbul'un göbeğinde, o kadar büyük arazi yoktu oralarda, kimsede.

Bağdat Caddesiyle Yakacık yolunun kavşağındaydı. Kayınpederim "metresim" dermiş bu çifliğe. Tütün yetiştirmeğe yeltenmiş, hiçbir koşulu incelemeden. Kovanları varmış. Evi varmış... Karşıda dört ada sıralanıyordu; üçü yeşilliklerinde, biri bakır renginde. Bazen trenle Kartal'dan geçerken... bakarım, içimde birşey sızlar! Ben burada yaşıyabilirdim diye.

O da satıldı.

- Niye engellemedin?

- Gelindim, dedim ya... Üç kişiye kalmıştı: Kayınvalidem, görümcem ve eşim. Yalnız eşimin olsa, belki "fiilî mü • dahale"de bulunurdum. Nazikâne, "üçe bolünse" diye teklif ettim, ama aldıran olmadı. Otuz dönüm ediyordu, üçte biri. Çocuklarım, nefis bir çiftlikte büyürdü. Bir mandıra kurulurdu, ne bileyim. Nasibinden öteye gidemezsin... gidemezsin!

Dediler ki, "alıcı îş Bankası... tümünü istiyor." Benim dediğim değil, İş Bankasının dediği yapıldı.

O da satıldı, "gülünç bir fiyata."

Ondan gelen kaymvalidemin hissesiyle, bir apartman satın alındı kendisine : O da satıldı.

Eşim, benim adıma, Fethi Doğançay'la birlikte sekiz daireli bir apartman yaptırdı, Park Otelin tam arkasında; dördü müteahhidin, dördü benim olmak üzere. Bir gün geldi :

- Bir iş için, önemlice bir meblağ gerek. Verir misin daireleri? dedi.

Hiçbir zaman kendimin saymamıştım. Verdim :

O da satıldı!

Uzun uzun anlatıyorum... İstanbul'un eski ailelerinin zihniyetini belirtmek için. Kayınvalidem, Cevdet Mollanın eşi, seksen üç yaşındaydı; alım satımdan anhyacak durumda değildi.

Böyleydiler işte... Genel olarak konuşuyorum; zarif ve... sorumsuzdular. İyi yaşıyorlardı ellerinde imkân varsa, sadece dünyayı düşünerek.

Bu kadar garantisiz bir ortamda, ne el üstünde tuttukları eşlerini, ne bayıldıkları çocuklarım düşünürlerdi. Bir gelişmemiş yanları vardı.

...Ve ben, ölümünden sonra, yıllar yılı mantar gibi biten borçları ödedim. Nasıl ödedim, bilmiyorum. Kimine, birinci derecede kefil olmuştu eşim. Kimine, nasıl isterlerse doldursunlar diye, boş, Şerif Arzık imzalı kâğıtlar vermişti, neden vermişse. Dürüst insanlar elbette boş kâğıtları getirdiler, ölüye, benim nâmıma ve kendi namlarına, ıslıklı bir sitemle :

"Bu kadar tedbirsiz olunur mu" diye.

Kâğıtların bazıları, yalancıktan doldurulmuştu... "Şerif Arzık'la müşterek olarak İtalya'dan ithal edilen sinema makinası ve" ... diye, iki yüz bin liramn üstünde bir borç örneğin.

Niye sinema makinası getirişindi? Ama, imzası vardı!

Yıllarca ödedim...

- Peki, o kadar bağlı olduğu şefleri ne yaptılar?

- Boyun eğmiyene, dehalet etmiyene ne yapılır ki? Dimdik kalana ne yapılır ki? Yirmi küsur yıl, sustuğum iki şey var. Ölümüm yakın mı ne? Onları namuslu insanlara söylemek istiyorum. Öbürlerini küçümsemekten sustum bunca yıl!

Yardım mardım... hak getire. Zaten istemezdim. Üç ayrı taraftan teklif geldi. Ünlü Ömer Ağadan : Gel, sana bir daire alalım, gelgeç olma. Kazanırsan ödersin bize. Kazanmazsan helâl olsun, dedi.

(Hiç unutmam. O kadar unutmam ki, belki "Ömer Ağanın Oğulları" diye yazacağım kitapta, hep babayı anımsıyacak; o, külah giyip yeni kişilikler yaşıyan, Zeki Müren'e "hayatımın yarısı senin olsun" diyen Sakıp'ı, o, önünde angaje ettiği eski büyük siyasilerin ceket düğmeledikleri Erol Sabancı'yı, o, Adana'daki Patinuar barları, istediğim gibi, "ilimle ve zulümle" (söz Demirci Efenindir) rahat rahat anlata mıyacağım, Ömer Ağaya karşı minnettarlığım, beni epey frenliyecektir.)

Biri Melih Esenbel... Aynı uçaktaydı; geldi, ağladı ve iş teklif etti.

Bir de bir Hataylı grubu, ki (Şerif Arzık, Hatay'dan milletvekili gösterilmişti ve kazanamamıştı 57 seçimini) başlarında sonradan İçişleri Bakanlığına getirilecek Ahmet Topaloğlu vardı, yardım teklif ettiler. Üçünü de reddettim.

Hem, trajik dul kisvesine bürünmediğim için, hem "Ölü Şerif Arzık'tan Mektuplar" diye bir kitap yazdığım için... O kitaptan size örnek

vereyim, birkaç satır :

"Mevlûdunu okutamadım;

"Şeyhülislâm deden,

"Kazasker pederin,

"Tutulmuşlardır bana...

"Ama anlat onlara ki,

"Param yoktu, param...

"Sonra sandım ki,

"Sandıktı ki,

"En yanık hafız sesleri "Çınlatacak minareleri;

"Yanılmışız meğerse...

"Hafızai beşer "Nisyanla malûlmüş derler!

"Olur a..."

Bir tek girişimde bulundum. Eşimin yakın bir arkadaşına. Eşimin ölümünden sonra, ilk kiramı ödemek için, birkaç yazı yazmak istedim, "resmî" Zafer'de... Reddetti Bahadır Dülger. Menderes'in hışmından korkuyorlardı. Yakın dostum olan, Başbakanlık Müsteşarı Ahmed Salih Korur bile, ki durumu görüyordu, hatırımı sormak için bana uğrardı, kıpırdanamadı.

Eskii bir hesabı ödüyordum, ama hırr'ı çıkaran gene bendim...

Bir deyim kullanmışlardır bazı dalkavuklar, dört ayaklıca bir deyim!

"Demokrat Partinin nimetleriyle perverde..."

Bu perverde deyimi de çok maytap... Hangi nimet? İsmim mi? Bana, zaten daha fazlasını istemiyordum: hakkım bile verilmedi. Yalın hakkım! Nimetleriyle perverdeymiş... Bu saray çamaşırcısı dili de ne?

Bari herkes kendini padişah ilân etsin, sikke bastırsın, hilât giysin! Ben vatandaşlığımı idrak etmiş vatandaştım. Böylelerine elbette güç tahammül edilirdi... Ülke kimsenin pederinin malı değil!

Bir gün Paris'ten bir mektup almış ve gülmüştüm : "Sizin Demokrat Parti zamanındaki saltanatınızı biliriz" diye... Ne saltanattı ya! Yalnız kendi malının katili eşim, Anadolu Ajansı Genel Müdürüyken, bülten dağıtan şoförün yanında, gideceği yere giderdi. Ben bunu da onaylamıyorum. Her makamın kendine göre davranışı olmalı.

Herhalde başka "saltanat"larla karıştırmışlardır!

Saltanatım, bileğim ve tanrının yardımı. Bundan büyüğünün olabileceğini sanmıyorum...

Sonra bizim insanlarımızdan bazı eblemçüşler niye düşünüyorlar ki, bir koca aksırırsa eşi de aynı biçimde aksırmağa zorunlu, tıksırırsa ayni bîçimde tıksırmağa zorunlu, bir partiye girerse hanım da o Partinin çığırtkanı olmaya zorunlu olsun?

Pardon mersi ama, ben Siyamlı yapışık ikizlerden biri değildim. Zaten, eşimin de, söylediğim gibi, en iyi taraflarından biri, kendisine zararım da dokunsa, kişiliğimi gemle azıyla kendi tarafına çekiştirmeğe çalışmamasıydı. Evliliğimin bence en iyi yanı buydu.

Otokrat olsun olmasın, İsmet Paşa insanların özel ilişkilerine karışmazdı. Bilmezdi bile.

Bir gün, Ankara Palas'ta, Kâsım Gülek'e raslamış, çay içmiştim büyük salonda. Hemen gitmişler Menderes'e yetiştirmişlerdi. O da Özel Kalem Müdürü Muzaffer Ersü'yle bana haber yollamıştı; bana değil, eşime :

- Bu kadar yakınımızın eşi, nasıl Kasım Gülek'le çay içebiliyor? diye. Zavallı Muzaffer, şefine sadıktı ama bana da dosttu. Nasıl sıkıla sıkıla, ellerini nasıl oğuştura oğuştura, fazla büyük bir yumurta yumurtlar gibi söyliyebilmişti! Eşim de yanımdaydı. Ona söylemişti, ilkönce...

- Kendisine söyle, demişti o.

- Muzaffer bey, dedim, benim söyliyeceğimi lütfen Adnan Menderes'e aktarır mısınız? Ama sanmam!

- Söylerim, dedi.

- O benim dostlarıma karışamaz. Ben onunkilere hiç karışmıyorum, hiçbirini beğenmiyorum oysa.

Bu friksiyonlar doğal olarak olacaktı, yakından uzaktan!

Kırk türlüsü oldu. Sonuna kadar oldu.

Sonundan sonra da!

Klâsik anlamda hiçbir zaman iyi bir "zevee" olmadım. Ne sekreterdim, ne köle, ne de hastabakıcı... Bütün bir ömür ezilecek, ondan sonra efendim, yatalak olunca kıymeti anlaşılacak : "Sonunda, karısının kıymetini anladı" diye, üç züttürükün alkışladığı!

İyi anne olduğumu sanıyorum! Trajik anne değil, iyi anne!

- Yani?

- Yani, çocuklarını özgür ve haysiyetli vatandaş olarak yetiştiren.

Bizim evlenmemiz, Sarayla Saraya başkaldır anların birleşmesiydi.

Onun büyükbabası, Abdülâziz zamanında Şeyhülislâmlığa erişmişti. Benimki, bir sonraki hükümdar tarafından öldürtülmüştü. Onun anası, Abdülhamid'in kitapçıbaşısınm kızıydı, Safinaz hanım. Benimki, doktordu ve Ruslar tarafından onyedi yaşındayken, Polonya'da hapse atılmıştı.

Onun babası Cevdet Molla, üç gün için Şeyhülislâmlığa getirilmiş, sonra Kuvayı Millîyeyi kâfirler ordusu ilân etmediği için, kazaskerliğe döndürülmüştü.

Benim babam gazeteciydi ve Almanya'yla Birinci Dünya Savaşındaki ittifaka, "kötü bir macera" dediği için, başyazarı olduğu Le Levant'da, ölümün eşiğinden birinci kez dönmüş, ikinci ölümü de siyasî bir İspanyol gribi olmuştu... Onların erkeklerinin, eşimden başka her biri yatağında ölmüştü.

Onun büyükbâbası, Padişahın isteği üzerine, Taif'te Mithat Paşanın boğulması için fetva vermişti. Benimki, Fizan çöllerinde çürümüştü, padişaha karşı.

Amcam, İstiklâl Savaşında çarpışmıştı ve Cumhuriyetin kuruculârmdandı.

Ben kötülemek için söylemiyorum; O saraydı, ben isyandım. Bu kadar ayrı kaynaklardan gelen iki insanın davranışı elbette birbirine benzemiyecekti.

O hiyerarşiyi tanıyordu, içtenlikle. Hep, üstünde, kendisini yönlendirecek birini istiyordu. Ben, o genel müdüre, hiyerarşi nedir

diye sormuştum.

Onu hep sadık bende istediler. O sadece çok saygılıydı. Bu nüansları pek kavramadılar.

Benimle evlenmek istediğinde, ben pasaportumu binbir güçlükle almış, Paris'e gidiyordum, Türk şiiri hakkında konferans vermeye.

O sırada Basın-Yayın'da memurdum ya... Samed Ağaoğlu bana kızmış olduğundan, görev pasaportunun verilmesini geciktirmişti. Halim Alyot da, o "he" demeden, adım atamıyordu.

Paris'te herşey hazırdı. Cercle inter-allie, o gün için tutulmuştu. Dâvetiyeler dağılmıştı.

Ahmed Salih'e başvurmuştum.

- Ben birşey yapamam; Samed bey benim üstümde, dedi. Ama sen Başbakana çıkabilirsin ve bir saatte işin olur.

- Neden görücüye çıkar gibi Menderes'e çıkacakmışım?

- Sen beni dinle!

O zaman daha bozuşmamıştık Menderes'le. Yani hiçbir resmiyet-dışı ilişkimiz olmamıştı.

Hık ettim, mık ettim. O zaman daha o kadar randevu falan vermekten irkilmiyordu. Muzaffer'e söyledim ertesi gün ve beni hemen kabul etmişti. Çok iyi davrandı. Güldük, konuştuk. Pasaport meselesini söyledim.

"Bir derdiniz olursa bana gelin" demişti Menderes. Sonra... Öyle şeyler oldu ki, onunla selâmı sabahı resmen kestim, bütün öfkesine karşın.

Tehditleri de dolaylıydı :

"Bana selâm vermiyooor... Beni görünce domuz görmüş gibi oluyooor... Mecmuasının kâğıdını kessinleeer (sonradan bir saatte mi, iki saatte Renk diye bir dergi çıkaracaktım), kocasını işinden atsınlaaar..."

Eeee, Kalafat, Atıf Benderlioğlu, Sıtkı Yırcalı hayattadırlar. Sıtkı Yırcalı'ya başka türlü müteşekkirim. Bakandı; bana verilmiyen kâğıdı dergiyi çıkartayım diye o vermişti, herşeyi göze alıp. Kâğıt kesme, kâğıt verme, büyük bir silâhtı o zamanki iktidarın elinde. Kullandı da, elhak!'

Sonradan... süslenmiş süslenmiş anılar yazıldı. Birincisi, Samed Ağaoğlu tarafından. Anıları süslerken, kendisini de süslüyordu : "Arkadaşım Menderes" diye. Kuşkusuz kitabın adını Henri Beraud'un "Mon Ami Robespierre"inden almıştı. Niye tarihi saptırırlar? Niye, etten kemikten adamları, peygamberler olarak sunmak isterler?

Biliyorum, toplumsal bir mit yaratılmışsa, insanlar da söylediklerine, yazdıklarına inanıyorlar. İnsan nasıl huysuz, ceberrut babasını "rahmetli babam"lar çekerek bir mit haline getirirse, anasının bir ömür boyu çektiğini unutup!

İnsanın öz özüne karşı içtenliksizleşmesi kolaydır. E, o zaman, azınlıklardan Misbah Uraz'la konuştukları neydi Samed'in?

Sempatik doktor Mükerrem Sarol da bir kitap yazdı. Okumadım daha kitabı; gene aynı mitos'u sürdürdüğüne eminim. Bana, başkasına değil, sempatik doktorun anlattıklarını nasıl unutayım?

"Ben kendime göre, Başbakanı severim! Yalnız onun dümen suyundan giderken, insan dalmamalı. Dalarsa, gemi Amerika kıyılarına vardı derken, kendisini cehennemin kapısında bulur. Eskiden ona güvenirdim. Gene iyiyiz. Fakat bir an olsun, kendimi boş bırakamam" dememiş miydi?

Ama işte zaman geçince, herşey masal olunca... İnsanlar önce kendilerini kandırır içtenlikle. Kendini kandırınca, başkalarını kandırmak işten değildir.

Bugün kendisine benimle konuştuklarım anımsatsan, ne der ki sevimli doktor?

Zaten insanları böylesine bozan biziz. Dalkavukluktan değil; hep karşımızda bir tanrı var sanmak istiyoruz. Etten kemikten, zaaf dolu insanlar da, o fikrimize yetişmek için, kendileri hakkındaki, kuşa dönüyorlar. Ve uçamaymca da, trajedi kopuyor!

Bir de, mitosların hırçın savunucuları vardır. Hiç dahil olmadıkları halde, onu yaşatmak, saygınlık kazandırır kendilerine.

Kraldan fazla kıralcı olmak zorundadırlar. Çıkarları öyle bina edilmiştir.

...Paris'e gitmeden de, alelâcele evlendim.

- Formaliteleri bu hafta bitirirsen, teklifini kabul ediyorum demiştim, Şerif Arzık'ın evlenme teklifine.

Bitiremiyeceğine inanıyordum.

- Bu kadar hafif miydin, diyeceksiniz.

- Öyleydim!

Ama o, koştu koşturdu, ve aaa, üç gün içinde nikâh memurunun önünde, nikâhlarımızın en yıldırımı kıyılacaktı. Bir tanığımız da, nikâh dairesindeki hademe oldu, aceleden. Öbürü eski bir ajansçı, yolda Tasladığımız Tarık bey...

Pasaportumda hâlâ Nimet Carım yazılıydı. Kimse de bilmiyordu evlendiğimizi.

Bu Paris'e gitmem... şöyle olmuştu: O zaman, basının ilâhı, bir karış boylu, tohuma kaçmış bir çocuğa benziyen Pierre Lazareff, Türkiye'yi dolaşmıştı. Tanışmıştık. Ona "Tourisme Romance" serisini vermiştim. Kayseri'den döndükten sonra : "Je süis votre homme" (Hizmetinize hazırım) demişti. "O, kitabınızda sözünü ettiğiniz Kayseri'ye gittim. Bütün söylediklerıniz doğruydu, ama o küçücük kitabı okumasaydım, öyle görmiyecektim orasını. Çok fanteziniz var; Paris'e gelirseniz, size belki bazı şeyleri kolaylaştırırım."

Sözünü tutacaktı.

Bir de bizim büyük gazetelerin patronlarının bazılarıyla buluşmuştu ve şaşkınlığını yansıtmıştı :

- O gazetedeki, lüks içindeki daireleri ne? O dairelerde nasıl çalışılır? Paris'e gelince benim, her tarafı görebileceğim, bir kompartıman kadar dar bir cam kafeste çalıştığımı göreceksiniz...

O zamanlar France-Soir' in sahibiydi. Karısı Helene Lazareff, yılların Elle'ini çıkarıyordu; sahibesi ve baş redaktörüydü. Bir de altı büyük Fransız gazetesinde iştiraki vardı, Pierre Lazareff'in.

France-Soir, ufak haberlerini değiştire değiştire, yedi baskı yapıyordu günde, gece yarısına kadar.

Adamın önemini pek ağıra almamıştım. Türkçeye "Basın Rezaletleri" diye çevirilen kitabını okumuştum. Akıcı üslûbu vardı, iyi bir gözlemciydi. France-Soir, arada bir elime geçerdi...

Ha, unuttum... ellide, Fransızca, Oniki Şaheser, "Douze Chefs d'oeuvre" diye bir incecik kitap çıkarmıştım, burada, ama Hachette basımevi, bana kitabm üstüne ismini koymama izin vermişti... Üniversitedeki,

bir tarafı kaçık Bonneau, bana bu "imtiyazı" sağlamıştı. İncecik kitap, Nazım Hizmet'le başlıyor, Fazıl Hüsnü'yle bitiyordu.

Lazareff :

"Bunu" dedi, "bir Fransız yayınevine gönderin... tabîi ilâvelerle." O zaman bizimkiler, Fransız yayınevlerini birer ticarî kuruluş gibi değil, tanrı katında görüyorlardı. Bir de bir gündelik tanrıları daha vardı, somurtuk Le Monde. Le Monde gazetesi denince, akar sular duruyordu nedense. Neden? Hiçbir zaman anlıyamadım.

"Ciddîii" diye kocabaşlar sallıyorlardı, Le Monde'u doğurmuş gibi.

Gazeteden pabuca, ille bir fetişizm konusu bulmaları gerekiyordu, yaşamak için.

Lazareff'i dinledim...

O Oniki Şaheser'deki şiirleri, makinada yeniden yazıp, Gallimard yayınevine gönderdim. Ama daha önce bir yıl, bi

zim Millî Eğitimin basması için olanca çabamı sarfettim. Oysa gâvurca bir seri düşünüyorlardı. Ama kendi grupları için, o grup kimlerden oluşmuşsa... Bir yıl! Bir gün, Sabri Esat Siyavuşgil (bana yardımı olmuştur) :

- Oldu, dedi, kabul ettiler.

- Vazgeçtim, dedim, Fransa'ya göndereceğim.

- Seninle bir akrabammış gibi meşgul oldum, uğraştım...

- Ben de beklemekten bıktım.

- Fransa'da bir yabancının basılması güç!

- Bir seviyeyi aşarsa, sanmam!... Çok kızmıştı.

Görüyorsunuz ki, öz özüm hakkımda fikrim parlaktı. Bugün de değişmedi, yetenek bakımından. Karakter, erdem falan bakımından, hayır!

Ve oniki şiiri gönderdim. Üç hafta sonra, Raymond Queneau imzalı bir mektup geldi :

"Si tout le reste est aussi bien, envoyez-nous..."

(Eğer bütün diğer yazdıklarınız da bu seviyedeyse, hemen gönderin.)

Ben kocca bir antholojinin hazır olduğunu yazmıştım. Oysa ortada bir iki şiir daha vardı... Raymond Queneau zamanının tanınmış şairlerindendi. Şiirlerini sevmiyordum. Orta kararın da altındaydılar. Gallimard'a lektördü. Bütün gönderilen şiirler onun denetiminden geçiyordu.

Hemen işe koyuldum, yıldırım hızıyla. Yazdığımı hep Bonneau'ya gösteriyordum. Ya olmamış diyor, cart diye yırtıp atıyordu. Ya da "magnifique" diyor, bir daha demiyordu... Arada bir de, "Ah biraz daha titiz olsaydınız" diye içini çekiyordu. Dikkatsizdim, yazma kolaylığıma fazla güveniyordum, "finişiz" işler yapıyordum. O olmasaydı, hiçbir zaman, ulaştığım çizgiye ulaşamazdım... Kötü ruhlu insanların da aydınlık saatleri var. İyilikleri dokunduğu oluyor. Dünya karışık, insan karışık!

Üç hafta sonra Queneau'dan mektup gelmişti:

"Olumlu raporumu sundum" diye.

Her yönetim ticaretini düşünür. îki bin tane alınacağını Antolojiden resmî makamlarca, sağlama bağlamam gerekiyordu. Koşulları buydu.

Basın-Yayın, Antolojinin içeriğini görmek istemişti, kopyasını. Gallimard'a "tamam" diye yazmıştım, bana "okey" demişlerdi burada. Şimdi, doktor muayenesinden geçer gibi kitap incelenecekti. Bu şiirdi yahu, ama gel anlat!

Halim Alyot aldı, inceletti. Kimlere, bilemem. Üç gün sonra beni çağırdı. Yüzü bulutluydu:

- Beni kessinler mi istiyorsun? diye sordu.

Böyle bir niyetimin olmadığını söyledimse de:

- Nazım Hikmet'in şiirleri kitaptayken, biz alamayız, dedi.

- Kitabevine nasıl bildiririm?

- Kitap ellerinde mi?

- Yok, mektupla bildirdim. Kitabı Lagaş'a (Turizm ataşemiz) gönderdim, o götürsün diye...

Yüzü ferahlamıştı:

- Cevdet Lagaş'a ben telefon eder, durumu anlatırım. O şiirleri çıkarır. Yalnız sen bize müşkülât çıkarma, yeter!

- Ama evet dediniz.

- Resmî yazıyı göndermedik!

- Peki, dedim.

Öbür şairleri feda etmeğe gönlüm razı değildi. Yıllar yılı da işte, küçük mafioso'lar karşıma karın karın dikilip, hesap sordular, haklan varmış gibi. Bunca yıl ses etmedim, ama ölümüm yakın olmalı ki, onların değil dürüst insanların gerçeği bilmelerini istiyorum ve şükür de şükür, kanıtı elimde: 1950'de bastırdığım kitap!

Ellide, kendim bastırmıştım kitabı, gerçi Hachette adım vermişti ama. Kitabın adı Douze Chejs-d'oeuvre'dür... Hiçbir .eksiği yoktu.,

Yani Antoloji suya mı düşsündü? Hoşa gide gitmiye, bugün o durumda kalsam, gene aynı davranışta bulunurum!

Geçen yaz daha, alkol buharlarını kuma hohlıya hohlıya, bir geçinden Parisli vatandaşımız, gene o olayı anımsattı, Bodrum'da.

- Size goşist olduğum zamanlar, bu Antoloji konusu için çok kızmıştım.

Gene ses etmedim, bıraktım alkollerini kumlara hohlasın!

Antoloji yeniden basılınca, artık kimse karışmadı ve o "boşluk" dolduruldu. Mesele benim için, Nazım Hikmet falân değildi, çocukluktan beri tanıdığım. Sansürlü bir yapıt sunmak üzüntüsüydü.

Sizi sazlı sözlü, yeteneksiz mafioso'lar, sizi! Dünyalar yıkılırken, lâf ebeliğinden başka ne yaptınız? Gaipten fetva vermek kolay!

Kiminizi onbeş yıldır, politik mülteci sanıyor, o nezleli boğazlı Fransızlar. Geminizi yürütüyorsunuz! Küçük mafiosolar!

Mülteci her zaman var, ama sizler... mülteci? Onlar garip, herhangi bir fikre inanmışlardır.

Yahu, Gallimard yayınevine, Atillâ İlhan'ı bile kötülediniz adamınız olmadığı için, basılmasın diye!

Öf be... Yirmi yıl sustum. Ölümüm yakın ki konuşuyorum diyorum hep, öz özüme!

Sonra size seslenmiyorum ki...

... Şerif Arzık'la evlenmem, bana evde rahatlık, ev dışı rahatsızlık getirmişti.

Anlayış görüyordum. Saygı görüyordum.

Şehitlikte, el bağladığım zaman, "beni yumuşattı" diye minnet duyuyorum.

Yumuşaklığım da bu kadar!

İnanılmaz biçimde hatırşinastı :

"Kayak yapmak istiyorum" mu diyordum örneğin? Ertesi gün, İsviçre haritası sürülüyordu önüme, ve İsviçre'de bu sporun merkezlerine ait bir broşür. Benim için yerlerdeıı yer beğeniliyordu, pansiyonlardan pansiyon. Örneğin, Engelberg'de karar kılınıyordu... Vardığımda, odamı açınca, tavanlara kadar çiçeklerle bezenmiş buluyordum, yatağımın üstüne bir mesajla Türkiye'den. Ertesi sabah, gene Türkiye'den telefonla uyandırılıyordum, "iyi eğlen" diye!

Hangi parayla mı oluyordu bu işler? işte o satılan mallarla.

İstanbul'a dönünce, Park Otelde gene çiçeklerle bezenmiş bir oda buluyordum. Bu hep böyle sürdü, beşbuçuk yıl... eşim Londra uçak kazasında kömür oluncaya kadar. Saltanat dedikleri belki buydu, kendi paramızla saltanat, suyu çekilinceye kadar!

Kışın, lâf olsun diye "ah canım kavun istedi" desem, ertesi gün gene, Adanadan falan, bir dev kavun geliyordu, sarılmış sarmalanmış. O kadar ki, birşey istememeğe dikkat ediyordum.

Amma garip duygular içindeydim! Sörlerin eğitimi ağır basıyordu. İki kez evlenmiş olmak bir utanma duygusu veriyordu bana. Birgün, hiç unutmam, Hariciye Köşkünde bir dâvete doğru yol alıyorduk, ağır ağır ilerliyen otomobil konvoyunun arkasında ve önünde... Eşim fraklı, ben gece giysiliydim. Birden, düşündüm... iki üç yıl önce, gene böyle bir konvoyda, gene suare giysisiyle oturuyordum; yanımda başka bir adam vardı... Yakın arkadaşlarıma söyleseydim, çok gülünç gelirdi bu duygular, ama kendimi "şifahen" anlatmak hiç aklıma gelmemişti. Evet, gülünçtüm...

Boşanmış arkadaşlarım vardı. O kadar rahattılar ki, nerdeyse, birinci eşlerinin donunu gömleğini İkincisine giydirmeğe ,hiç engel görmeyeceklerdi. İkinci veya üçüncü evlilikleri, birincisinin

uzantısıydı. Birincisinde, yaşgünlerinde kocalarına çikolatalı pasta mı yapıyorlardı: İkincisinde de öyle... Birincisine, "birbirimizi hediye yapmıyalım artık, evimize yapalım" mı diyorlardı, birkaç zaman beraber yaşadıktan sonra ve yılbaşı armağanı olarak, titreşimli bir tartı mı alıyorlardı eve; İkincisiyle de ayni lâfları ediyorlardı, sonra aynı dükkândan aynı tartıyı alarak. Bazen "niye ayrıldınız, ikinci-üçüncü evlilik yaşantınız birincisinin sadece uzantısıysa" diyesim geliyordu. Benim yaşantım tamamen değişmişti. Değişmesini istemiştim. Arabada, aynı dâvete, aynı biçimde gitmek bile beni rahatsız ediyordu.

Evlenmemize, sarayla isyanın birleşmesi demiştim... Kendi ailemden, birinci ciltte, uzunca söz ettim. İstanbul'un eski aileleri hakkında da yargı kestim epeyi. Ama herbirinin özelliği vardı. Bizimki, "ulema" smıfındandı...

Eşimin ismini aldığı Şerif Efendi, şeyhülislâmdı: Taif'te Mithat Paşanın katli için, "caizdir" fetvasını çıkaran adam. Beyrut'ta, bir Türk hanımı vardı, zengin bir yerliyle evli... Üstüme üstüme yürümüştür, "vallahi bu işte hiçbir suçum yok" demeğe fırsat vermeden :

"Sizin kocanızın dedesi benim dedem Mithat Paşanın boğulması için caizdir diye fetva vermiş" diye.

Herkes o gün bana "hain" gözüyle bakmıştı. Aman tanrım, herşey komediydi! Neyi ciddiye alabilirdi insan, ve nasıl?

Tarihçi Ahmed Cevdet Paşayla "efsanevî" dostluğu yüzünden, münavebe ile, eşimin ailesinin bütün erkek çocukları ya Şerif olmuşlardır, ya Ahmed Cevdet... Oğullarımın birinin adi Ahmed Cevdet'tir.

Bu Şerif Efendinin öyküsü de ilginç. Tâ Gürcistan'lardan kalkmış; yürüye yürüye, hayalini yaşadığı İstanbul'a varmış.

Güzelmiş, şanlıymış, zekiymiş... İnsanlar ilgilenmişler onunla. Kadılığa kadar yükselmiş. "Güzel kadı" derlermiş; evinden çıktığında, evine girdiğinde, kadınlar kafeslerin arkasında birbirleriyle dirsekleşerek izlerlermiş.

Nasıl şeyhülislâmlığa yükseldiğini bilmiyorum. İyi bir ailenin, oldukça çehresiz bir kızıyla evlenmekle tepeye tırmanmaya başlamış.

Şeyhülislâm makamındayken, ev hayatını biliyorum. Bir nikâhlı karısı ve onaltı cariyesi varmış. Cariyeler yatakhane gibi büyüüiik bir odada yatarlar ve "gece daveti" üzre yanına varırlarmış. Aralarında bir de, bir

kuzgunîsi varmış. Sudanlı mı artık, Afrika'nın başka bir yerinden mi?... Karısı uzun zaman çocuk beklemiş. Haremindekiler de ona ille ve ille bir çocuk, hem de erkek çocuk doğurmak için motor çalıştırır gibi çalışırlarmış. Statülerini değiştirme derdinden!

Aralarından bir tanesini daha fazla çağırırmış gece, daha fazla tutarmış. Ayrı ev açmamış ama : Ulema bu... Vüze-radart değil, gereği yoktu!

Kurnazmış...

Karısını ve onu bir gün karşısına almış ve demiş ki, Şeyhülislâm Efendi :

- Hanginizin erkek çocuğu olursa, öbürü dadısı olacak.

Böylece çocuğu olursa, ne karısından olacaktı, ne "dildâde"sinden... Hacı nine mi derlerdi, cicianne mi o ikinci hanıma? Ama Kartal'daki çiftlikte, çocuk doğurmadığı halde, onun da yeri olacaktı bir sonraki kuşakta! Şerif Efendi'nin yâdiğârıydı... Yâdigâr... Ailedendi ölümüne kadar.

Bütün bu dişi topluluk, Şeyhülislâm Efendi'ye oğlan doğurmak için, fabrika harekete getirir gibi, kendilerini harıl harıl harekete getirmiş ama, sonunda gene erkek çocuğu "meşru zevce" doğurmuş. Sonradan kazaskerliğe yükselecek ve üç gün o da Şeyhülislâm olup, Kuvayi Milliyeyi telin etmediği için gene kazaskerliğe dönecek Ahmed Cevdet Molla dünyaya: gelmiş.

Seksen üç yaşında ve hâlâ güzel kayınvalidem anlatırdı, lezzetli lezzetli:

- Kayınvalidem, namaza durmuş ve ertesi günü hamile kalmış.

- Neden öyleyse namaza durmayı bunca geciktirmiş, diye sorardım. Gülerdik. Belki ilişkilerimiz, birinci kayınvalidemle olduğu kadar yakın olmadı, ama çok severdim: Çok yaşlıydı... Yaşma karşın, mizah gücünü ve büyük nezaketini hiç yitirmemişti... O upuzun Şerif Arzık'ı, nasıl bu ufacık tefecik kadın doğurmuştu? Bir arada görünce hep birinin veya öbürünün boyuna bakardım, şaşa şaşa.

Komadan on kez çıkıp gözlerini açınca gene "nasılsınız efendim" dedi. O kadar sıkı bir nezaket eğitimi almıştı ki...

Gene kayınvalidem, Safinaz hanım anlatırdı, lezzetli lezzetli :

- Zaten duası da, bedduası da çok tutardı... Bir gün, kocasının sürekli çapkınlığından bıkmış ve gene ellerini göğe kaldırmışmış! "Ne olur, bunu buradan uzaklaştır" diye.

...Ve bilmem nereye sürülmüştü, Şeyhülislâm. Onlar da masun değillerdi. Onlar da, iki dudağın arasından çıkacak söze bağlıydılar... Artık o zamanlar, kafa falan uçurulmuyordu şükür.

Ölümler daha uygar biçimde oluyordu, padişah veya şehzade ölümlerinden gayrik!

Eeee... Abdülâziz! Eee, Beşinci Murat!

Ve Şerif Efendi, sürgüne gidincee... orada, o da ellerini göğe kaldırmış :

- Allahım, eğer İstanbul'a dönersem... kadınların hepsini azad edeceğim.

Dönmüş İstanbul'a :

Bir o, Hacı nine mi, cicianne mi, onu azad etmemiş. Artık tanrı da, o kadarını hoş görür, zayıf kullarından.

Öbürlerini evlendirmiş mi, ne yapmış bilmiyorum, ama herhalde rahatları kaçmıştır. Onlar öyle, süfrajetliğe falan yelten iniyorlardı ki!

Benim eşim doğduğunda da, Abdülhamid, ufacık bir cübbe göndermiş. Bizim iki ailede de, hiçbir şey saklanmamış...

Göçebeee... Unutmamışlar ki, göçebeliklerini ruhlarının derinliğinde!'

Bir gün, İsparta'daydık... Neresiydi Said-i Nursî'nin oturduğu köy? Evinin önünden geçmiştik. Pencereye dikmişlerdi onu. Çok yaşlıydı, bıçkın ve kurnaz müritlerin elindeydi.

Takdis eder gibi, işaretler yapmıştı... Birdenbire, rakı sofralarından kalkmıyanlar, iftar sofralarından kalkmaz olmuşlardı bu kez. Kimin ailesinde din adamı falan varsa, itibardaydı. Artık Falih Rıfkı'nın bile, babasının mı, büyükbabasının mı, din adamı olduğu ağızdan ağıza yayılıyordu. Yayıyordu ki yayılıyordu! Herkes, "seyidlerden" olmağa başlamıştı. Ben gerçek bir Seyidoğlu biliyordum... bizde... Hürrem Erkul Seyidoğlu. Notre-Dame-de Sion'dan arkadaşımdı. İstanbul "şehremini"nin kızıydı (belediye başkanı), ünlü doktor Emin beyin.

Esmerdi, güzeldi, candandı; güldüğünde, herbir dişinde güneşcikler

parlardı. Bizden büyüktü. Dil öğrenmeğe gelmişti okula. İlim adamı adayı Nejat Eczacıbaşı'na hayrandı. Hayranlık karşılıklıydı. Evli değildi daha Nejat Eczacıbaşı. Daha, büyük kuruluşların başma geçmemişti, ailenin bütün kollarım toplayan bir fırtınalı umman gibi. Sanatı bir kardeşe vermiş şimdi, yönetimi bir kardeşe, kendisi Zeus, kendi Olempüs'unda... O zaman öyle değilmiş ama. Herşeyin bir başlangıcı vardır... Aksaray'da mı ne, bir laboratuarı varmış da, araştırmalar yapıyormuş da, hangi engellerle karşılaşmış da, öğretim üyeliğine sapmak istemiş de...

Arkadaşımın telkinlerinin "büyük adam" olmasında rolü var sanırım... Timsahın bile göz yaşlarını silerseniz... başka türlü kapar kolunuzu budunuzu. Ortadan söylüyorum! Hep Bernard Shaw'un Kandida'sı aklımda... Bir büyük adamın fasadizmosunu yaka paça kurtarmak ve onu büyük adam kılmak için, neler ezilmiştir, neler kanamıştır çevresinde... Nejat Eczacıbaşı'm, çok sonradan tanıdım... Bunu unutmak istemem; onun için bir parantez açacağım, tâ seyidlerden buraya vardıktan sonra.

Genç yaşında revolüsyoner, olgun yaşında iş adamı, yaşlanmaya merdiven dayayınca, bir süre gazete patronluğu yapan (Vatan gazetesini satın almıştı) Numan Esin var ya... Eskiden dosttuk... O Vatan gazetesine, Boğaz hakkında bir yazı serisi hazırlıyacaktım, "Boğazda eski köşkler ve yeni villâlar" diye. Bir toplumun kremasının gelişimini anlatacaktım. Kremadan kremaya fark vardı elbette!

Yanımda, fotoğraf, oğlum... Boğazın tepelerinde tur atıyor ve fotoğraf çektiriyordum. Yeniköy sırtlarında bir sokağa benziyen bir girintiye daldık. Kendimizi bir bahçede bulduk. Aşağıda manzara çok güzeldi: sıcak bir günde, uzaktan akan Boğaz.

Birden, iki adam fırladı, tabanca çektiği gibi usta bir atıcının. 0 zamanlar bir takım "densizlikler" oluyordu da, İstanbul sosyetesi bu densizliklere karşı önlem alıyordu... İsimlerini taşıyan plâkaları bile sökmüşlerdi, kapılarından.

Enayi davetler veriyorlardı ve kahraman postuna bürünerek, göz göze, diz dize dans ediyorlardı, şampanyalar patlarken. Fransızca tangırdatıyorlardı, İngilizce'den trajik anlarda vazgeçip :

"Qui sait si nous vivrons demain" diye.

(Yarın ne olacağımızı biliyor muyuz?)

Kadeh kaldıra kaldıra... Bir kez teröristler, kaz kafalılıklarında, bassalar evinizi... Avrupa'nın suyu mu çıkmış ki, orada olursunuz bre?

İsviçre ne güne duruyor, hattâ Bahama adaları? Coğrafya öğrenmede yarar yok mu?

"Body guard"lar da, Beyaz Saray'ın "body guard"larından talimli, bu "yarının endişesi" dekorunun bir parçasıydı. Uygar insanlar şampanya patlatır, silâh yerine...

Öyle yapay bir atmosferdi gene. İki bodigard, boğazımıza sarılmadılarsa, gene terbiyelerindendi.

- Burası neresi, diye sordum bir tanesine.

- Nejat Eczacıbaşı'nın evi.

Sevinmiştim... O hangar gibi evin resmini, rahat rahat ev sahibinden izin alarak çekebilirdim.

Bana birkaç zaman önce, bir Boğaz lokantasında, atlan-tozor kadar kalkan yavruları yedirmemiş miydi? Yedirmişti... Bizim Eşref Kaptan'm, dudak bükeceği kadar kötü kızartılmış. Boğazın lüks geçinen lokantalarının çoğunda yemek öyledir. Sen servise bak, servise... Gelene gidene bak!

Kapıyı tıkırdattım. Bir famdöşambr, şöyle araladı, hani kovboy filmlerinde, haydutlara kapı aralandırıldığı gibi.

Öyle filmlerdeki gibi, aralandıktan sonra birdenbire ardına kadar açılmadı. Ben beylik üzre yetiştirilmiştim. Bizim evler bey çadırı gibidir ya... tenteyi kaldıran girer!

Famdöşambra amacımı güçlükle anlatabildim. Ev sahipleri evdeymiş...

Haber etti. Kapının aralığından, Nejat Eczacıbaşı'nın yüzü göründü. Öyle bayramlık düğünlük yüzü değil. Gerçek bir yüz... katı, endişeli, ürkek ve öfkeli... Ah ah, ben de hatâlıydım. Çektir be resimleri, izin mizin nene gerek? Bir evin resmini çekmek, üstelik hangar gibi bir evin... atom kuruluşlarının resmini çekmek değil ki![1]

O, benimle Boğazda, atlantozorlarla cebelleşen adamın başı değildi, aralıktan uzanan.

Beni görünce yumuşıyacak sanmıştım. Dertleşmeğe, alaturka deyimle, gelmediğimi anlamalıydı. Yumuşamadı. "Ne istiyorsunuz" diye sordu haşin haşin. Öyle olmadı mı, kendisine sorun! Süsliyeceğini sanmıyorum! Benimle beraber gelenlerden utanarak, kekeliyerek amacımı anlatayım. Buyurun mu, muyurun mu, ho ho... Bey çadırı

değil ki ev; iş adamı kalesiydi.

Kendisi dışarıya çıktı, o ince aralığını kapının büsbütün körelterek.

Gene ard niyetimiz olmadığım, boynu bükük anlattım. Anlıyamıyordu bir türlü. Demek, "intikal kabiliyeti" o gün o kadardı...

Sonra, tepem attı. "Eeeeh" dedim, "çekmiyorum da resim... Anlatmağa da zorunlu değilim... Zaten hangar gibi ev!"

Sihirli bir değnek yüzünde gezinir gibi oldu, yumuşattı yüzünün haşinliğini. Kapıyı açtı. Buyur etti... ve içerde, eşi Beyhan hanım, bütün tatlılığıyla, onardı durumu. Köpüklü kahveler geldi. îlk kez çocuklar böyle bir muameleden geçtiğimi görmüşlerdi. Onlara karşı rahatlamış oldum hiç olmazsa.

Birkaç şeye memnun oldum o gün. "Ayarlanmış" ifade değil, gerçek ifade görmüş olmaktan... Ondan sonra efendim, sayın Eczacıbaşı'nın, ki "good looking"i yerindedir, hangi noktadan yüzünün yaşlanmağa başladığını görmüş olmaktan... îlk kırışıklar, gözlerinin kenarında, güneş ışmcıkları gibidir. O biçim yaşlanma nerden gelir biliyor musunuz? Kendisini gülümsemeğe zorlamaktan, bütün çizgileriyle. Öyledir! Acısına tatlı katmak, tuza bal katmak gibi birşey. Gülümsemeğe eğilimli değildir; talimlidir...

Sonra evin içinde, ordaki burdaki fazla parlatılmış komodinlerin falan dışında, mercan rengi, mangal kadar plastik bir sigara silkeci ki, tek gerçek oydu salonda; işlevi vardı...

Çalışma odasında bir ferman asılıydı; üstünde "Vergilerini iyi öde" mi, "Tartılarını iyi kullan" mı, öyle bir şey yazılı...

Ev, konserler verilecek biçimde düşünülmüştü. Duygulu tarafı, "kemanî"ymiş Nejat Eczacıbaşı'mn.

Aslında bir insanı tümden yargılamamalı. Bu kusurumu silkeliyor silkeliyor, atamıyorum.

Yaşamının dönemlerini almalı... Belki şu aşamasında veya bu aşamasında, gerekli işler yapmıştır demeli. Sonra, işlerin alanı genişleyip rekabet başlayınca, nasıl davranmıştır, onu incelemeli. Kendimi kendime bıraksam, belki haksız bir hipotez öne süreceğim...

Bu, ifadesi sevecen olsaydı, hâlâ yakışıklı olabilecek adama, şu son anıları yüzünden tutuldum. O kadar sarmıyan anılar ki, sarmıyan kollar gibi! Kucaklamasını bilmiyen insanlar gibi anılar...

Konvansiyonel ve yaşamın dışında. Ve kim bilir ne komplimanlar işitmiştir, "değme yazar sizin gibi yazamaz beyefendi" gibi. İnanmıştır da... Yazarların bazıları da övmüşlerdir, ellerimi keserim!

Eeeee... Bizim alanı bize bıraksın. Ben onun kuruluşlarını yönetmeğe kalkıyor muyum? Kalksam da... Bırakır mıydı? Tatlılıkla?

Bir seyid kelimesinden buralara vardık.

...Ve şeyhülislâm gelini olmak, bir itibar unsuru olmuştu benim için. Bazen içtenlikle, bazen içtensizlikle.

Dünya zarifi Burhan Belge dostum, bu Falih Rıfkı'nın din adamlarına bağlantısı için, şöyle söylemişti, bir yolculukta eşime (o yolculukta ben de vardım) :

- Evet, o da bağlı... Ama o mahalle imamı bağı; seninki, şeyhülislâm bağı.

Gene herkesin başına taç konmuşcasına, ağızlar, kırk yılın bir yılında, leyhimizde, kulaklara varmıştı.

Başka insanlar da vardı; örneğin, Büyükelçi Hasan Işığın annesi. Onunla Paris'te, elçilikte karşılaşmıştım. Bembeyaz saçlı, uyanık bir hanımefendiydi.

Hasan Işık, beni öne sürmek ve gözünde itibar kazandırmak için elinden geleni yapmıştı. "Yazar" demişti, "çizer" demişti... "Konferans vermeğe geldi" demişti.

Beyaz saçlı baş, görmez gözlerle bakmıştı bana. Cevdet Mollanın gelini deyince, hemen, dünyasında bana tiyatroda yer ayrıhr gibi birinci sırada bir yer ayrılmıştı... O içtendi.

Öbürleri, kendilerine bu kez dinî saygınlık imal etme peşindeydiler !

...Paris'e vardım. Hötel Palais-Royal diye, Seine'in sol kıyısında bir otele yerleşmiştim. Altından tren geçerken, sarsılıyordu. Eski bir oteldi, arsanın cömertçe harcandığı; yüksek tavanlı, at meydanına benziyen aynalı büyük salonları vardı.

Bir heyetimiz de aynı zamanda o otele düşmüştü, palabıyık türünden. Ne seviniyorlardı Paris'te olduklarına! "Abi, bize bazı adresler versene" diye balta oluyorlardı, Paris'te birkaç zaman yaşamış vatandaşlara.

En büyük keyifleri Montmartre'dı. Beni bile ikram olsun diye, "La

Nouvelle Eve"e götürdüler de, bir sürü cıbıllık izledim, "â la Française".

"Abi, şu sağdaki sıradan üçüncü sarışını bana yapabilir misin?" Abiler de müşkül mevkie düşüyorlardı. Öyle bir güçlerinin olmadığını söylemek, onlara ağır geliyordu.

Büyükelçi, Numan beydi... Kız kardeşi Nahide hanım, çocuklarıyla, Paris'teydi onunla.

Bana yakın ilgi gösterdi. Yemekler verdi. Konferansımda hazır bulundu. Paris'teki akrabalarım -ki bir tanesi, ağabeyimle eşiydi, bir de halam ve kuzenim Cahid Hayta'ydı, o zaman büyükelçilik müsteşarı- bana minimum ilgi gösterdiler. Evlerinde kalmıyacağımı anlayınca, biraz daha "açıldılar". Herhalde Paris'te yaşıyanlar, "Paris görmek üzre" gelen akrabaların sürekli saldırısına uğruyorlardı.

O sıralarda, zaten ağabeyimle aram yoktu. Görmedim bile kendisini!

Bütün bizim vatandaşlarımız da, Parisliler gibi, sokaklara fırlamışlardı, "pour les courses â faire" : çarşı pazar dolaşmak için.

Öylesine tur atıyorlardı ki, çarşı pazarda, "bugün Louvre'a gittim" dediğimde, kimse müzeye 'gittiğimi anlamadı da... o karanlık Luvr Mağazasına gittiğimi sandılar.

Bir hafta kadar kaldım Paris'te. Pierre Lazareff bana yardımcı oldu. On insan kadar meşguldü ama telâşlı değildi. Camdan kafesini gördüm. Uzmanlara karşı herhangi bir konuda saygısını gördüm. Interallie'de verdiğim konferansa, France-Soir'ın üçüncü sayfasında yer verdi. Tour d'Argent'da beraber yemek yedik. Telefonlarını kapatamıyordu. Ancak "beni beş dakika aramayın" diyebiliyordu sekreterine.

Bana birtakım teklifler yaptı, "dünyada fantezisi olan insan az" diye. Paris'e gelmemi önerdi. Eşim "gidersen ölürüm" dedi... Ölmesi için benim Paris'e gitmeme gerek kalmadı. Bir havaalanının üstünde bir tutam sis, yetti...

- Gidecek miydin?

- Başka ülkede sürekli yaşamak istemem ama, yeni evliliğim beni uyum sağlamayı düşünmediğim bir yeni politik çevrenin ortasına itmişti, çay içmeme bile karışıldığı... Üç kez bir resmî suaresine gitmezsem başbakanın, "hanımefendi bizi boykot mu ediyor" diye Muzaffer Ersü'yle haber iletildiği... Ben, kendimin bile bu kadar yakınında olmayı sevmem!

Turizm Ataşesi Cevdet Lagaş'tan da çok yardım gördüm. Eşi ve baldızıyla bir "skuer"de oturuyordu. Konferansta kalkan-kılıç beni savunmaya geçti, gerçeği çok yakından biliyordu.

Cercle-Interallie, Faubourg St-Honore'deydi. Bugün, orda mı, bilmem!

Ufak konferans salonunda, "hıhhh" yapıp cümlelerimi rahatsız eden bir kalorifer borusu uzanıyordu tavanda. Karşımda, bin yaşında, bin süsle süslü, bin boyayla boyalı, yarım vualli şapkalı Fransız kadınları, nereden çıkmışlarsa.

En önde Numan bey ve yeğenleri...

Genç bir grup içeriye dalmış ve iki yarım sırayı işgal etmişti. Bir "niza" çıkacağını biliyordum nedense, o gruptan.

Konferans bitti, nâzik alkışlarla... Tam yerimden kalkıyordum ki, çok sempatik, çok ince, koyu mavi gözlü bir "barbuto", parmağmı kaldırdı.

"Hapı yuttuk" diye düşündüm! Herkes kulak kesilmişti :

- Madam, size bir soru sorabilir miyim? Neden bize sunduğunuz şairlerin arasında, Nazım Hikmet'in adı yok?

Yüzüne baktım. Çok gençti... Dişe gelir birşey söylemedim; espriye vurdum ?

- Çok sempatiksiniz mösyö, dedim.

Kızardı.

- Sorumda ısrar ediyorum, dedi. Arkadaşları onu alkışladılar.

- Gerçekten çok sempatiksiniz, dedim ve gene, bir kan projektörü vurdu yüzüne.

Birden ortada, Cevdet Lagaş'm uzun boyunu gördüm.

- Ben de size bir soru sorabilir miyim mösyö, dedi Cevdet Lagaş.

- Allez-y (Buyrun), dedi genç çocuk.

- Birinci Dünya Savaşı kahramanı Mareşal Petain, neden Pantheon'da yatmıyor?

Bu kez salonun uslu kısmı alkışladı.

Kendimi iyi hissettim desem, yalan söylemiş olurum. Eğer rahatlasam yalan da söylerdim... Ama rahat edemiyeceğimi biliyorum.

İçimde fıkara Halim Alyot'a da, kendime de sövgüler düzüyordum. Onun hiç suçu yoktu...

Ama bugün gene aynı şekilde davranırdım icabetse; öbür şairleri feda edemezdim.

...İyi haberciydi Şerif Arzık. Kültiveydi. Haberler Dairesi müdürüydü Basın-Yayın'da; bir de bir tanesi on kâğıda, radyo gazetesi yazıyor ve okuyordu her gün.

Sonra o gazeteyi kocca bir heyet hazırlar ve münavebeyle okur oldu. Çok daha fazla para tuttu, daha başarılı olmadı Anadolu Şerif Arzık'ın sesine alışıktı. Köcca bir heyet kolları sıvayınca, ilk başlatıcıya "pardon mersi, iyi ki bu kadar zaman, işi bana bıraktınız" demekten başka çare kalmadı.

Anadolu Ajansına geçmek istiyordu. Zaten kariyerine orada başlamıştı, basında, Mübadele Komisyonundan sonra.

Ben artık çevremi iyi tanıyordum. Benim işime nasıl karışılmıyorsa, kimsenin işine de ben karışmayı sevmiyordum.

İsteğini bana açıklayınca (Anadolu Ajansına o sırada, milletvekili Bahadır Dülger vekâlet ediyordu), güldüm.

- Çok kolay, dedim.

- Muzaffer bir pundunu getirip Adnan beye söyliyecekmiş. Kalafat da belki beni tutar...

Sen beni dinle... Ben Adnan beyi, hayattaki huzururaun hasmı olarak görüyorum. Hasımlarımı çok iyi incelerim ben. Benim dediğimi ona dersen, ki diyeceklerim çok basit, ama kendinden hiçbir virgül katmıyacaksm... Sonuç alırsın.

İnanmazlıkla yüzüme baktı.

- Önce, çok üzüntülü bir hal takınacaksın, yolculuklarda... Sessiz, boynu bükük... Adnan bey sana, "ne var" diye soracak kadar. Sen de ona azcık nazlandıktan sonra, çook incinmiş bir sesle :

- Beyefendi, ben size ne yaptım ki? diye soracaksın.

O da :

- Hiç, sen benim yakmımsm... Ne var, birşey mi oldu? diyecek.

Sen de, gene suskunluğunun nazmı azcık sürdüreceksin ve birdenbire boşanacaksın :

- Bana bu güvensizlik niye?

- Ne demek istiyorsun, diyecek. Yalnız yakala... O kadar iyi aktör değilsin çünkü. "Benim gazeteci olduğumu bildiğiniz halde... Anadolu Ajansı vekâleten yönetilirken, yani boşken, niye aklınıza ben hiç gelmem? Üzülüyorum, beyefendi, üzülüyorum... suçumu bilmek istiyorum..."

Ben onu tanırım. Seni Anadolu Ajansı Genel Müdürü yapmak, onun için, "ola" demesinden ibaret. Hiçbir çıkarım da çiğnemiyor. Ona ağalığını da hissettiriyorsun üstelik ...

- Bu kadarı yeter mi?

- Yeter. Sonra fena birşey yapmıyorsun ki. Kimsenin hakkını yemiyorsun ki! İnan bana!

- Sen yapar mıydın?

- Hayır, çünkü böyle şeyleri istemiyorum; benim şefim mefim de yok. Elâlem neler yapmıyor...

İnanmadan uyguladı, önerilerimi. Söylediğime değil, bana inanıyordu. Ufak bir iki şekli pürüzden sonra, Menderes onu Anadolu Ajansı Genel Müdürü yaptı... Hay Allah, neden karıştım? Daha bağımlı oldu... ve ben daha yalnız!

Düşünün, bir tek resmî ziyaret yapmadım. Bir tek resmî yemeğe gitmedim; yurt dışı, başka!

Eşim, Adnan beyin "adamı has"larındandı, oysa!

O "mız mız" yahut "miz miz" var ya, onun icadıdır: Başbakanımız gibi.

Ama, yazık, o gerçekten bağrına basıyordu. Gerçekten sayıyordu. Gerçekten seviyordu Adnan Menderes'i. "Mız" derken, benimsiyordu.

O kadar bu "mız mız"la güldüm oynadım ki :

- Peki, dedi, bundan sonra (daha radyo 'gazetesi ondaydı ve gazetelerdeki haberlerin kaynağı Anadolu Ajansıydı), "mız"ı kaldırayım...

Feleğin çemberlerinin malzemesini de, boyasını da bilen Burhan Belge, iyiden kızdı :

- Sen o delinin sözüne uyma, dedi...

Çok kızmış olmalıydı, çoook!

AKİS'İN ÖYKÜSÜ

Zamanın zihniyetini anlatmak için ve bu zihniyetin gelişmesini, Akis'in öyküsünü anımsatmak yeter.

Ara sıra, Akis'in kurucusu Metin Toker'e raslarım, Pembe Evden çıkarken, elinde bir cins köpeğin kayışı, sıhhat yürüyüşü yapmak için.

Görkemli olgunluk çağı, ellilerin haşarı Metin Toker'ini önüme diker. Kıvır kıvır dalgalı siyah saçlı, gözleri fazlaca velfecri okuyan genç bir gazeteciydi. Bol parayla kurmadı Akis'i, sıkıntı çekti! Kırk bine yakın sattı bir zamanlar Akis...

O Metin'i bu Metin'in karşısına diksem, birbirlerine söyliyecekleri olur mu?

İktidarları sarsmıştı dergisi. Basın tarihinde yeri vardır. İktidarlar da sarsılmağa pek hevesliydiler; yoksa biraz hoşgörü, biraz mizah, bu kadar "iltihap" doğurmazdı!

Ama gel sen bunları ara... yeni takımda!

Yeni tip bir devlet adamı oluşmuştu, kendini yeni yeni okuyan.

Düşünün; kendi ismini, bir başkası tarafından yazılmış olarak, gazeteye basılmış görmek...

O tip insan, övülürse, keser, makaslar, okur, gösterir ve sevinir.

İyi çocuk gibi!

Eğer yerilirse, öfkelenir, delirir, hırçınlaşır, kötü çocuk gibi.

Düşünün, "dikensiz gül bahçesi" düşünen bir iktidar! Kim nerede, kendin yolmazsan, bu çiçeği dikensiz görmüş?

E, sen gepgençsin, oğulları yerindesin; bütün güç-belâ oturmuşluklarını, elinin tersiyle süpüreceksin! Kezzap gibi yazılar savuracaksın!

"Köyden inmiş şehire/Şaşırmış birdenbire"ler, nasıl tolerans göstersinler!

Metin Toker iyi gazetecidir; başka iyiliklerine ben şahsen toslamadım.

Burda zaten söz konusu olan Akis dergisi... ve basma karşı DP'nin tutumu!

Bir sürü sınavı, ki ikisi çok 'çetindir, Metin Toker başarıyla vermiştir : Cezaevi sınavı, evlilik sınavı!

Demokrat Parti, iktidarın dalgalı denizini şişesinde uyuyan gül suyu gibi mi görüyordu? Açarsın, biraz ıslatırsın pamuğu, sonra tıpalarsın ve oncağız, durur...

Köyden silme oy toplamıştı. Kentlerden... Kentlilerin aklı zaten bir karış havadaydı.

Akis dergisi bir genç ve değerli ekip toplamıştı. En güzel röportajlardan birini yayınlamıştı : İlhami Soysal'm "Bediüzzaman" hakkındaki röportajım. İlhami Soysal arkadaşımızın yazıları... yaşlanacaktı sonradan! Koşuşmasız, gitgelsiz...

Gene başına gelmiyen kalmadı, o da başka!

Başlangıçta, 27 Mayıs devrimini bile etkileyecek olan Akis'i, (Orhan Erkanlı öyle diyor) ilginç bir oyuncak gibi aldı eline Metin Toker; sonra ne yaman bir silâh olduğunu gördü ve usta nişancı oldu.

Cesurdu. Sitemsizdi. Acımasızdı, öz özüne karşı bile.

Dilinin ucundakini görüyorum Nimet Arzık... O kadar kıt duyguluydu ki, demek istiyor canım, kendine acıyacak kadar bile, icabettiğinde, duygu artığı yoktu... Dilimin ucuna geliyor da, varsayımlarımı içime tıkıyorum. Çünkü olaylar varsayımları yalanlarsa, gerçek olan olaylardır. İstifi çok güç koşullarda bozulmamıştır. Ucuz bir lirizmi kendine yakıştırmamıştır. Bir garip uygar tarafı vardır, sızıldanmıyan, vızıldanmıyan, ağlama duvarının dibine çömelmiyen... Sonra Mükerrem Sarol cezaevindeyken ondan ilgisini esirgememiştir. Sempatin var mı? Yok!...

- Nedeni?

- Bir ton!

Hatâsıyla, sevabıyla Demokrat Parti, uzaydan düşmemişti başımıza. Bizdendi. Ben şu efsane düzenlere kızıyorum ve efsane düzülmesine neden olanlara.

Çok iyi saptamak istiyorum DP'nin basına karşı tutumunu, Akis'i örnek vererek. Tanıklar, Kalafat'ıydı, Alican'ıydı, Sarol'uydu;

hayattalar.

Metin Toker, yeteneklerini bilen ve orta çizginin üstüne çıkmak istiyen bir genç adamdı. "Dünyanın zeki egoistlere gereksinimi var" derler. Onlardandı!

Kendi kavgasını başlattı. Çünkü o istediği çizgiye varmak için ona özgürlük gerekmekteydi. Kavgası, kavgalaşma sürecine rasladı ve toplumun kavgası haline dönüştü.

Dikkafalıydı. Ancak patron olabilirdi. Oldu.

İnönü'nün, kendi kanından olmıyan, en sevdiği insandı, bence. Sevgi karşılıklıydı.

Özden İnönü'yle evlendiğinde, Akis dergisi bir aylıktı.

DP'nin "dokunulmazlık" derdine düştüğü devirdi.

İlk cezaevine girmesi :

"Her ne kadar dergi, yazdıklarını ispat etmişse de, ispat hakkı olmadığından"... oldu!

Aslen Toker değildi hedef; İsmet İnönü'ydü. Metin Toker'e dedirtebileceklerini sandıkları "pardon, mersi, ben ettim siz etmeyin", İnönü'ye maledilecekti, kendilerince... İnönü'yü tanımıyorlardı. O, hamile kızının koluna girip damadını cezaevinde ziyaret etti ve yazılarını Akis'e getirdi. Çok umur görmüştü... çok! Metin Toker de sıkı çıkınca, "köyden inmiş şehire"ler bozuldu fena halde. Menderes, İnönü'nün anası öldüğünde, bir hafta izin vermek istedi" cezaevindeki Toker'e. Zamanın özel kalem yardımcısı Ercüment Yavuzalp iletti bu izni. Özden Toker'e de telefon edildi... duvar gibi bir redde toslamak için. Selâm olsun!

Herkes neden bu kadar çıldırıyordu, baş eğmiyene?

Başka türlü küstahlık saydılar bu uzanan eli itmeyi... Akis, 27 Mayıs döneminden sonra söndü.

Metin Toker'i mahkûm ettiren ilk yazı neydi? Beraat etmişti de, suçsuzluktan, ispat hakkı olmayışından suçluydu, şeklen...

Şimdi Mükerrem Sarol, kendi kendine şaşıyordur ama, hiçbir zaman insanın yaşamı tek düze olmaz. Bir kişilikte, yüz kişilik barınır. Zamana ve koşullara göre, yaşa göre de, kâh biri çıkar meydana, kâh

öbürü.

Bakan olmadan önce, Türk Sesi diye bir gazete çıkarıyordu Mükerrem Sarol. Kimsenin anımsadığını sanmıyorum. Ama Devlet Bakanlığına getirildi, basın işleri ona bağlandı. Bakan olunca gazeteyi sürdürdü. Eminim ki, bir hatâya düştüğü aklının köşesine bile gelmemişti. Doğal bulmuştur, "koskoca bir Devlet Bakanı neden bir gazete çıkarmasın?"

DP'yi silme kazandıran köylü vatandaş da kuşkusuz öyle düşünüyordu : "Koca devlet adamı... Ne yaparsa, doğrudur." Anlatamazdınız köye... dinlemezlerdi sizi!

Deseydiniz ki, ama kağıt tahsisi onda, ilân onda; hiç, bir Maliye Bakanı banka kurabilir mi?, gene kimse dinlemezdi. Kamuoyu kendi tarafından olduğu için, herhalde yapılmıyacak birşey yaptığını düşünmüyordu. Abonman da onun elindeydi... O nefis Hüseyin Ezer, hani Ulus'un ünlü fotoğrafçısıydı, açılmamış Türk Sesi paketlerinin resmini çekmişti, abonelerimi! mekânında.

Akis konuyu ele alınca, yaprak kıpır dansa Menderes sahip çıkardı ya, konuya sahip çıktı. Hiç gereği yoktu. Sessizce yayın durdurulabilirdi. Seslendiren, dallandıran budaklandıran, karşı taraf oldu. Dâvâ açtı.

Türk Sesi'nde bir ilân da çıkmıştı, Sarol'un gazeteyle hiçbir ilgisi kalmamış olduğunu belirten. Burada belki gazetenin öbür sahipleri kraldan fazla kralcı oldular...

İçyüzünü bilmiyorum.

Dâvâcının avukatı Burhan Apaydın'dı. Metin Toker'inki, en masum yüzüyle, yargıca duyurdu :

- Bir talebimiz var... Efendim, Beşiktaş noterliğinden bir belge getirtmek istiyoruz, falanca tarihli ve falanca numaralı.

Yargıç Burhan Apaydm'a döndü :

- İtirazınız var mı?

- Hayır, dedi Burhan Apaydın.

Gene şaşkınlıklar içindeyim. Gene gerçeği deşemiyorum. Bu kadar hazırlıksız, bu kadar ihtimalleri hesaplamadan, ki bu bir tür savaştır, dâvâcıyla dâvâlı arasında... nasıl kımıldanılır? Besbelli böyle bir belgeden Burhan Apaydm'ın haberi yoktu. Mükerrem Sarol'un ne dereceye kadar vardı?

Belgeyi getirdiler. Burhan Apaydın son derece bozuldu. Üç ortak görünüyordu: Oğuz Akal, Sakar ve Sarol...

Her biri, Türk Sesz'nin üçte birine sahipti. Gene anlamıyorum, böyle bir ortaklık varsa, senet sepet niye? Acaba belge sahte miydi de, Mükerrem Sarol herhangi bir nedenle açıklıyamıyordu?

Karar verildi : "Beraat".

Temyiz edecekti Mükerrem Sarol; esastan bozulacaktı karar, çünkü "ispat hakkı" yoktu.

Yedi ay yirmi gün yemişti Metin Toker.

O sırada, Turan Güneş, Fethi Çelikbaş, hattâ Emin Kalafat (bakan değildi; olunca, uzaklaşacaktı) ona yakınlık gösterdiler.

O bitti; bu kez devreye Nihat Erim girdi. Metin Toker, kendisi için, "Kıbrıs konusunda Adnan Menderes'in danışmanı" diye yazmıştı. Ve Erim, Metin Toker'i, İnönü'nün damadını, o İnönü ki onu ne kadar tutmuştu, dâvâ ve mahkûm ettirdi. Burda bilinçaltı rol oynamıştır diyorum.

Onbeş yirmi yıl sonra Erim'i herhalde bu mesele rahatsız etmiştir!

Menderes, mahkûmiyeti duyunca, "aklı başına gelir şimdi" demişti. Bu kez, "karnıyarıkla tahin helvasını yer" diye yazdığı için, dâvâ mı açtı, açmak mı istedi, unuttum. Tanrı aşkına! İnsanın türkü yakası geliyor:

"Köyden indim şehire,
"Şaşırdım birdenbire;
"Gördüm ki ismim çıkmış "Bütün gazetelerde..."

Akis iyi bir dergiydi, türünde; ama onu bu kadar etkili kılan, "yeni okur" olmaktı, bir de mizahsızlık!

Parti kendi kendini yıprattı. Partiden, daha fazla mürekkeple ülfeti olmuş, bazı kişiler çıktılar. Gürültülü bir Kongre geçirdi DP... İspat hakkını tanımak isteyenlerle... "İspat hakkı, İsmail Hakkı" diye işi çözümleyenler, tıpkı plân ve pilavcılar gibi.

...Ve 19 kişi ayrılacaktı DP'den, Hürriyet Partisini kurmak için. Önce 21'diler, sonra ondokuza düştüler. Kurucular:

Turan Güneş'ti.

Ekrem Hayri Üstündağ'dı.

Ekrem Alican'dı.

Fethi Çelikbaş'tı.

Öbürlerini anımsamıyorum şu anda! Bu, biraz daha sonra, 1955'te.

Demek ki, DP büyümüştü : Doğurmağa başlamıştı!

Anlatmak fırsatını bulamam diye burda anlatıyorum... Fethi Çelikbaş'a "Burdur ağası" derlerdi. Gördüm uzaktan, kocca bir duvarla çevrili evlerini. Yalnız, kimsenin bilmediği bir başka "ağa" tarafı da vardı... 21 Şubatçılardan sonraki kabinede, Sanayi Bakanı'ydı ve o 21 Şubatçılardan Turgut Alpagut'un eşi Nermin Alpagut'un, Bakanlığa bağlı bir kuruluşta rahat çalışmasını sağladı. Cezayı, çoluk çocuğa yaymadı kısacası.

- E, ne yani?

- Ne yanisi yok!

Basın için, ölmez ve dirilmez, eski kuşaktan as'ları almadım. Onlarla, küsüşmeler, barışmalar, iltifatlar, öfkeler olmuştu ama, aynı aileden gibiydiler... Eski "Müstakil Parti"yi anımsatıyorlardı bana; belki biraz haksızım!

Metin Toker, tam Cumhuriyet kuşağındandı. Onun kadar etkili hiç kimse olmadı ters tepki doğurmak bakımından. Beğenelim, beğenmiyelim...

GEÇİCİ KABİRDEN ANITKABİR'E

"Yaşa Mustafa Kemal Paşa yaşa / Yaşa Mustafa Kemal Paşa yaşa..."

Bu caddede, Ankara seğmenleri ve halkı Mustafa Kemal Paşayı karşılamışlardı, varlarını yoklarını önüne sererek.

Evlerinden halılar getirmişlerdi, kilimler getirmişlerdi, ve getirmişlerdi bağırlarından kopan coşkuyu.

Nasıl nasıl nasıl, herşey yitirilmişken, herşeyin yeniden varolacağına bir an inancı sarsılmamıştı?

Öyle anlar yaşamıştı bu ülke; yaşamın dalgalarının köpüğünün, kabara kabara, göklere vardığı anlar!

Gözümün önüne getiriyorum Mustafa Kemal'i, çıkık elmacık kemikli ince yüzüyle, yüksek siyah kalpağıyla, Anafartalar'da getiriyorum, Erzurum'da getiriyorum, Sivas'ta getiriyorum.

O İzmir'de, belediye binasını, indirilen ve çekilen bayrakları getiriyorum. İçimde dalgalana dalgalana birşey yükseliyor...

Şuracıkta, Alagöz'deki evi görüyorum, Mustafa Kemal'in, Polatlı'ya yaklaşan düşmanın top seslerine kulak verdiği... Eskişehir yolunda.

"Zafer günü, başörtülerimizi sıyırıp, meydanda oynıyacağız" vaadini yerine getirmek için, Adapazarı'nda sokağı dolduran kalabalığı... Erkekli kadınlı gibiydi o günkü kalabalık: Mustafa Kemal Paşa, Etnografya müzesinden Anıt Kabire gidiyordu top arabasında, bayrağa sarılı...

Güneş, arkasındaki kortejdeki yüzlerde geziniyordu, bütün sırları açığa vurarak. Ne güzeldi halk, ne gururluydu, ne sevecendi! Sanki Atatürk dün ölmüştü.

"Milletler, büyük oğullarıyla soluk alırlar..."

En büyük oğlunu uğurluyordu ulus, yeni bir yolculuğa çıkmış gibi.

insanlar koşuyorlardı kaldırımlarda, Mustafa Kemali izlemek için son menzile kadar. Tabutu örten bayrağın kırmızısı uzaklaşıp bir nokta kalıncaya dek; O zaman bir gariplik, bir boşluk çöküyordu yüreklerine, bir yetimlik!

Daha kaderlerini sorguya çekmiyen bakışlı çocuklar, babalarının omuzlarına tünemiş, selâm duruyorlardı.

İçimde çocukluğumun melodileri birbirine dolanırken, bir de bir zafer borazanı ötüyordu...

"Gül ki sen, neşenle, gülsün ay, güneş, toprak, deniz,

"Ey vatan, göz yaşların dinsin, yetiştik çünkü biz..."

Kim bestelemişti bunları, kim sözlerini yazmıştı?

Ölüm şerbetini genç yaşında gülerek içen bir yedek subay mı?

Bunların eşliğinde gitmeliydi Mustafa Kemal Paşa, Anıt Kabir'e.

Neler geçmez insanın akimdan... "Ben olsam" diye düşünüyordum, onu, Ankara kalesinin bulunduğu tepeyi oyardım da orda barındırırdım ve yıllar yılı, gençler ellerinde bir meşale beklerlerdi onu, nöbet değiştirerek!.

Önce Ankara Palasın önünde durmuştuk. Mustafa Kemal Paşayı beklemek için. Böyle konuşuyorum; hep canlı gibi geliyordu bana. Sonra, yaklaştığını görünce, geldiği yöne doğru yürümüştük, Atatürk Bulvarıyla İstasyon yolunun kesiştiği yere, Birinci Büyük Millet Meclisinin tek katlı yapısının karşısında.

CHP'nin Genel Merkezi miydi o yıllarda? Bilemiyorum!

Keşke, CHP'nin Genel Merkezi ola olmıya, Birinci Meclisin önünde biraz dursaydılar...

İkinci Meclis yapısının önünde de durmadılar.

Önde Celâl Bayar, arkada bütün parlâmento yürüyordu.

İsmet Paşa, cephede, ceplıe dışında onun en yakın arkadaşı, nerdeydi? İktidar-muhalefet, o gün vız gelmeliydi herkese. En önde İnönü yürümeliydi, eski Kuvayı Milliyecilerle birlikte. Sonra, hangi protokole uyulacaksa uyulurdu.

"Kemaller, İsmetler, Fevzi de Kâzım Refetler" diye öğretmişlerdi bize küçükken.

Bu dizeleri kimse kimseden geri alamazdı. Neden Atatürk'ten sonra, birbirlerini bu kadar reddettiler?

İnönü işte ordaydı, bilmem kaçıncı sırada. Gözümün önüne getirmeğe çalışıyorum... Bakışı içine dönük, bulutlu bir yüzle, dünyada yapayalnızmışçasına yürüyordu.

Onu gene suçlama olanağını bulmuşlardı, "geçmişsizler".

Kaç zamandır sürüyordu bu manevra!

Aylardır, iftiralar serpmişlerdi, kimlerin işine geliyorsa serpmek!

"Efendim, o Atatürk'ün naklini Anıt Kabir'e istemiyordu, geciktirdi. Celâl Bayar bitirtti..."

Önce bu usul usul yayılmıştı, sonra bangır bangır.

İnönü ne diyebilirdi? Karşısında muhatap yoktu ki; rüzgâr vardı, yanık yanık kokular getiren, şiddeti artarken.

Benim inanabilmem güçtü. Fazla konuşuluyordu bu, her kalabalıkta, her başbaşada.

"Bile bile geciktirdi...":

Büyük anıtlar kolay bitmez. Nitekim Meclis için 20 yıl gerekti. "İnönü'nün yapmadığını Celâl Bayar yaptı" cümlesi, fazla sık söyleniyordu. Bir insanın isteğiyle bir kocca anıt bitirilebiliyorsa, o zaman niye, hemen 50'de bitirilmedi de, gene aradan yıllar geçti? Anıt bitmemişse de bu nakil neden daha önce yapılmadı ki? Çünkü nakilden sonra da, bazı işlere devam edildi orda!

Kötü suçlamaydı bu... Kamuoyunda belki tutabilirdi ama, kötü...

Demek bitirmek için, üç dört yıl daha gerekmişti.

Bu nakil, Celâl Bayar için bir şans ve onur oldu, kuşkusuz. O da bir an önce istiyordu bunu.

"Celâl Bayar yaptı" desinler diye de istiyordu. Buraya kadar doğal!

Buradan sonrası... gene doğal herhalde!

Bu densizlikler değil miydi, ucuzdan, İsmet Paşa'yı, bütün İsmet Paşa'lığıyla yeniden fezalara fırlatan?

Bayrağa sarılı Atatürk'le birlikte halk kaldırımlarda yürüyordu.

Tandoğan meydanında, gençler ve politikacılar tartışmıştı.

Bir genç, durmadan birşeyler yiyen ve durmadan konuşan birine seslenmişti :

- Sussana, yemesene, diye.

- Sen kimsin, diye sormuştu politikacı çok yukardan.

(Kim mi; seni iktidara getiren halktan biri... Uf, bu hafıza-i beşer!)

Ama adam yemesini içmesini, konuşmasını kesmişti hemencecik, yiğitliğe leke sürmemek için esip savurduktan sonra :

- Ben sana bunu sonra sorarım.

Bana bunu anlatan arkadaş, "Balıkesir milletvekili, Kocabıyıkoğlu" demişti. İnşallah yanılmamıştır ve istemeden kanma girmiyoruz!

Ama halk her haliyle :

"Yaşa Mustafa Kemal Paşa yaşa,
"Yaşa Mustafa Kemal Paşa yaşa"

diyordu.

O sırada, Vajda'nın yapıtlarına göre, bir sahneydi bu : Birkaç kişi kaldırıma sığışamamıştı da, biraz sokağa taşmıştı. Birden, eli coplu sivil kişiler peyda oldu. Ve kaldırıma çıkarmak için, halkı coplamaya başladılar.

İyi ki, top arabasındaki, bayrağa sarılı Mustafa Kemal Paşa uzaklaşmıştı.

Kendimi yatıştırdım, çünkü biliyordum ki "Uluslar, büyük oğullarıyla soluk alır" ve bir tane Mustafa Kemal'i yetiştiren ülke, başka Mustafa Kemaller de yetiştirir kuşkusuz.

Coplar inip kalkıyordu. Halkın oyuyla iktidara gelmiş Adnan Menderes'in deyimiyle, "ne gam"?

Ne cop ne nötron bombası, Mustafa Kemal'i, gönlümüzdeki tahtından indiremezdi ki!

Coplar inip kalkıyordu...